

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav speciálněpedagogických studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Kristýna Doubravová

Rozvoj komunikace u osob seniorského věku prostřednictvím
dramatické výchovy

Olomouc, 2018

Vedoucí práce: Mgr. Oldřich Müller, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci s tématem Rozvoj komunikace u osob seniorského věku prostřednictvím dramatické výchovy vypracovala samostatně s použitím odborné literatury a za pomoci rad a připomínek vedoucího práce Mgr. Oldřicha Müllera, Ph.D. Všechny zdroje, ze kterých jsem čerpala, jsou uvedeny v seznamu literatury.

V Olomouci, dne 21. 6. 2018

.....
Kristýna Doubravová

Poděkování:

Ráda bych poděkovala vedoucímu bakalářské práce Mgr. Oldřichu Müllerovi, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce. Mé díky patří také odborné konzultantce MgA. Janě Jurkasové za její cenné rady, konstruktivní připomínky a za čas, který mi věnovala. Děkuji své rodině a blízkým přátelům za jejich neutuchající podporu.

Obsah

| | |
|--|----|
| ÚVOD | 6 |
| TEORETICKÁ ČÁST..... | 7 |
| 1 Stárnutí | 8 |
| 1.1 Periodizace stáří..... | 9 |
| 1.2 Změny během stárnutí | 10 |
| 1.2.1 Biologické změny..... | 10 |
| 1.2.2 Psychické změny | 11 |
| 1.2.3 Sociální změny | 13 |
| 1.3 Sociologická a demografická východiska v ČR | 14 |
| 2 Komunikace | 16 |
| 2.1 Formy mezilidské komunikace..... | 17 |
| 2.2 Prvky komunikace | 18 |
| 2.2.1 Účastníci komunikace | 18 |
| 2.2.2 Kontext komunikace | 18 |
| 2.2.3 Sdělení a šum | 19 |
| 2.2.4 Komunikační kanál | 19 |
| 2.3 Verbální komunikace..... | 20 |
| 2.4 Neverbální komunikace | 20 |
| 2.4.1 Kanály neverbální komunikace | 21 |
| 2.5 Komunikace v malé skupině..... | 22 |
| 2.5.1 Formy malých skupin..... | 22 |
| 3 Komunikace seniorů..... | 24 |
| 4 Aktivizace seniorů..... | 26 |
| 4.1 Formy aktivního trávení volného času v postproduktivním věku | 27 |
| 4.1.1 Vzdělávání..... | 27 |

| | | |
|-------------------------------|---|-----|
| 4.1.2 | Pohybové aktivity..... | 28 |
| 4.1.3 | Umělecké aktivity | 28 |
| 5 | Dramatická výchova..... | 30 |
| 5.1 | Principy dramatické výchovy | 30 |
| 5.2 | Přínos dramatické výchovy | 32 |
| EMPIRICKÁ ČÁST..... | | 33 |
| 6 | Výzkumné šetření..... | 34 |
| 6.1 | Cíle výzkumu a stanovení výzkumných otázek | 35 |
| 6.2 | Sběr výzkumných dat a metodologie jejich zpracování | 35 |
| 6.2.1 | Výběr výzkumného souboru a charakteristika zařízení | 35 |
| 6.2.2 | Polostrukturované interview | 36 |
| 6.2.3 | Studium audio-video dokumentů | 37 |
| 6.2.4 | Konstrukce kategoriálního systému | 38 |
| 6.3 | Analýza a interpretace získaných dat | 39 |
| 6.3.1 | Verbální komunikace | 40 |
| 6.3.2 | Neverbální komunikace..... | 47 |
| 6.4 | Diskuze | 53 |
| ZÁVĚR..... | | 55 |
| Seznam použitých zdrojů | | 57 |
| Seznam příloh..... | | 59 |
| Přílohy | | 60 |
| ANOTACE..... | | 106 |

ÚVOD

V současné době je nevyvratitelnou prognózou, že Česká republika, stejně jako celá Evropa, populačně stárne. V souvislosti s tím se myšlenky odborné i laické veřejnosti upínají k vyšším cílům, než je pouze zajištění základních životních potřeb seniorů. Senior by měl být vnímán jako plnohodnotný člen společnosti, který je stále schopný efektivního uplatnění ve společnosti, má svoji nezastupitelnou roli a je schopen tvořit kvalitní statky. S tím souvisí, že senior má plné právo na vzdělávání v oblasti, která je mu blízká. Pro efektivní uplatnění ve společnosti je klíčová zejména komunikace, a to nejen protože s ní často souvisí kultura společnosti a navazování nových vztahů.

Můj osobní zájem o problematiku uplatnění seniorů ve společnosti a jejich vzdělávání vzbudilo v první řadě studium sociální práce a hlubší vhled do problematiky, ale také účast na projektu Dramatického kurzu SENior, jenž nabízí účastníkům v postproduktivním věku možnost vzdělávat se skrze metody a postupy dramatického umění. Zprvu pro mne byla účast v projektu výzvou a cennou zkušeností s nejasným cílem, avšak nyní se stává kvalitním projektem s vizí, který je podpořen potřebou komunity.

Tato bakalářská práce si klade za cíl v praktické části objasnit, zda je možné nějak rozvíjet komunikaci seniora skrze metody a postupy dramatické výchovy v kontinuálním vzdělávacím projektu. Cílem teoretické části bude vymezit tři oblasti související s praktickou částí, jimiž jsou stárnutí, komunikace a dramatická výchova. Poměrně důkladně se bakalářská práce zabývá změnami souvisejícími se stářím a jednotlivými prvky komunikace, které jsou oporou pro výzkum. V neposlední řadě by teoretická část bakalářské práce měla propojit jednotlivé oblasti souvisejících s výzkumem, a to na základě všech dostupných poznatků.

Výzkumná část této bakalářské práce je realizována jako kvalitativní výzkum s cílem popsat konkrétní viditelné změny komunikace dvou účastnic v průběhu navštěvování Dramatického kurzu SENior. Jednotlivé podotázky výzkumu se budou zabývat verbální složkou, neverbální složkou a vlivem způsobu vedení lekce na komunikační schéma účastníků.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Stárnutí

Pojmy stárnutí a stáří jsou již dlouhá léta velmi nejednotně vymezovány různými autory. Jedním z vysvětlení může být, že zde panuje nesoulad jak mezi jednotlivými projevy stáří u jednoho člověka, tak mezi projevy stáří u jedinců stejného věku. Další komplikací je neustále se měnící postavení stáří ve společnosti a průměrná délka života člověka, která se neustále zvyšuje, někdy však na úkor kvality života.¹

Autorka však považuje za důležité pro účely této bakalářské práce pojmy objasnit. Stáří je zcela jistě poslední fází celoživotního vývoje člověka, avšak stárnutí je třeba vnímat jako kontinuální a dlouhodobý proces. Již v průběhu středního věku lze sledovat různé involuční tendence organismu, které postupují s věkem, avšak je velice těžké určit dobu, kdy se jedinec stane starým.²

Stárnutí je proces začínající narozením a končící smrtí. Terminální stádium života člověka bývá v naší společnosti často tabuizováno a opomíjeno. Většina lidí se rozhovoru o umírání vyhýbá a uniká ke lžím, jedno z vysvětlení nabízí J. Langmeier³ a uvádí, že tím lidé popírají jistotu, že se sami jednoho dne ocitnou ve stejné situaci. Avšak většina lidí v terminálním stádiu si blížící smrt uvědomuje a touží po otevřeném dialogu, kterého se jim většinou nedostane.⁴ Jedním z faktorů, který nasvědčuje či přispívá tabuizaci smrti ve společnosti, je její přílišná institucionalizace, umírající je často vytlačeni z domácího prostředí do nemocnic či do domovů pro seniory. Proti nepřirozenému vnímání smrti se snaží v současnosti bojovat hospice, které se zaměřují na duchovní potřeby umírajících a psychologickou péči o ně.⁵ Za velký přínos lze považovat rozrůstající se trend mobilních hospiců, které ponechávají umírajícího v domácím prostředí.

Teorie vzniku procesu stárnutí jsou různé, avšak D. Jarošová⁶ se přiklání k názoru, že se jedná o involuční proces, který je nejen zakódován v buňkách, ale je také ovlivňován faktory jako jsou životní prostředí člověka, jeho zdravotní stav a styl života. Velice radikální teorii vyslovila E. Rheinwaldová⁷, která tvrdí, že tělo i mysl se dají trénovat tak, aby fungovaly

¹ LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998. Psyché (Grada), s. 185.

² STUART-HAMILTON, Ian. *Psychologie stárnutí*. Praha: Portál, 1999, s. 18-19.

³ LANGMEIER, KREJČÍŘOVÁ, pozn. 1, s. 186.

⁴ LANGMEIER, KREJČÍŘOVÁ, pozn. 1, s. 196.

⁵ KOZÁKOVÁ, Zdeňka a MÜLLER, Oldřich. *Aktivizační přístupy k osobám seniorského věku*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, s. 19.

⁶ JAROŠOVÁ, Darja. *Péče o seniory*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2006.

⁷ RHEINWALDOVÁ, Eva. *Novodobá péče o seniory*. Praha: Grada, 1999, s. 8.

lépe. Přibývající nemoci ve stáří nejsou dle jejího názoru nijak geneticky podmíněny, ale jsou výsledkem životního stylu jedince. Tvrdí, že: „Každý pohár jednou přeteče. A to, co do něho po celý život přibývá, nejsou ani tak léta, ale zlovyky a nezdravý životní styl, které se hromadí a hromadí, až je jednoho dne pohár plný.“

1.1 Periodizace stáří

Z výše uvedeného plyne, že periodizace stáří je velmi obtížná. Pro účely této bakalářské práce bude v následující kapitole uvedena periodizace pomocí kalendářního stáří a sociálního stáří, které souvisí s ekonomickou stránkou života seniora.

Chronologické čili kalendářní stáří je vymezeno dosažením věku, od něhož se zpravidla nápadně začínají objevovat involuční změny. Jedná se však jen o rámcové vymezení, jemuž se individuality mohou vymykat. Z hlediska kalendářního věku bychom mohli pracovat s periodizací dle Světové zdravotnické organizace, která stáří vyděluje na rané, což je období od 60 do 74 let, dále na vlastní stáří od 75 do 89 let a na dlouhověkost. Avšak tato periodizace pochází z 60. let 20. století a je poněkud zastaralá vzhledem k prodlužující se době dožití. Proto například P. Mühlpachr⁸ uvádí dělení na mladé seniory ve věku 65-74 let, dále na staré seniory 75-84 let a na velmi staré seniory od 85 let do smrti. S tímto dělením koresponduje i myšlenka, že rozvinuté země udávají dolní hranici stáří 65 let, avšak hlavní zájem gerontologie se soustřeďuje na věk od 75 let.⁹

Periodizace stáří z ekonomického hlediska bývá často omezena na produktivní a postproduktivní věk.¹⁰ Vhodnější je však opřít definici sociálního stáří o změnu rolí v životě jedince, jeho životního způsobu a ekonomického zajištění.¹¹

Velmi důležitými pojmy pro specifikaci jedince jsou funkční věk, který akcentuje potenciál jedince¹² a věk subjektivní, který zdůrazňuje pocity jedince o svém stavu a jeho sebevědomí.¹³

⁸ MÜHLPACHR, Pavel. *Gerontopedagogika*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 20-21.

⁹ LANGMEIER, KREJČÍŘOVÁ, pozn. 1, s. 185.

¹⁰ GRUBEROVÁ, Božena. *Gerontologie*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1998, s. 7.

¹¹ MÜHLPACHR, pozn. 8, s. 19.

¹² GRUBEROVÁ, pozn. 10, s. 7.

¹³ KOZÁKOVÁ, MÜLLER, pozn. 5, s. 13.

1.2 Změny během stárnutí

Změny, které se dějí během procesu stárnutí je možno rozdělit do třech oblastí. Jako první budou uvedeny změny fyziologické, dále psychologické změny a jako poslední budou uvedeny sociologické změny, které do značné míry vycházejí z předchozích.

Při psaní této kapitoly měla autorka na paměti, že stárnutí je proces velmi nejednotný a asynchronní, což znamená, že jsou různé struktury a funkce organismu postiženy různou mírou involuce a také že se opět jedná jen o rámcové vymezení jakýchsi společných znaků většinové populace seniorského věku, od kterého se jednotlivci mohou různě odlišovat.¹⁴

V souvislosti s teorií nejednotného stárnutí je dobré si uvědomit, že literatura mluví o dvojích znacích stárnutí. První znaky jsou univerzální, které sdílejí všichni lidé seniorského věku, jsou to také ty, které si budeme v této kapitole nejčastěji uvádět. V opozici poté stojí znaky probabilistické, jejichž výskyt je v seniorském věku častější, ne však pravidlem. Probabilistickými znaky jsou zpravidla různá onemocnění.¹⁵

1.2.1 Biologické změny

V této kapitole autorka uvede biologické změny, které bývají často nejlépe měřitelné a sledovatelné.

S biologickými změnami organismu velice úzce souvisí pojem „biologický věk“, který sumarizuje objektivní stav vývoje organismu, volně je tento pojem užíván k vyjádření celkového stavu organismu člověka.¹⁶

Výška člověka se zmenšuje zejména snížením hmoty meziobratlových plotének a snižuje se hmotnost v důsledku úbytku podkožního tuku a svalové hmoty.¹⁷ Dochází k úbytku podkožního tuku a vody v kůži, důsledkem toho je kůže tenká a vráscitá. Dále je možné pozorovat šedivění vlasů kvůli úbytku vlasového pigmentu a řídnutí ochlupení.¹⁸

Pozměňuje se peristaltika střev, dochází ke snížení filtrační činnosti ledvin a ke změnám funkce štítné žlázy.¹⁹

Ubývá pružnosti cév, což má za následek hypertenzi, také se snižuje minutový objem srdce. Klesají také plicní funkce, zejména vitální kapacita plic je omezena a při námaze tělo nestačí

¹⁴ MÜHLPACHR, pozn. 8, s. 22.

¹⁵ STUART-HAMILTON, pozn. 2, s. 18.

¹⁶ STUART-HAMILTON, pozn. 2, s. 22.

¹⁷ Hajer-Mullerová in KOZÁKOVÁ-MÜLLER, 2006, s. 11-12.

¹⁸ GRUBEROVÁ, Božena. *Gerontologie*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1998, s. 15.

¹⁹ Hajer-Mullerová in KOZÁKOVÁ-MÜLLER, 2006, s. 11-12.

uspokojit nároky organismu na kyslík. Tyto faktory patří spíše mezi probabilistické, jsou totiž značně ovlivnitelné životním stylem člověka a prováděním dechových cvičení.²⁰

Z hlediska smyslového je nejvíce zasažena oblast sluchu a zraku. V oblasti zraku se snižuje pružnost čočky a její akomodace, což má za následek nutnost korigovat odchylku brýlemi. V oblasti sluchu se objevuje takzvaná stařecká nedoslýchavost, která vede k tomu, že jedinec nejprve špatně slyší vysoké tóny, zhoršováním dochází až k narušené schopnosti porozumění mluvené řeči, což může mít dopad na jedince ze sociologického hlediska.²¹ Uvedené smysly slouží člověku jako nástroje, kterými poznává své okolí. Je velmi pravděpodobné, že jakékoli omezení smyslu bude znamenat pozměnění funkce mozku.²²

Nervový systém jedince je postižen ubýváním počtu neuronů, které nejsou schopny regenerace, dále klesá váha mozku v důsledku atrofie, a hlavně dochází ke zpomalení přenosu na synapsích a periferních nervech.²³ I. Stuart-Hamilton uvádí, že tyto změny, které mají nepříznivý vliv na fungování mozku, jsou úzce spojeny se změnami psychiky člověka.²⁴

1.2.2 Psychické změny

Na úvod psychických změn je nutné zmínit, že je ve stáří velice těžké rozpoznat, které duševní změny jsou krystalickým důsledkem stárnutí a které je možné považovat za následek nějaké psychické nemoci. Během psychických změn se prolínají vlivy biologického stárnutí mozku s vlivy emocionálními a společenskými.²⁵

Období stárnutí je ve vývojové psychologii současně s pozdní dospělostí obdobím bilancování, kdy člověk přezkoumává výsledky dosavadního života, hledá odpověď na dosažení cíle svého bytí, popřípadě se snaží dohnat a završit své životní působení. Na jedince je kladen nárok se vyrovnat s faktory ryze biologickými, jako jsou involuční změny v jeho těle, ale i sociálními, jako je opuštění pracovního poměru.²⁶

Na počátku stáří vystupuje do popředí ještě potřeba seberealizace a užitečnosti pro své okolí, avšak s postupujícím věkem cítí jedinec potřebu emočního přijetí ze strany svých blízkých.

²⁰ GRUBEROVÁ, pozn. 10, s. 17.

²¹ Hajer-Mullerová in KOZÁKOVÁ-MÜLLER, 2006, s. 12.

²² STUART-HAMILTON, pozn. 2, s. 27.

²³ GRUBEROVÁ, pozn. 10, s. 20.

²⁴ STUART-HAMILTON, pozn. 2, s. 26.

²⁵ MÜHLPACHR, pozn. 8, s. 25

²⁶ LANGMEIER, KREJČÍŘOVÁ, pozn. 1, s. 175-184.

Lidé se spíše uzavírají a přestávají mít zájem o starosti okolního světa, jsou soustředěni na sebe.²⁷

Možná právě kvůli tomu se ve stáří u jedinců často objevuje emoční labilita a měnívá se do značné míry jejich povaha. Negativní vlastnosti jsou často akcentovány sníženou sebekontrolou a člověk se stává méně adaptibilní. Lpí tedy na stereotypech, nerad řeší komplikované události a nerad se přizpůsobuje novému.²⁸ Tomu do jisté míry odporuje I. Stuart-Hamilton, který uvádí, že typ osobnosti člověka je vyhraněn již dlouhou dobu před počátkem stáří, charakterové rysy proto nemohou být důsledkem procesu stárnutí.²⁹

Vývojovým úkolem seniorů z psychického hlediska je dosažení integrity vlastního života čili jakési bezvýhradné přijetí minulosti. To bývá završeno často během vlastního stáří a člověk má tak možnost dosáhnout jakéhosi „klidu mysli“.³⁰

Z hlediska intelektuálního je velmi dobře zachována krystalická inteligence, jež udává soubor vědomostí, které člověk za svůj život získal. Oproti tomu fluidní inteligence, využívající spíše schopnosti řešit problém bez závislosti na získaných vědomostech, s věkem klesá. Další důležitou složkou psychických změn je pozornost, která je ve stáří velice diferenciovaná. Výběrová pozornost, která označuje schopnost koncentrace na určité zadání za přítomnosti rušivých podnětů, se ve stáří značně zhoršuje a reakce jedinců jsou realizovány v mnohem pomalejším tempu. Také pozornost dichotomická, která souvisí se schopností jedince se soustředit na více podnětů zároveň, se stává pro jedince ve stáří velice těžkou úlohou. Možným vysvětlením může být, že staří lidé mají v důsledku neurologických změn nižší kapacitu mozku, která slouží ke zpracování informací. Avšak pozornost vytrvalá, která souvisí s dlouhodobou přímou koncentrací na určitý podnět, bývá velmi dobře zachována do vysokého věku.³¹

Stárnutí má negativní vliv hlavně na ukládání a zpracování nových informací, s čímž souvisí zhoršení krátkodobé paměti. Na sestupu jsou také schopnosti vstřípivosti a výbavnosti. Zhoršení paměti však nezávisí jen na biologických změnách, průběh těchto procesů je individuálně specifický, což znamená, že závisí na aktuálním zdraví, na genetických

²⁷ LANGMEIER, KREJČÍŘOVÁ, pozn. 1, s. 188.

²⁸ GRUBEROVÁ, pozn. 10, s. 22-23.

²⁹ STUART-HAMILTON, pozn. 2.

³⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, s. 400-401.

³¹ STUART-HAMILTON, pozn. 2, s. 49-87.

předpokladech i na míře užívání paměti. Je z velké části ovlivněno také větší unavitelností a obtížnější koncentrací. Obecně dochází ke zpomalení poznávacích procesů.³²

1.2.3 Sociální změny

Z hlediska sociologického je velmi důležitou myšlenkou, že se stáří, vzhledem k postupnému stárnutí populace, stává běžnou součástí společnosti a není tedy nijak výjimečné. To lze brát v pozitivním slova smyslu jako úspěšné začlenění seniorů do společnosti, avšak v negativním slova smyslu také jako degradaci stáří.³³

Sociální změny souvisí zejména se sociální událostí odchodu do penze a ovdověním³⁴, jejichž významným dopadem není jen změna sociální role ve společnosti, ale také změna v ekonomickém zajištění jedince. Člověk musí v souvislosti s těmito sociálními změnami omezit činnosti, které dělal celý život a které pro něj byly běžné. Musí se naučit žít jiným, přesto efektivním způsobem. Z tohoto důvodu se objevuje velké riziko závislosti na svém okolí.³⁵

Výše uvedené negativní dopady lze velmi efektivně zmírnit přípravou na stáří. Ta by měla u jedince probíhat již od dospělosti, a to nejen po stránce materiální, ale také vytvořením jakéhosi alternativního životního programu, umožňujícího efektivní využití volného času jedince a jeho seberealizaci po odchodu do penze.³⁶

Autorka považuje za důležité přes všechny tyto specifikace zdůraznit, že ač mají senioři mnohé společné, velmi se liší ve svých potřebách a životním stylu. Je oprávněné se o seniory zajímat jako o specifickou věkovou skupinu, avšak v každém kontaktu s nimi je potřeba je brát jako individuality. Trefně toto popisuje P. Mühlpachr, který uvádí nutnost mít na paměti, že: *„jednotliví senioři jsou až do nejzazšího věku především sami sebou, a pak teprve starými lidmi.“*³⁷

³² VÁGNEROVÁ, pozn. 30, s. 320-327.

³³ GRUBEROVÁ, pozn. 10, s. 24.

³⁴ STUART-HAMILTON, pozn. 2, s. 162.

³⁵ JAROŠOVÁ, pozn. 6, s. 30.

³⁶ KOZÁKOVÁ, MÜLLER, pozn. 5, s. 13.

³⁷ MÜHLPACHR, pozn. 8.

1.3 Sociologická a demografická východiska v ČR

Stárnutí populace je z demografického hlediska definováno jako stav, kdy se postupně mění věková struktura obyvatelstva tak, že se zvyšuje podíl osob starších 65 let a snižuje podíl osob mladších 15 let.³⁸

Z demografických údajů České republiky je možno vyčíst, že rok 1997 byl prvním rokem, kdy počet lidí nad 60 let překročil počet dětí do 14 let.³⁹ Věková struktura v roce 2008 se dala ještě považovat za téměř příznivou, jelikož měla vyšší podíl osob ve věku do 19 let a nižší ve věku od 65 let, avšak následkem více než dvacetiletého snižování úrovně porodnosti nabývá věkové složení populace trvale regresivní charakter.⁴⁰

Prognózy českého statistického úřadu uvádí, že oproti roku 2015, kdy bylo v české společnosti kolem 18 % lidí nad 65 let, se toto číslo do roku 2055 zvýší na 32,4 %. Populační stárnutí je způsobeno nejen prodlužováním délky života seniorů a výše zmíněnou nízkou porodností, ale v současné době hlavně zestárnutím početné generace dětí narozených po druhé světové válce.⁴¹

Vzhledem k tomu, že současný fenomén stárnutí společnosti není jen dočasným výkyvem, je proto velmi důležité přijetí seniorů jako běžné součásti populace a uznání pozitivních hodnot, které stáří přináší společnosti. Tato transformace se však děje velmi pomalu.⁴² Opakem pozitivního přijetí stáří je přijetí negativní, v tomto případě hovoříme o fenoménu ageismu.

Téma ageismu je v české literatuře otevřeno již dvacet let. M. Vágnerová zcela otevřeně mluví o ageismu jako postoji vyjadřujícím obecné přesvědčení o nízké hodnotě a nekompetentnosti stáří. Dále uvádí, že stáří je vnímáno jako období, kdy člověk může jen chátrat, popřípadě si zachovat pouze část svých zkušeností ze života.⁴³ L. Rabušic tvrdí, že jedním z důvodů nepříznivého postoje společnosti vůči seniorům je také obraz, jaký oni sami o sobě vytváří. Zjednodušeně uvádí, že dokud si senioři nezačnou vážit sami sebe, jejich okolí je také bude přijímat negativně.⁴⁴ Důkazem, že toto téma je stále aktuální, může být výzkum z let 2007 až 2001, jehož jedním z výsledků bylo, že s výrokem „Stáří je pouhým čekáním na

³⁸ RABUŠIC, Ladislav. *Česká společnost stárne*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. Rubikon (Masarykova univerzita), s. 12.

³⁹ ČELEDVÁ, Libuše, KALVACH, Zdeněk a ČEVELA, Rostislav. *Úvod do gerontologie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 34.

⁴⁰ BARTOŇOVÁ, Dagmar. Demografická situace České republiky: proměny a kontexty 1993-2008. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010, s. 43,110-111

⁴¹ ČELEDVÁ, KALVACH, ČEVELA, pozn. 39, s. 34.

⁴² SAK, Petr a KOLEŠÁROVÁ, Karolína. *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada, 2012, s. 16.

⁴³ VÁGNEROVÁ, pozn. 30.

⁴⁴ RABUŠIC, pozn. 38.

smrt.“, který popírá jakoukoli hodnotu či přínos stáří, souhlasí nejen 13 % mladších generací, ale také 18 % samotných seniorů.⁴⁵

Jako jistý posun však lze chápat výsledky otázky z téhož výzkumu, která zkoumala vymezení obsahu kategorie „senior“ českou populací. Na otázku: „Co se vám vybaví, když se řekne senior?“ sice spojuje 49 % dotazovaných seniora se starým člověkem čili starcem, ale objevuje se zde i v 9 % procentech role prarodiče, a konečně ve 4% aktivita, zájmy, záliby a koníčky. Čistě negativní postoje, které uvádí, že senior znamená obtíž pro společnost, zastává pouze 2 % populace.⁴⁶

⁴⁵ SAK, KOLESÁROVÁ, pozn. 42, s. 161.

⁴⁶ SAK, KOLESÁROVÁ, pozn. 42, s. 161.

2 Komunikace

Komunikace je prostředkem mezilidského porozumění a začlenění se do společnosti, je proto zásadní schopností každého jedince. Komunikace jako pojem má velkou škálu významů. Slovo komunikace je odvozeno od latinského slova *communicatio*, které vychází od slova *communicare*.⁴⁷ Jeho význam znamená něco spojovat nebo učiniti společným. Užití tohoto slova v českém jazyce je široké od označení dopravní sítě, přes přemísťování věcí až po posun myšlenek, informací a postojů od jednoho člověka k druhému.⁴⁸

Většina autorů, kteří se zabývají problematikou komunikace, se shodne na tom, že patří mezi klíčové dovednosti každého člověka. Důkazem může být tvrzení J. Valenty: *„Nebudu daleko od pravdy, řeknu-li, že s komunikací mnohdy stojí i padá naše úspěšnost v různých oblastech našeho života, náš klid, naše vztahy, naše práce, naše porozumění tomuto světu a tak dále a tak dále.“*⁴⁹

Pro lepší pochopení výše zmíněné citace, která shrnuje přínos komunikace do krátkého tvrzení, je možné na základě prospěšnosti v běžném životě kategorizovat několik dovedností závislejších na efektivní komunikaci:⁵⁰

1. Dovednost prezentovat sebe sama – v mnoha případech je pro jedince výhodné vystupovat před ostatními jako sebejistá, sympatická, přístupná a důvěryhodná osoba.
2. Dovednost vztahová – díky komunikaci jedinec nesporně navazuje lepší partnerské a přátelské vztahy a je schopen efektivní komunikace s pracovními kolegy. Již vytvořené vazby také efektivně udržuje.
3. Dovednost vést rozhovory a pohovory – tato dovednost umožňuje jedinci od ostatních úspěšně získávat informace nebo se efektivně účastnit různých typů rozhovorů a pohovorů.
4. Dovednost komunikovat v malé skupině a vůdcovská dovednost – zde je klíčové, aby byl jedinec přínosným členem skupiny, a to jak v soukromém, tak i profesním životě.
5. Dovednost prezentace
6. Mediální gramotnost

⁴⁷ PETRUSEK, Miloslav. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, s. 507.

⁴⁸ MIKULÁŠTÍK, Milan. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha: Grada, 2003. Manažer, s. 18.

⁴⁹ VALENTA, Josef. *Učíme (se) komunikovat: metodika komunikace v rámci osobnostní a sociální výchovy*. 2., (dopl.) vyd. Kladno: AISIS, 2010, s. 13.

⁵⁰ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace: 6. vydání*. Praha: Grada, 2008. Expert (Grada), s. 28.

Zejména druhá polovina těchto oblastí patří již k jakémusi komunikačnímu mistrovství, které lze získat pouze, pokud se jedinec vedle efektivního komunikování věnuje také studiu teorie komunikace. Těmito oblastmi se pro účel této bakalářské práce zabývat nebudeme, avšak pro přehled jsou zde uvedeny.

Autorka považuje za důležité si pro úplnost představit základní charakteristiky komunikace, ty lze z výše uvedených dovedností velmi efektivně odvodit. Stanovil je a ve zkratce popsal M. Mikuláščík: *„Komunikace je nezbytná k efektivnímu sebevyjadřování, je přenosem a výměnou informací v mluvené, psané, obrazové či činnostní formě..., komunikace je výměnou významů mezi lidmi použitím běžného systému symbolů.“*⁵¹

2.1 Formy mezilidské komunikace

Komunikace se děje v několika formách na základě toho, kdo s kým a jakým způsobem komunikuje. Pro účely této bakalářské práce budou formy vyděleny tak, jak to stanovil J. A. DeVito⁵², na komunikaci intrapersonální a interpersonální.

Intrapersonální komunikace je taková, pomocí níž jedinec vede promluvu sám se sebou.⁵³ Může se týkat rozhodnutí, zkoušení sdělení takzvaně „nanečisto“ nebo vynášení soudů o svém chování v předchozích situacích.

Oproti tomu komunikace interpersonální si klade za podmínku, aby se jí účastnila druhá osoba, s níž existuje nějaký vztah. Může se odehrávat v několika formách, jimiž jsou rozhovor, veřejná komunikace, počítačem zprostředkovaná komunikace a masová komunikace. Velice důležitou formou je také komunikace v malé skupině, které se bude v této bakalářské práci ještě věnovat samostatná kapitola.⁵⁴

Jiné dělení forem mezilidské komunikace nabízí strukturu uvnitř každé komunikační situace. Myslí se tím určité segmenty komunikace, které jsou vyhraněné jasným účelem či specifickým obsahem a organizací interakce. Takto se komunikace dělí na monologické formy, kam spadá jak neformální vyprávění příteli, tak i přednáška na vysoké škole. Dále na dialogické formy a poslední formou jsou funkční moduly, které mají vždy pevně danou strukturu chování v rámci modelové situace, jako je žádost či děkování.⁵⁵

⁵¹ MIKULÁŠČÍK, pozn. 48, s. 19.

⁵² DEVITO, pozn. 50.

⁵³ DEVITO, pozn. 50, s. 29.

⁵⁴ DEVITO, pozn. 50, s. 29.

⁵⁵ VALENTA, pozn. 49, s. 43.

2.2 Prvky komunikace

2.2.1 Účastníci komunikace

Každý účastník komunikace je zdrojem i příjemcem sdělení zároveň. Zdroj signály vysílá a příjemce je vidí a dešifruje.⁵⁶ Pro zjednodušení se účastníci komunikace rozdělují na dvě skupiny, a to podle toho, jaká činnost u nich zrovna převažuje.

Komunikátor je ten, který právě vysílá nějakou zprávu, přičemž operuje a signály vysílá s předpokladem, že příjemce má podobné poznatky a podobný kódovací systém, jako on sám. Oproti tomu komunikant je ten, který zprávu v daném čase přijímá a zpracovává skrze filtr svých osobnostních charakteristik, poznatků či hodnotového systému. Od komunikanta se očekává, že je pozorným naslouchajícím danému sdělení a že do něj nevnáší své dojmy předtím, než nastane jeho čas zpětné vazby, kdy se právě on stane převážně komunikátorem.⁵⁷

Z výše uvedeného vyplývá, že komunikátor i komunikant jsou vždy aktivními účastníky komunikace. Na první pohled však toto není vždy zřejmé. Je důležité si uvědomit, že v případě, kdy jsou dva lidé spolu v situaci, ve které jeden na druhého může reagovat a kdy vnímají své chování, uvádí J. A. DeVito princip nevyhnutelnosti. V takové situaci je totiž účastníkem i ten, kdo nereaguje aktivně či otevřeně.⁵⁸

2.2.2 Kontext komunikace

Komunikace nikdy neexistuje sama o sobě, vždy existuje v souvislosti s prostředím, v jehož rámci se odehrává. Kontext komunikaci výrazně ovlivňuje či zkresluje.

Kontext ovlivňuje význam sdělení jedince v různým způsobem, lze jej však vydělit do čtyř typů:⁵⁹

1. Fyzický kontext je hmotné či konkrétní prostředí.
2. Kulturní kontext je oproti tomu nehmotný a zahrnuje hodnoty, přesvědčení a životní styl jedince. Patří sem ale také způsoby chování a komunikace určité skupiny.
3. Sociálně-psychologický kontext souvisí se vztahem mezi účastníky komunikace a jejich postavením. Objevuje se zde také faktor formálnosti situace.
4. Časový kontext je úzce navázán na posloupnost jednotlivých sdělení a situací. V praxi to znamená, že následující sdělení je vždy ovlivněno tím předchozím.

⁵⁶ DEVITO, pozn. 50, s. 35.

⁵⁷ MIKULÁŠTÍK, pozn. 48, s. 25.

⁵⁸ DEVITO, pozn. 50, s. 52.

⁵⁹ DEVITO, pozn. 50, s. 34.

2.2.3 Sdělení a šum

Obsahem komunikace je vždy nějaké sdělení, které může a zpravidla bývá zkreslováno šumem. Sdělení je stěžejní kategorií komunikace a je vysíláno a přijímáno většinou pomocí více než jednoho smyslového orgánu. Komunikovat je možné s užitím několika základních kódů, jimiž jsou:⁶⁰

1. Neverbální kódy. Pod tyto kódy patří pohyby člověka, jeho mimika, jeho pozice v prostoru a jaké vztahy tak navazuje. Dále doteky, vzhled a tělové jednání.
2. Zvukové kódy. Vývojově se jedná o jakýsi mezistupeň mezi neverbální komunikací zvířat k řeči lidí. Objevuje se zde zvukové zpracování slov a zvuky mimo slova.
3. Verbální neboli slovní kódy. Jedná se o slova či věty, které sdělují myšlenky a záměry. Je to kód založený na uspořádaných a naučených znacích určité kultury.
4. Činy. Činy lze definovat jako soubory činností, kterými účastník sděluje zprávy o svém sebepojetí, hodnotách a osobnostních rysech.

Důležitou složkou komunikace však není jen vysílání sdělení, ale také jejich příjem. Percepce se u člověka děje pomocí smyslových orgánů, avšak nervové centrum řídí, jak a které informace zpracujeme. To znamená, že vnímání člověka ovlivňují také vnitřní faktory jako hodnotové žebříčky, osobní bloky, preference či motivace.⁶¹ Posledním faktorem, který deformuje sdělení na cestě od komunikátora ke komunikantu, je šum.

Šumem lze nazvat jev, který narušuje nějakým způsobem sdělení a v krajním případě jej může až znehodnotit. Šumem rozumíme nejen fyzický šum, který pochází ze zdrojů mimo komunikátora i komunikanta, ale také fyziologické bariéry obou. Z hlediska dekódování signálů vydělujeme šum psychologický, což je mentální interference účastníka komunikace a dále sémantický šum, který vzniká následkem rozdílných významových systémů obou.⁶²

2.2.4 Komunikační kanál

Komunikačním kanálem rozumíme cestu, jakou je sdělení vysíláno. Při komunikaci tváří v tvář mluvíme hlavně o komunikaci verbální skrze mluvenou řeč a komunikaci neverbální. Existuje však také zprostředkovaná komunikace pomocí telefonu, rádia, dopisu či novin, kde jsou komunikační prvky značně okleštěny.⁶³

⁶⁰ VALENTA, pozn. 49, s. 68-69.

⁶¹ VALENTA, pozn. 49, s. 75.

⁶² DEVITO, pozn. 50, s. 45.

⁶³ MIKULÁŠTÍK, pozn. 48, s. 27.

Oblastmi verbální a neverbální komunikace se budeme pro účel této bakalářské práce zabývat detailněji níže.

2.3 Verbální komunikace

Verbální sdělení jsou ta, která komunikujeme pomocí slov. Základními systémy, které jsou zahrnuty ve verbálních signálech, jsou systém fonologický, jež vyjadřuje zvukovou stránku řeči, dále sémantický neboli systém významů slov a systém zabývající se řazením slov do vět neboli syntaktický.⁶⁴

Každý jazyk, který používáme, však funguje pouze v určitém prostředí. Jazyk, který užíváme v prostředí neformálním, rozhodně není stejný jako jazyk formální a není tedy vhodné jej zde používat. Jazykové prostředí je definováno lidmi, kteří se v něm nachází, dále úmysly těchto lidí, komunikačními pravidly sloužícími k dosažení úmyslu a samotnou skutečně používanou řečí.⁶⁵

Sdělení, která vysíláme, mohou obsahovat různou míru abstrakce. Je zřejmé, že sdělení přesná a konkrétní jsou většinou pro komunikaci efektivnější než ta obecná a abstraktní. Sdělení dále mohou být přímá a nepřímá. Nepřímé sdělení je definováno jako pokus přimět partnera něco říci či udělat, aniž by musel komunikátor převzít za své sdělení odpovědnost. Nepřímá sdělení jsou často považována za manipulativní a nevhodná.⁶⁶

2.4 Neverbální komunikace

Neverbální komunikace je komunikací beze slov pomocí těla. Je důležitou složkou komunikace a bez ní by často verbální sdělení nedosahovala potřebného efektu. Tvorba neverbálních signálů je z velké části dána možnostmi těla jedince, což znamená, že výraz těchto signálů je dán nejen psychickým naladěním osoby, ale také fyzickým. Dalším prvkem, který neverbální komunikaci ovlivňuje, je skladba prvků, jako jsou temporytmus, energičnost či rozprostraněnost.⁶⁷

Jak již bylo zmíněno výše, je velmi nepravděpodobné, aby jedinec komunikoval pouze jednou formou, tj. pouze verbálně či pouze neverbálně. Je proto důležité vymezit vztah, který mají neverbální sdělení vůči verbálním.

⁶⁴ DEVITO, pozn. 50, s. 124.

⁶⁵ MIKULÁŠTÍK, pozn. 48, s. 115-116.

⁶⁶ DEVITO, pozn. 50, s.124-127.

⁶⁷ VALENTA, pozn. 49, s. 83-84.

Neverbální sdělení zpravidla nahrazují ta verbální a zdůrazňují či doplňují to, co jde slovy vyjádřit jen těžko. Mohou verbální komunikaci však také řídit, opakovat nebo dokonce vědomě popírat.⁶⁸ Je velmi důležité tyto funkce znát z hlediska přijímání signálů a jejich správné interpretace.

2.4.1 Kanály neverbální komunikace

Kanály neverbální komunikace je několik, zpravidla je největší význam kladen na neverbální projevy v oblasti obličeje a hlavy, dále na pohyby horních končetin, a nakonec pohyby a pozice těla a dolních končetin.⁶⁹ Tato kapitola slouží k objasnění a upřesnění toho, co vše se dá ve výzkumu komunikace sledovat.

Oblast gestiky lze rozdělit na několik typů pohybů. Znaky jsou symboly, které jsou záměrně užívány ke sdělování stejných významů jako mají verbální sdělení. Jejich význam a užití vždy závisí na kultuře, ve které jsou užity. Oproti tomu ilustrátory jsou nejasné pohyby, které ilustrují verbální sdělení a doprovázejí řeč. Regulátory jsou gesta, která jsou používána obvykle k upozorňování na něco či ke koordinaci řeči a mohou tak sloužit například k předání slova partnerovi.⁷⁰

Lidský obličej je považován za jeden z klíčových zdrojů neverbálních signálů. Komunikuje mnoho sdělení a lze pomocí něj vyjádřit to, co lze slovy jen velmi těžko – zpravidla se jedná emoce. Specifičnost obličeje spočívá v tom, že vyjadřuje nejen momentální emoční stav jedince, ale také stálý emoční výraz.⁷¹ Do skupiny mimických sdělení patří také zrakové signály, pomocí nichž lze vyhledávat zpětnou vazbu či velmi efektivně překonat fyzickou vzdálenost mezi partnery v komunikaci. Vyhýbání se pohledům je také velmi důležitý komunikační signál.⁷²

Velmi důležitou součástí neverbální komunikace je posturika a proxemika. Posturika se zabývá držením těla a jeho napětím, dále polohou či natočením všech částí těla. Proxemika čili prostorová komunikace působí z velké části tím, jakou vzdálenost si od sebe udržují partneři v komunikaci.⁷³

Mimozajzykové projevy a mlčení jsou vokální dimenzí řeči. Zde je klíčové, jakým způsobem je sdělení vysíláno. Mlčení znamená absenci zvuku, avšak ne komunikace. Mlčení může

⁶⁸ DEVITO, pozn. 50, s. 153.

⁶⁹ MIKULÁŠTÍK, pozn. 48, s. 124.

⁷⁰ MIKULÁŠTÍK, pozn. 48, s. 127.

⁷¹ MIKULÁŠTÍK, pozn. 48, s. 126.

⁷² DEVITO, pozn. 50, s. 158-161.

⁷³ MIKULÁŠTÍK, pozn. 48, s. 129-131.

znamenat čas, který si jeden z účastníků komunikace nechává na přemýšlení nebo také pro reakci na nevhodné sdělení, lze jej totiž využít jako blokátor komunikace namísto sdělení vyřčených v emocionálně vypjaté situaci.⁷⁴

2.5 Komunikace v malé skupině

Jedná se o komunikaci ve skupině asi pěti až deseti lidí. Slouží vztahovým potřebám, což je například potřeba náklonnosti, ale také potřebám úkolovým. Velkou část svého života jedinec prožívá ve skupinách, ať už jde o skupiny neformální či formální.⁷⁵

Skupinová komunikace je oproti komunikaci ve dvou osobách poněkud složitější, jelikož se zde objevuje několik lidí, kteří chtějí být aktivně účastni jako komunikátor či komunikant. Zde se proto velmi často objevuje jev intruze, který znamená hovorově „skákání do řeči“, to může vyvolat konflikty a zmatek.⁷⁶

Každá malá skupina je definována tím, že má společný cíl a řídí se podobnými organizačními pravidly. Komunikace mezi komunikátorem a komunikantem je zde poměrně snadno realizovatelná. Jedno z hledisek rozlišení malých skupin je rozdělení na skupiny společenské neboli vztahové, které jsou většinou primární a jsme v nich zařazeni již od počátku našeho života, a skupiny pracovní. Pracovní skupiny slouží zpravidla nějakému úkolu, jakmile je úloha splněna, bývají rozpuštěny.⁷⁷

2.5.1 Formy malých skupin

Formami rozumíme uspořádání, v jakém se nachází členové malé skupiny a v jakém vedou diskuzi. Mezi nejznámější patří:⁷⁸

1. Kulatý stůl. V tomto pro tuto bakalářskou práci klíčovém uspořádání zasedají členové do kruhového či půlkruhového tvaru a informace si vyměňují bez jakéhokoli předem daného uspořádání. Je možné u této formy zařadit vedoucího, který má za úkol držet diskuzi u tématu či podněcovat k hovoru všechny členy.
2. Panel. Jedná se v podstatě o kulatý stůl, avšak s tím rozdílem, že se jej účastní odborníci a jsou sledováni obecněstvem.
3. Symposium. Forma velice podobná panelu, jeho náplň je však složena z předem připravených prezentací vztahujících se k jednomu tématu.

⁷⁴ DEVITO, pozn. 50, s. 168-171.

⁷⁵ DEVITO, pozn. 50, s. 29.

⁷⁶ VALENTA, pozn. 49, s. 35.

⁷⁷ DEVITO, pozn. 50, s. 253.

⁷⁸ DEVITO, pozn. 50, s. 255-256.

4. Symposium fórum. Jde o symposium v propojení s panelem, obecenstvo má v druhé části možnost pokládat otázky. Zpravidla je zde přítomen moderátor.

3 Komunikace seniorů

Součástí všech sociálních kontaktů je komunikace, ta je tím pádem i jednou z hlavních podmínek úspěchu člověka ve společnosti v jakémkoli věku. V této kapitole je na základě předchozích poznatků analyzováno, jaké korelace se objevují mezi seniorským věkem a komunikací. V současné době se uvádí, že není třeba, a dokonce ani není žádoucí respektovat nějaká obecná pravidla související s komunikací se seniory.⁷⁹ Jedná se totiž o jednu z cest, jak lze vyjadřovat diskriminaci vůči této věkové skupině.

Přizpůsobení komunikace individuálním schopnostem a dovednostem komunikátora a komunikanta však bývá běžnou součástí empatického přístupu ke svému okolí. Je to cesta, pomocí níž se zvyšuje efektivita komunikace a pravděpodobnost porozumění.⁸⁰

U seniorů se zdravotními obtížemi se však může objevit narušení komunikace a zhoršení její efektivity vzhledem k změnám percepce a paměti i změnou jazykových schopností. U zdravých seniorů je možné častěji pozorovat zpomalení psychomotorického tempa.⁸¹ V tomto případě je pravděpodobné, že v případě, kdy jedinci poskytneme dostatek času, bude uskutečněna úspěšná a efektivní komunikace.

Z hlediska obecné komunikace se lze setkat s termíny přijetí a odmítnutí. Přijetí je komunikační model, kdy je partnerovi dáno najevo, že je akceptován, že je uznávána jeho přítomnost a přijímána definice jeho vlastního já. Oproti tomu odmítnutí znamená popření přítomnosti nějaké osoby včetně jeho komunikace.⁸²

Na model přijetí úzce navazují znaky, které se vyskytují v jakékoli komunikaci, avšak v seniorském věku může vyvěrat jejich potřeba mnohem silněji. Jedná se o potřebu sociálního kontaktu a interakce, potřebu vysvětlení a potvrzení a dále potřebu rady, podpory a edukace. Velmi silně se může objevit potřeba komfortu a útěchy, ujištění a uklidnění.⁸³

V souvislosti s modelem odmítnutí by autorka ráda pro účely této bakalářské práce zmínila pojem věkové diskriminace v komunikaci. Věkovou diskriminaci komunikujeme, užíváme-li hanlivé výrazy vůči osobám jiného věku, ale také vymezujeme-li něčí popis z hlediska věku. Velice častým jevem je přizpůsobení projevu osobě, se kterou mluvíme. Když například v komunikaci se seniorem mluvíme příliš hlasitě a pomalu, dáváme tím najevo názor, že

⁷⁹ POKORNÁ, Andrea. *Komunikace se seniory*. Praha: Grada, 2010, s. 49.

⁸⁰ POKORNÁ, pozn. 79, s. 49.

⁸¹ VÁGNEROVÁ, pozn. 30, s. 351-354.

⁸² DEVITO, pozn. 50, s. 130-131.

⁸³ POKORNÁ, pozn. 79, s. 13.

všichni starší lidé špatně slyší a pomaleji chápou. Při přizpůsobení řeči individuálním potřebám každého jedince je tedy vhodnou strategií pracovat s informacemi, které nám sám zřetelně poskytne.⁸⁴

⁸⁴ DEVITO, pozn. 50, s. 136-137.

4 Aktivizace seniorů

V oblasti gerontologie a gerontopedagogiky se nyní vyvíjí trend, který úzce souvisí s rozvojem moderního lékařství. Medicína je v současné době zpravidla zaměřena na prodloužení délky života člověka, avšak za velice důležitou je třeba považovat i kvalitu prožitých let. To souvisí nejen s lékařstvím, ale také se správnou životosprávou jedince, jeho psychickou pohodou a sociálním okolím, včetně nabídky aktivit.⁸⁵ Z tohoto důvodu je důležitost aktivního trávení času u seniorů stále více akcentována.

Významným ukazatelem kvality života je vitalita. Vitalitou se rozumí komplex fyzické energie, mentální činnosti a emocionální chuti do života. Díky této veličině se život stává plnohodnotným. Proto by cílem zkvalitňování lidského života včetně všech aktivizačních činností mělo být ono udržení vitality jedince.⁸⁶

Moderní přístup k péči o seniory zdůrazňuje dynamickou teorii stárnutí, která vidí jedince v každém věku do jisté míry jako regenerace schopného. Je akcentováno, že díky činnosti se psychický i fyzický stav udržuje a rozvíjí směrem k lepšímu. Oproti tomu nečinností se ztrácí.⁸⁷

S výše uvedenými názory koresponduje i koncept úspěšného stárnutí, který pracuje s myšlenkou, že stav organismu ve stáří je dán několika faktory, některé z nich lze přitom velmi dobře ovlivnit. Mezi tyto faktory patří jak zákonitá involuce, tak také chorobné procesy, životní způsob, podmínky života jedince a jeho subjektivní hodnocení a prožívání. Stárnutí lze poté realizovat buď obvykle či normálně, kdy stav seniora odpovídá výše uvedeným specifikacím a věku, dále neúspěšně, kdy je horší než průměr a ideálně úspěšně, kdy je senior plně soběstačný a jeho stav je nadprůměrný.⁸⁸

Tomuto z velké části odporuje poznatek z vývojové psychologie, který tvrdí, že strategie vyrovnání se se stářím a jeho přijetí nelze dělit či klasifikovat. Hlavní je zde myšlenka, že každá osobnost je jedinečná a má tedy jedinečný způsob, jakým ve stáří funguje. Okolí by jej mělo akceptovat.⁸⁹

⁸⁵ KOZÁKOVÁ, MÜLLER, pozn. 5, s. 6.

⁸⁶ RHEINWALDOVÁ, pozn. 7, s. 15.

⁸⁷ RHEINWALDOVÁ, pozn. 7, s. 11.

⁸⁸ MÜHLPACHR, pozn. 8, s. 34.

⁸⁹ LANGMEIER, KREJČÍŘOVÁ, pozn. 1, s. 189-190.

4.1 Formy aktivního trávení volného času v postproduktivním věku

Aktivitu seniorů je možné vnímat jako jeden ze základních prvků vedoucích ke zlepšení kvality jejich života. Tento princip funguje na základě pocitu životní spokojenosti následující po kladném subjektivním prožitku situace, které se senior aktivně účastnil. Dalšími výhodami aktivity je také udržení fyzické i psychické kondice, která vede k zapojení člověka do společnosti.⁹⁰

Otázkou však zůstává, zda je možné kvalitu života generalizovat. Jedná se o veličinu velmi subjektivní a individuální, lidé si ji různě vykládají nejen na základě věku či zdravotního stavu, ale také socio-kulturního zázemí a životních hodnot.⁹¹

Aktivita ve stáří je v současné době naplňována v několika rovinách, mohli bychom je vydělit na aktivity volnějšího charakteru, kam řadíme aktivity sociální, veřejné, rekreační a cestovatelské, hobby a manuální aktivity. Aktivitami organizovanějšího charakteru jsou aktivity kulturní, vzdělávací a sportovní.⁹² Cílem následujících kapitol bude alespoň zhruba nastínit, jaké možnosti seberealizace mají senioři v naší společnosti.

4.1.1 Vzdělávání

Dle psychologické teorie aktivního stárnutí lze konstatovat, že v podstatě všechny potřeby pozdní dospělosti jsou zachovány i během stáří. S tím souvisí zejména potřeba funkční role ve své sociální skupině, která se často ztrácí odchodem ze zaměstnání. Možnou kompenzací je právě vzdělávání lidí v postproduktivním věku, to přispívá nejen k pocitu životního uspokojení jedince, ale také může zajistit úspěšnou adaptaci na další stadia vývoje.⁹³

Jedním ze základních požadavků na celoživotní vzdělávání je, aby bylo dostupné všem, nezávisle na věku. Vzdělání by mělo být jednou z přirozených součástí přípravy na stáří, která také zahrnuje zdravý životní styl, podporu zdraví, podporu tělesných i duševních aktivit a výběr vhodných aktivit v rámci zaplnění volného času uvolněného odchodem do penze.⁹⁴

V českých podmínkách mají lidé v postproduktivním věku možnost se vzdělávat zejména v klubech aktivního stáří, akademiích třetího věku či na univerzitách třetího věku.

⁹⁰ KOZÁKOVÁ, MÜLLER, pozn. 5, s. 36.

⁹¹ MÜHLPACHR, pozn. 8, s. 137-138.

⁹² DUFFKOVÁ, Jana, URBAN, Lukáš a DUBSKÝ, Josef. Sociologie životního stylu. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 156-161.

⁹³ MÜHLPACHR, pozn. 8, s. 138.

⁹⁴ MÜHLPACHR, pozn. 8, s. 132-133.

Kluby aktivního stáří jsou asi nejméně formálními organizacemi, které rozvíjí trvalé vztahy mezi účastníky a uspokojují tak potřebu kontaktu mezi vrstevníky, součástí setkání bývá často výklad na nějaké téma do značné míry přizpůsobený publiku. Oproti tomu Akademie třetího věku jsou spíše organizovány jako další studium, které se realizuje v místech bez dostupné univerzity. Asi nejnáročnějšími bývají Univerzity třetího věku, které jsou oficiálně uznanými vzdělávacími institucemi a poskytují studentům vysokoškolské vzdělání v různých oborech. Nezakládají však nárok na profesní uplatnění. Je zde věnována také velká část osobnostnímu rozvoji, přípravě na stáří či tréninkům psychické i fyzické kondice.⁹⁵

4.1.2 Pohybové aktivity

Pohyb je prostředkem, díky kterému se lidské tělo udržuje v kondici, čímž se stává odolnější vůči negativním vlivům. Jako pohybové aktivity lze označit všechny druhy pohybu od tělesných cvičení, přes sportovně-rekreační aktivity až po pohybové hry. Důležité jsou hlavně systematické a pravidelné pohybové aktivity, které se významnou částí podílejí na zpomalování procesu stárnutí, a tím na zlepšování aktivity a spokojenosti jednotlivce. Seniorům se doporučuje se účastnit jakýchkoliv pohybových aktivit, které jsou v naší společnosti nabízeny od cvičení, přes sportovní činnosti až po plavání. Jedinou podmínkou zůstává, že vždy je důležité dbát na svoje vlastní možnosti a nepřekonávat se.⁹⁶

4.1.3 Umělecké aktivity

Umění je pojem, který se proměňuje s tokem doby. Umění v prapůvodním slova smyslu znamenalo nástroj harmonizace konfliktů, dříve mezi člověkem a přírodou, v podobě obřadu. Následovalo středověké výše zmíněné chápání umění jako vysoce specializované činnosti a jejího výsledku. Poslední chápání se obrací k nadpřirozeno, obsahuje tedy také specializovanou činnost, avšak tvůrcem není sám umělec, nýbrž jeho vztah k magičnu.⁹⁷

Neoddělitelnou součástí dnešního chápání umělecké činnosti člověka je tvořivost čili kreativita, kterou lze definovat jako schopnost nacházet nová, neobvyklá řešení problémů. Významným rysem výstupů tvořivosti je originalita.⁹⁸ P. Mühlpachr⁹⁹ uvádí, že schopnost kreativity člověka zůstává zachována až do vysokého věku, přestože se mění charakter umělecké produkce směrem ke korekci předchozích názorů, zaměření na přínos pro mladší

⁹⁵ MÜHLPACHR, pozn. 8, s. 138-144.

⁹⁶ ROSŁAWSKI, Adam. *Jak zůstat fit ve stáří: [cvičení a pohybové hry pro seniory, zdravý životní styl ve stáří, pohyb v době nemoci]*. Brno: Computer Press, 2005.

⁹⁷ PETRUSEK, pozn. 47, s. 1353.

⁹⁸ PETRUSEK, pozn. 47, s. 538.

⁹⁹ MÜHLPACHR, pozn. 8.

generace a k odhadům budoucnosti. Překážkami v procesu tvořivého myšlení může být u seniorů spíše motivace a vytrvalost, je proto důležité si neustále připomínat, že i přes involuční procesy v těle člověka může stále pokračovat jeho osobní růst.¹⁰⁰

¹⁰⁰ LANGMEIER, KREJČÍŘOVÁ, pozn. 1, s. 188-189.

5 Dramatická výchova

Jednou z oblastí, která nabízí možnost seberealizace a učení se prožitkem, a to všem věkovým kategoriím, je dramatická výchova.

Dramatická výchova patří mezi umělecké aktivity a často od nich bývá velmi nejednotně vymezována. Poměrně rozsáhlou definici, která dramatickou výchovu diferencuje, vypracoval J. Valenta: „*Dramatická výchova je systém řízeného, aktivního uměleckého, sociálního a antropologického učení dětí či dospělých založený na využití základních principů a postupů dramatu a divadla, se zřetelem na jedné straně ke kreativně-uměleckým a pedagogickým požadavkům, na druhé straně k bio-psycho-sociálním podmínkám.*¹⁰¹ Na rozdíl od jiných uměleckých aktivit je tedy v dramatické výchově kladen důraz na systematičnost a na využití uměleckých technik s cílem nejen estetického výsledku, ale i výchovného působení na jedince.

Drama a divadlo jsou primárně východisky dramatické výchovy, není však vyloučeno, že dramatická výchova nemůže vyústit do dramatu ve formě divadelního představení. Drama lze převážně chápat jako psanou uměleckou reflexi světa, jejímž jádrem je nějaký konflikt. Divákovi bývá drama zprostředkováno zpravidla prostřednictvím platformy divadla. Divadlo je uskutečňováno v jednom čase a jednom prostoru na základě dohody všech zúčastněných o fikci.¹⁰²

Dramatická výchova bývá často nevhodně směřována s dramaterapií, a to zejména v oblastech práce se specifickými skupinami, jako jsou sociální péče či speciální pedagogika. Hlavní rozdíl mezi dramaterapií a dramatickou výchovou je však odlišný cíl prožitku. Zatímco cílem dramaterapie je terapie, cílem dramatické výchovy bývá edukace, která sebou může nést i preventivní účinek.¹⁰³

5.1 Principy dramatické výchovy

Principy dramatické výchovy tvoří její identitu, která je opěrným bodem pro různé využití v praxi, z toho důvodu budou v této bakalářské práci uvedeny a rozpracovány.

¹⁰¹ VALENTA, Josef. *Metody a techniky dramatické výchovy*. Praha: Grada, 2008, s. 40.

¹⁰² VALENTA, pozn. 101, s. 41-45.

¹⁰³ VALENTA, pozn. 101, s. 80.

Principy dramatické výchovy je možné rozdělit na ty, které jsou společné velkému množství pedagogických směrů a systémů a dále na ty, které jsou pro dramatickou výchovu specifické. Společnými principy jsou výchova zkušeností a prožíváním, dále hra a tvořivost.¹⁰⁴

Zkušenost je považována za klíčový princip dramatické výchovy zejména z toho důvodu, že se pomocí prožitku podílí na soustavě, která vytváří základ pro osobní postoje.¹⁰⁵ Zkušenost je fenomén, kterého si společnost na období stáří velmi cení, pro účely této bakalářské práce bude tedy analyzována detailněji. Zkušeností rozumíme komplex vědomostí, postojů, pocitů, myšlenek i dovedností, kterých jedinec nabyt během svého života prostřednictvím různých situací či jevů. Z výše uvedené definice je patrné, že se rozsah i obsah zkušeností neustále proměňuje.¹⁰⁶ Získat zkušenost znamená být aktivně účasten dění a poté si prožitek zaznamenat v paměti jako trvalou součást myšlení a cítění, a to v kterémkoli věku.¹⁰⁷

Zkušenost jedinci pomáhá lépe se orientovat v životních situacích, bezesporu se také jedná o hodnotu, která obohacuje jakoukoli dramatickou hru o „životní pozadí“ účastníka, avšak rigidní či nevhodně uplatněná zkušenost může být taktéž velkou komplikací.¹⁰⁸ Zkušenostní učení, jakožto obsah dramatické výchovy, nabízí sjednocení těchto životních zkušeností právě proto, že zde jedinec zakouší prožitek v jakékoli fiktivní situaci.

Principy, které jsou jedinečné právě pro dramatickou výchovu, jsou zejména fikce, hra v roli, postup od situace k výrazu, zkoumání a experimentace a psychosomatická jednota člověka.¹⁰⁹

Psychosomatická jednota člověka je něčím, co odlišuje dramatickou výchovu od jakékoli jiné tvořivé aktivity tím, že výrazový prostředek díla, které jedinec vytvoří, se přímo odvíjí právě od jedince. Znamená to, že účastník na jedné straně musí pracovat se svými emocemi i svým vlastním tělem, na druhé straně však toto celé pravdivě využít ke své hře v roli. Na základě specifických změn ve stáří je možné předpokládat, že psychosomatická jednota člověka bude nástrojem, ale i překážkou při realizaci dramatické výchovy se seniory.¹¹⁰

¹⁰⁴ MACHKOVÁ, Eva. *Jak se učí dramatická výchova: didaktika dramatické výchovy*. Praha: Akademie múzických umění, Divadelní fakulta, Katedra výchovné dramatiky, 2004, s. 11.

¹⁰⁵ MACHKOVÁ, pozn. 104, s. 12.

¹⁰⁶ VALENTA, pozn. 101, s. 81.

¹⁰⁷ MACHKOVÁ, pozn. 104, s. 12.

¹⁰⁸ VALENTA, pozn. 101, s. 81-82.

¹⁰⁹ MACHKOVÁ, pozn. 104, s. 11.

¹¹⁰ MACHKOVÁ, pozn. 104, s. 23-24.

5.2 Přínos dramatické výchovy

Z výše uvedených principů dramatické výchovy vyplývá, že její přínos se nepohybuje jen v oblasti umělecké, ale často má velký přesah do běžného života jedince, a tudíž i do oblasti komunikace jedince. Hlavní přínos dramatické výchovy spočívá, vedle estetické rozvoje, v již zmíněné fiktivnosti, která dává možnost pro svobodné jednání aktérů. Velice přesně toto popisuje E. Machková: „*Právě tento neskutečný svět, který je obrazem světa skutečného, umožňující jednání v zastoupení, bez přímých reálných důsledků, dává dramatu ve výchově obsah: je to život nanečisto, zkouška na život, jeho průzkum, poznávání skrze aktivitu, lidské jednání, a to bez nebezpečí skutečného selhání a sankcí.*“¹¹¹

Vedle možnosti si vyzkoušet jednání v jakékoli situaci či prožitek jakéhokoli jedince je důležitým přínosem také sociální rozvoj a příležitost ke spolupráci aktérů. Má-li vzniknout dramatická situace obsahující děj, musí se mezi účastníky dít interakce. Účastníci spolu nebo proti sobě jednají v zadaných okolnostech za určitých podmínek, přičemž jejich rozdílné vůle jsou v této situaci tvůrcem a příčinou konfliktu, obsahu dramatické situace. Tento konflikt poté účastníci řeší jednáním mezi sebou čili interakcí, komunikací. Každý účastník musí nejprve velmi dobře umět pracovat se svými vlastními prožitky a emocemi, přijímat je jako legitimní součást, a přesto je mít pod kontrolou, proto je předpokladem jednání v roli rozvoj emocionální.¹¹²

Nesporně velice důležitým přínosem dramatické výchovy je také rozvoj obrazotvornosti a tvořivosti, která souvisí s nutkáním vystoupit ze zažitých konvencí, hledat alternativy a přistoupit na již zmíněnou „hru jako“. Řešení výše zmíněných konfliktů poté nabízí možnost rozvíjet kritické myšlení. A konečně má každý účastník skrze své vyjádření, získávání jistoty ohledně svých schopností a uvědomění si své hodnoty možnost rozvíjet své pozitivní sebepojetí a sebekontrolu.¹¹³

Z výše uvedeného je patrné, že dramatická výchova člověka kultivuje a rozvíjí v oblastech, které se přímo týkají běžného života jedince. Má-li být kladen důraz na plnohodnotné prožití všech fází života a na vitalitu jedince v každém věku, dramatická výchova může být efektivním nástrojem.

¹¹¹ MACHKOVÁ, Eva. *Úvod do studia dramatické výchovy*. Praha: IPOS, 1998.

¹¹² MACHKOVÁ, pozn. 111, s. 37-54.

¹¹³ MACHKOVÁ, pozn. 111, s. 52-54.

EMPIRICKÁ ČÁST

6 Výzkumné šetření

Rovina sociálních vztahů je považována v životě jedince ve společnosti v každém věku za jednu z nejdůležitějších. O to více ji vnímám jako stěžejní v postproduktivním věku, kdy člověk často ztrácí své kontakty ze zaměstnání a začíná se setkávat s úmrtím vrstevníků či partnerů. V této bakalářské práci bude proveden kvalitativní výzkum dvou účastnic Dramatického kurzu SENior, který se zaměřuje na viditelné změny v komunikaci v průběhu navštěvování tohoto kurzu.

Hendl uvádí, že: *„Neexistuje jediný obecně uznávaný způsob, jak dělat kvalitativní výzkum.“* Uvádí také, že se výzkum označuje za pružný, jelikož si výzkumník na začátku stanoví téma a výzkumné otázky, ale je otevřen všem novým informacím, které se týkají daného tématu a které obohatí průběh výzkumu. Výsledky kvalitativního výzkumu zpravidla nelze zobecnit zejména proto, že se provádí pomocí hloubkové analýzy několika málo případů. Jeho předností je však možnost zohlednění kontextu zkoumaných situací a možnost na základě výzkumu navrhnout teorii sledovaného problému.¹¹⁴

V České republice se tématem rozvoje komunikace u seniorů prostřednictvím dramatické výchovy zabývá okrajově pouze Bc. Soňa Demjonovičová, která v zahraničí realizovala výzkum pro svoji bakalářskou práci v rámci hodin dramatické výchovy na skupině seniorů z domova pro seniory. Tématem prospektivní práce se seniory se zabývá také MgA. Josef Pekárek ve své stejnojmenné diplomové práci. Tvorbou divadla se seniory, neprofesionálními herci, se zabývá Magda Stojovská v půlročním projektu Jiný vesmír, dále divadlo Farma v jeskyni, které do představení zařazuje neprofesionální herce v představení Navždy spolu. Asi nejbližší formou, jakou užívá Dramatický kurz SENior, pracuje vzdělávací projekt pro seniory Třetí věk Louny, který realizuje jednotlivé semináře, z nichž vznikl divadelní amatérský soubor. Ostatní výzkumy se zaměřují buď na dramaterapii seniorů nebo odloučený rozvoj komunikace bez návaznosti na prvky dramatické výchovy.

V Dramatickém kurzu SENior jedinec přirozeně navazuje nové vztahy a dostává se do nové sociální skupiny. Pomocí komunikace v malé sociální skupině si člověk uvědomuje sám sebe, hledá své místo v kolektivu, začleňuje se mezi další účastníky a navazuje nový vztah

¹¹⁴ HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2005, s. 49-55.

s autoritou, jímž je lektorka. Dramatická výchova je oblastí, do které se komunikace jedince hluboce propisuje a navzájem se ovlivňují, výzkumnice proto předpokládá, že Dramatický kurz SENior bude zajímavou platformou pro uskutečnění níže uvedeného výzkumu.

6.1 Cíle výzkumu a stanovení výzkumných otázek

Cílem tohoto výzkumného šetření je popsat konkrétní viditelné změny komunikace účastníků v průběhu navštěvování Dramatického kurzu SENior.

Hlavní výzkumná otázka byla stanovena jako: Jak se mění komunikační schéma vybraných jedinců v závislosti na využití prostředků dramatické výchovy?

Podotázka č. 1: Jak konkrétně se proměnila verbální složka komunikačního schématu u vybraných jedinců za využití prostředků dramatické výchovy?

Podotázka č. 2: Jak konkrétně se proměnila neverbální složka komunikačního schématu u vybraných jedinců za využití prostředků dramatické výchovy?

Podotázka č. 3: Jaký vliv na verbální a neverbální komunikaci u vybraných jedinců má způsob vedení lekce?

6.2 Sběr výzkumných dat a metodologie jejich zpracování

Sběr dat probíhal od listopadu 2017 do března 2018. Prvotní data byla získána prostřednictvím úvodního polostrukturovaného interview, hlavní sběr dat byl realizován pomocí zaznamenávání lekcí na videokameru a následné studium audiovizuálních dokumentů s cílem provést případovou studii u dvou účastnic. Ze základního souboru bylo zaznamenaných nejméně 20 lekcí, jejichž číslo se neustále zvyšuje, a byly vybrány tři. Podmínkami pro výběr lekce byla účast obou zkoumaných účastnic, dále interval mezi pořízením záznamu videí alespoň jeden měsíc, poté obsahová variabilita. Pro účely zkoumání byly vybrány lekce s rozdílnými aktivitami a cíli tak, aby zajišťovaly nástin komunikace v různém kontextu.

6.2.1 Výběr výzkumného souboru a charakteristika zařízení

Pro stanovení výzkumného vzorku byla zvolena metodologie záměrného výběru prostřednictvím instituce. Základní soubor tvořili všichni účastníci navštěvující Dramatický kurz SENior ve školním roce 2017/2018. Tento soubor byl později zúžen na skupinu navštěvující kurz ve čtvrtek, tedy na dny, kdy se lekcí účastnila výzkumnice. Dále byl základní soubor zúžen na ty účastníky, kteří podali souhlas s výzkumem.

Ve výsledku tak byl získán základní soubor osmi účastnic ve věku 57–65 let žijících v Olomouckém kraji, které se scházejí jednou týdně ve čtvrtek od 9 do 11 hodin. Součástí skupiny je vedle lektorky také jeden člen organizačního týmu nebo dobrovolník, který lekce pravidelně navštěvuje, aktivně se jich účastní a působí jako katalyzátor skupiny. Výzkumnice působila ve skupině jako člen organizačního týmu. Kurz se odehrává ve zkušebně Divadla na cucky, kam účastnice docházely po společném setkání v kavárně Divadla na cucky.

Konkrétní výběr výzkumného vzorku dvou účastnic byl stanoven v průběhu prvních čtyř týdnů probíhajícího kurzu na základě rozdílných motivací pro vstup do kurzu, rozdílných očekávání o průběhu kurzu a rozdílných socio-kulturních prostředí, ze kterých osoby pocházejí.

Dramatický kurz SENior je roční dramatický kurz probíhající vždy od října do června. Je určen zejména pro osoby v postproduktivním věku a nabízí účastníkům příležitost vzdělávat se, a tudíž porozumět sobě samému i okolnímu světu skrze metody a postupy dramatického umění. Hlavní lektorkou je MgA. Jana Jurkasová. Součástí nabídky jsou i lekce externích lektorů z nejrůznějších uměleckých oblastí. Dramatický kurz probíhá v zázemí Divadla na cucky v Olomouci.

Dramatický kurz SENior je v nabídce vzdělávacích aktivit Divadla na cucky od ledna 2016, struktura je stanovena jako jednoletý začátečnický kurz, ze kterého je možné pokračovat do skupiny, která se tvoří z absolventů a je zaměřena na uměleckou tvorbu. Kurzovné bylo stanoveno na 500 Kč/půl roku, volitelné byly individuální hodiny zaměřené na práci s textem, které byly zpoplatněny 300 Kč/půl roku. Aktivity v kurzu se zaměřují na rozvoj dovedností souvisejících s dramatickým uměním. Hlavními hodnotami, kterými se Dramatický kurz SENior řídí, jsou kontinuita tvůrčí práce a profesionální přístup ke vzdělávání. Cílem je vytvořit sociální divadlo, které obohacuje komunitu, a pracovat různými metodami a formami s publikem. Skrze Dramatický kurz SENior má účastník možnost seberealizace, spoluzodpovědnosti za své vzdělání, díky účasti má možnost hlouběji porozumět jevištnímu tvaru.

6.2.2 Polostrukturované interview

Polostrukturované interview bylo propojením dvou metod. V první části byl veden neformální rozhovor, který spoléhal na spontánní generování otázek v průběhu interakce a jehož nevýhodou byla časová náročnost a specifčnost jednotlivých odpovědí.¹¹⁵ Výzkumnice sledovala určitou linii informací, které chtěla získat, ale otázky byly individualizovány a

¹¹⁵ HENDL, pozn. 114, s. 175.

přizpůsobovány na základě osobnosti dotazovaných a témat, která se otvírala. Druhá část se skládala ze strukturovaného interview s otevřenými otázkami. Hendl uvádí, že je vhodné tento typ rozhovoru používat v situacích, kdy je potřeba minimalizovat odlišnost struktury jednotlivých odpovědí. Uvádí také, že je zapotřebí pečlivě sestavených otázek, které minimalizují efekt tazatele na kvalitu rozhovoru. Data z takového rozhovoru jsou snadno analyzovatelná.¹¹⁶

Cílem polostrukturovaného interview bylo zjistit základní anamnézu o jedinci, jeho socio-kulturní zázemí a jeho zakázku, se kterou do kurzu přichází. Interview bylo složeno z úvodní nestrukturované části, kam se promítala zejména osobnostní a motivační rovina jedince spolu s jeho socio-kulturním zázemím. Následovala strukturovaná část jedna a část dvě.

Část jedna zjišťuje pomocí strukturovaných otázek, jak si jedinec uvědomuje své osobnostní charakteristiky a jaké má naučené vzorce chování. V části dvě se otevírá téma anticipace čili předjímání a představy o situaci, což následně ovlivňuje jednání jedince. Poslední otázkou je zjišťována zakázka účastníka pro vstup do kurzu a jeho motivace. Základní struktura otázek viz příloha č. I. Podrobný přepis interview viz příloha č. II a č. III.

6.2.3 Studium audio-video dokumentů

Metodou získávání dat bylo vedle interview také podrobné studium audio-video dokumentů. Toto studium bylo koncipováno jako popisné pozorování s cílem provést podrobný zápis jednání a interakcí zvolených účastnic. Výzkumnice se zejména zaměřila na popis viditelných jednání, které se týkají tématu práce.

Hendl uvádí, že pozorování má za cíl zachytit co největší spektrum situací s relevantními aktéry, za tímto účelem výzkumnice využila jeho základních otázek, na které se v popisu dokumentů snaží odpovědět: Jak vypadá scéna, kdo je na scéně, kdy se skupina schází, jaké interakce a vztahy se mezi jedinci objevují, jak se lidé organizují, jak jedinci využívají verbální a neverbální komunikace.¹¹⁷

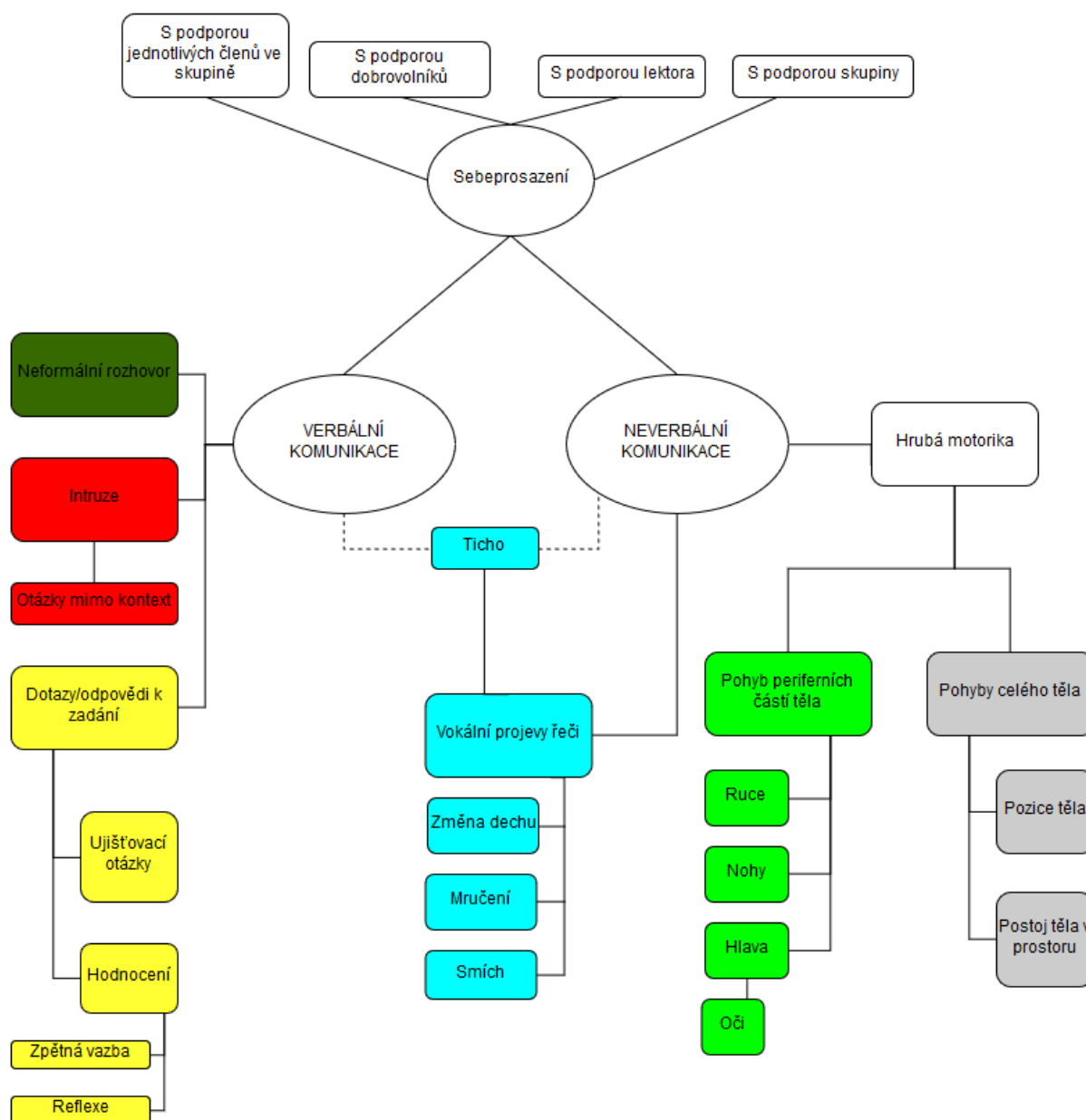
Následujícím krokem byla systematizace dat pro kvalitativní výzkum, která se úzce pojila s tvorbou kategoriálního systému. Miovský uvádí, že: „*Systematizaci dat tak nelze v žádném případě chápat jako jasně ohraničenou a definovanou proceduru předcházející vlastní analýze.*“ Tvrdí, že proces lze obecně rozdělit do dvou fází, kdy v první fázi rozlišujeme data dle kategorií smysluplných vzhledem k plánované analýze. Toto byla fáze, kdy výzkumnice

¹¹⁶ HENDL, pozn. 114, s. 173-174.

¹¹⁷ HENDL, pozn. 114, s. 195-198.

pomocí metody vytváření trsů tvořila kategoriální systém.¹¹⁸ Druhou fází Miovský popisuje jako kódování dat: „Kódování je procesem, v němž neagregovaná data převádíme do datových segmentů, s nimiž je možné dále pracovat.“¹¹⁹ Toto výzkumnice prováděla pomocí metody barvení textu dle jednotlivých kategorií, které byly stanoveny v kategoriálním systému.

6.2.4 Konstrukce kategoriálního systému



¹¹⁸ MIOVSKÝ, Michal. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada, 2006, s. 209-212.

¹¹⁹ MIOVSKÝ, pozn. 118, s. 209-212.

Po jednoduchém přepisu audio-video dokumentů do textové formy následovala fáze konstrukce kategoriálního systému, který poměrně silně vychází z nashromážděných dat a svým výběrem odpovídá výzkumným otázkám.

Prvky, které byly klíčové pro komunikaci jednotlivých účastnic, byly postupně tříděny a seskupovány do třech oblastí, jimiž jsou: verbální komunikace, neverbální komunikace a sebeprosazení. Oblast sebeprosazení velmi silně pronikala do všech složek komunikace a výrazně ji ovlivňovala, je tedy stěžejním bodem, který však pro účely této bakalářské práce nebude popisován zejména proto, že výzkumnice si uvědomuje potřebu hloubkové a longitudinální analýzy problému, ale bude naznačen jeho vliv v ostatních kategoriích zejména v oblasti kontextu situace.

Do oblasti verbální komunikace byla zařazena intruze, pod kterou spadají také otázky mimo kontext. Jako další podkategorie byl stanoven neformální rozhovor a dotazy a odpovědi k tématu, pod které spadá hodnocení, dotazy a odpovědi k zadání a ujišťovací otázky.

Do oblasti neverbální komunikace byly zařazeny dvě zcela odlišné kategorie, a to hrubá motorika a vokální projevy řeči. Pod hrubou motoriku patří pohyby celého těla, a to jak postoj těla v prostoru, tak i pozice těla. Další podkategorií hrubé motoriky byly stanoveny pohyby periferních částí těla, jimiž jsou nejen končetiny, ale také hlava a oči. Do oblasti vokálních projevů řeči náleží smích, mručení, změna dechu a na hranici s verbální komunikací se projevuje ticho.

Na základě těchto kategorií byl přepis lekcí analyzován a tříděn.

6.3 Analýza a interpretace získaných dat

Analýza získaných dat byla prováděna pomocí tabulek, do kterých byly v jednotlivých okruzích vepisovány nejprve informace získané z interview a následně sledované jevy ze studia audio-video dokumentů. V několika málo případech výzkumnice při analýze dat vyhodnotila, že daný jev patří do jiné podkategorie, tak nastala interference mezi kódovanými texty a zápisem, kterou však výzkumnice zachovala zejména z důvodu zachování průhlednosti výzkumu. Informace z interview a audio-video záznamu byly vždy doplněny o komentář výzkumnice.

6.3.1 Verbální komunikace

6.3.1.1 Dotazy a odpovědi k zadání

Účastnice A

| Polostrukturované interview | Audio-video záznam | Interpretace výzkumnice |
|--|--|--|
| Pokud nepochopí zadání úkolu, zeptá se. Neví, co je příjemnější, ale správnou cestou je zeptat se toho, kdo zadání dával. | Slovně se ujišťuje a opakuje zadání. Říká, že zadání nepochopila, až když se lektorka ptá na odpověď, a to buď konkrétně účastnice, nebo celé skupiny. 3. lekce Sama se odchází zeptat jedné z účastnic už během zadávání, když nerozumí. | Potřebuje ujištění lektorky, že pracuje správně. Přestože ví, že by se měla při nepochopení zadání zeptat lektorky, poprvé se ptá až když je vyžadována účast na aktivitě. Při další lekci je možné pozorovat posun, kdy se ptá již ve fázi zadávání, avšak bočně jedné z účastnic. |
| S věkem začíná být schopná projevit svůj názor ve skupině, říká, že se blíží věku, kdy začíná být starší než všichni ostatní. Svůj názor ale musí mít podložený znalostmi a kontextem. Říká, že na sobě pracuje a stále se něco učí, díky čemuž přestává být „šedou myškou.“ | Odpovídá na dotazy mířené její osobě. Na dotazy na skupinu odpovídá při neverbální nebo verbální výzvě lektorky nebo až s podporou skupiny. Zřídka začíná aktivitu či reflexi první – když chce mluvit první, nejdříve se zeptá, zda může. Pokud se aktivita opakuje, zapojuje se více i z vlastní iniciativy. Nejaktivněji se zapojuje při skupinových diskuzích a brainstormingu, zejména v druhé části lekce. | Do diskuzí i aktivit se zapojuje až poté, co již někdo jiný předtím zapojený byl. Říká, že chce mít svůj názor podložený znalostmi a kontextem, aby jej mohla projevit. Dá se předpokládat, že se chce ujistit, že aktivitu či otázku správně chápe, takže se nezapojí první, ale pro potvrzení dat by byly nutné další zjišťující otázky. Lze pozorovat posun v zapojení do aktivit od začátku lekce k jejímu konci, kdy se v druhé části lekce zapojuje více. |
| Otcí se chtěla zavděčit, a proto si myslí, že se naučila být perfekcionistkou. | Okamžitě reaguje na výzvu od lektorky, snaží se plnit zadání dle připomínek. | Účastnice se vždy snaží plnit zadání co nejlépe. |
| Pokud ji někdo neprávem | Při reflexi souhlasí s výroky | Velice často souhlasí s výroky |

| | | |
|--|---|---|
| osočí, říká, že vybuchne. | ostatních nebo je doplňuje. Oponuje zřídka. Pokud se reflektuje její výstup, reaguje téměř vždy, a to jak souhlasem, tak i nesouhlasem, doplňuje reflexi o svůj prožitek. | ostatních, ale pokud se ozve nepravda, která se dotýká její osoby, oponuje. |
| S věkem začíná být schopná projevit svůj názor ve skupině, říká, že se blíží věku, kdy začíná být starší než všichni ostatní. Svůj názor ale musí mít podložený znalostmi a kontextem. Říká, že na sobě pracuje a stále se něco učí, díky čemuž přestává být „šedou myškou.“ | Často reaguje na promluvu ostatních až po čase, kdy je to mimo kontext. | Snaží se získat prostor a z interview vyplývá, že důkladně rozvažuje svoji odpověď na jakoukoli otázku nebo promluvu. |

Účastnice B

| Polostrukturované interview | Audio-video záznam | Interpretace výzkumnice |
|--|--|--|
| Pokud nepochopí zadání úkolu, bude se muset zeptat, o co šlo zadavatele nebo někoho jiného. Někdy má problém jít přímo za zadavatelem a spíše se snaží zjistit informace od ostatních. | Ohledně zadání se ptá nejprve dobrovolnice, ta nereaguje, až poté se ptá lektorky. Doptává se na další informace, když ji lektorka více informací k zadání nepodá, ptá se znovu, i v situaci, kdy to není zrovna k tématu. Nahlas si opakuje zadání. | Pro účastnici je příjemnější se na zadání zeptat někoho jiného než lektorky. Je ale pozorovatelné, že v případě, kdy je pro ni důležité, aby dostala odpověď, neostýchá se zeptat a najít si prostor, kdy se jí bude lektorka věnovat. |
| Málokdy chce ve skupině prosazovat svůj názor, v případě, že by to ale bylo hodně podstatné, musí si být nejdříve stoprocentně jistá a poté zasáhnout. | Při reflexi odpovídá téměř vždy jako první, většinou se do jedné diskuze zapojuje i vícekrát, čímž někdy navazuje na nové podněty a někdy doplní, co ještě neřekla a měla na mysli. | V případě, kdy účastnice má prostor, aktivně projevuje svůj názor ve skupině, a to i opakovaně. |

| | | |
|---|--|--|
| <p>Není si jistá, zda je schopná projevat svůj názor ve skupině, rvát se za svou pravdu. Říká, že je deformovaná svojí prací, kde už dvacet let nemůže dát klientovi najevo, když nemá pravdu.</p> | <p>Když reflektuje svůj výstup, začíná mluvit bez vyzvání lektorky.</p> <p>Při skupinové diskuzi se aktivně zapojuje, ptá se na otázky zpřesňující požadavky na to, co mají vymyslet. Často vyjadřuje souhlas a doplňuje již řečené.</p> | |
| <p>Když se jí jako malé něco nepovedlo, otec ji vždycky upozorňoval, aby nezapadla mezi blbce. Proto se prý snaží chovat inteligentně.</p> <p>Dramatická práce jí může přinést hlavně kolektiv, kde fungují normální mezilidské vztahy nepokřivené obchodem a manipulací.</p> | <p>Často vysvětluje zadání lektorky účastnicím, které se spletou nebo jim pomáhá si vzpomenout na minulé aktivity.</p> <p>Povzbuzuje účastnice, aby se zapojily.</p> | <p>Účastnice na lekci projevuje sounáležitost s ostatními účastnicemi pomocí platformy rad a povzbuzování.</p> |

6.3.1.2 Neformální rozhovor

Účastnice A

| Polostrukturované interview | Audio-video záznam | Interpretace výzkumnice |
|---|---|--|
| <p>Když přijde do skupiny cizích lidí, bude slušná a myslí si, že vycítí, kde je jí dobře. Pokud by si nesedla s novými lidmi, bude uzavřená do sebe.</p> | <p>1. lekce Nezřetelně občas něco říká jiným účastnicím v pauzách mezi aktivitami.</p> <p>2. lekce Zapojuje se do diskuzí v kruhu – říká své prožitky, na otázku dobrovolnice odpovídá první.</p> | <p>Zde je na posunu mezi lekcemi pozorovatelné, že účastnice se po úvodní lekci začala více zapojovat do diskuzí v kruhu. Lze tedy vyloučit možnost, že by se v nové skupině necítila dobře.</p> |
| <p>Když přijde do skupiny cizích lidí, bude slušná a myslí si, že vycítí, kde je jí dobře. Pokud by si nesedla s novými lidmi,</p> | <p>1. lekce Je spíše v pozici naslouchajícího.</p> <p>2. lekce Pokládá otázky, rozvíjí diskuzi.</p> | <p>Účastnice se s postupem jednotlivých lekcí více začleňuje do diskuzí a začíná přinášet vlastní iniciativu.</p> |

| | | |
|------------------------|--|--|
| bude uzavřená do sebe. | 3. lekce Do diskuze přináší nové podněty a sama se ozývá a začíná nové téma. | |
| | Používá uvozujících vět a po ukončení aktivity doplňuje slovně, že končí. | Pro vysvětlení tohoto jevu by bylo potřeba doplňujících otázek na účastnici. |

Účastnice B

| Polostrukturované interview | Audio-video záznam | Interpretace výzkumnice |
|---|---|--|
| Dramatická práce jí může přinést hlavně kolektiv, kde fungují normální mezilidské vztahy nepokřivené obchodem a manipulací. Je to pro ni něco, co dělá pro sebe, pro svoji dobrou náladu a chtěla by, aby jí přinesla do života hravost, která jí chybí. | Sama se ozývá, když se chce zapojit do aktivity. Aktivně se zapojuje do skupinových organizačních diskuzí, nabízí se k úkolům, které jsou potřeba. | Přestože je hlavní motivací účastnice pro vstup do kurzu kolektiv, na lekci projevuje velký zájem o aktivity z vlastní iniciativy. |
| Pokud by jí místo v tramvaji zasedl někdo, kdo je starší nebo ho evidentně potřebuje, nic se neděje. Pokud by to byl někdo mladý, asi by se naštvála, ale neví, jestli by s tím něco udělala. Nerada jde do konfliktů a někdy ve chvíli rozčilení i kótká, což považuje za směšné. Pokud ji někdo neprávem osočí, záleží prý na tom, jaká je to situace. Kdyby se jednalo o něco osobního, rozhodně by se ihned ozvala. Pokud je to ale situace, která lidi rozděluje a jí se přímo netýká, hledá styčné | V případě, kdy si účastnice začínají odporovat v rámci skupinové reflexe, snaží se diskuzi uklidnit tím, že každý má svůj názor. V případě, že se rozvine velká diskuze, kterou lektorka označí za nevhodnou, snaží se ji utiшит. | Z interview vyplývá, že nemá ráda konfliktní situace. Je možné pozorovat, že se v situaci, kdy skupina jedná proti zadání lektorky, aktivně zasahuje hledáním společného východiska, jak uvedla v interview. |

| | | |
|--|--|--|
| plochy. | | |
| Pokud ji někdo neprávem osočí, záleží prý na tom, jaká je to situace. Kdyby se jednalo o něco osobního, rozhodně by se ihned ozvala. | Když je o ní v rámci aktivity řečena nepravda, ozývá se, přestože jí k tomu účastnice nedávají prostor a pokračují v aktivitě. | Je možné pozorovat, že v případě, že v případě, kdy je diskutována její osoba, hledá si prostor pro objasnění informací a pokračuje i bez podpory skupiny. |
| Když přijde do skupiny cizích lidí, je zvědavá, co ji čeká. Málokdy očekává špatný vývoj a říká, že to někdy dopadne dobře a taky to někdy může stát za prd. | Sama vyhledává komunikační situace, je spíše v pozici mluvčího. Projevuje zájem o vzniklá témata a rozvíjí je. | Účastnice předpovídá ve většině situací jejich dobrý vývoj a na lekcí chce být aktivní i diskuzí účastna, vyhledává je a nestraní se. |

6.3.1.3 Intruze

Účastnice A

| Polostrukturované interview | Audio-video záznam | Interpretace výzkumnice |
|---|---|---|
| Pokud by jí prodavačka špatně vrátila, záleželo by, jaká by to byla částka, ale asi by se ozvala. Je však pravda, že si toho často nevšimne. Myslí si, že neumí šeptat a vždy mluví dostatečně nahlas. | Pokud začíná mluvit do šumu účastnic, výrok opakuje, aby ji bylo slyšet. Pokud výrok neopakuje, na otázku dobrovolnice podává zkrácenou verzi bez významu. Pokud ale mluví do zadání lektorky, protože se chce doptat, utiňuje se a až dostávají účastnice prostor, mlčí. | Z interview vyplývá, že se snaží prosadit v kolektivu jen v případech, kdy to považuje za podstatné. Tak můžeme tedy vysvětlit situaci, kdy v prvním případě sama výrok zopakovala, zatímco v druhém a třetím případě výrok nezopakovala a ani na výzvu nepodala komplexní odpověď. |
| Myslí si, že sama byla vždy maminčin mazánek, otec prý měl raději sestru a říkal o ní, že je na rozdíl od A nadaná. | Pokud ví odpověď, doptává se na podrobnosti, i když není na řadě, vysvětluje nepodstatné, doplňuje, že ji něco napadlo. Snaží se poradit ostatním účastnicím, které si nejsou jisté. | Dotazováním se na podrobnosti získává prostor, ve kterém má možnost dát najevo, že zná odpověď. |
| Jednou by chtěla dokázat, že | Objasňuje své jednání, které | Z interview vyplývá, že |

| | | |
|---|--|--|
| někomu neodpoví a odejde z místnosti. | nepatří do akce, přestože není tázána. | účastnice slovně komentuje a vysvětluje své jednání, zde pozorování z lekce potvrzuje výrok z interview. |
| Když by nesplnila zadaný úkol, asi by to bylo v rámci zapomnětlivosti. Pokud by to bylo záměrně, bylo by to velké mínus, ale to nedělá. | Při simultánní aktivitě se svojí dvojicí splní pouze první polovinu úkolu, když dojde na výměnu rolí, nepokračuje a mluví mimo kontext, nicméně papír na znamení výměny rolí jí A předá. | Přestože vše naznačuje tomu, že se snaží plnit zadání co nejlépe, v této konkrétní situaci zadání splnila jen z poloviny. Je možné, že zde sehrál roli vliv její dvojice, ale pro potvrzení dat by byly nutné další zjišťující otázky. |
| Když jí někdo neposlouchá nebo nevěnuje pozornost, mrzí ji to. Mohla by se ozvat, ale nedělá to často, se sestrou je ale schopná mluvit otevřeně a někdy je na její nepozornost až alergická. | Pokud chce mluvit a není na to prostor, mluví k účastnici, která je poblíž. | Mrzí ji, když jí někdo nevěnuje pozornost. Když má na lekci chuť projevit svůj názor a není na to prostor ve skupinové diskuzi, projevuje se alespoň k jedné z účastnic. |

Účastnice B

| Polostrukturované interview | Audio-video záznam | Interpretace výzkumnice |
|---|--|--|
| Když jí někdo neposlouchá nebo nevěnuje pozornost, není to pro ni důležité. Životně si prý uvědomuje, že je pro ni důležité, aby se věci odvíjely tak, jak by se dle jejího názoru odvíjet měly. Málokdy chce ve skupině prosazovat svůj názor, v případě, že by to ale bylo hodně podstatné, musí si být nejdříve stoprocentně jistá a poté zasáhnout. Není si jistá, zda je schopná | Když v rámci diskuze skočí do řeči účastnici, omluví se, ale pokračuje. Když však začne mluvit během promluvy lektorky, tiší se. Pokud někdo začne mluvit ve chvíli, kdy sama promlouvá, pokračuje. V jedné ze situací jí skočí účastnice do řeči, lektorka jí vrací slovo, ale účastnice B nepokračuje. | Je možné sledovat, že účastnice velmi asertivně projevuje svůj názor v běžných diskuzích, a to i pokud jí zrovna není věnován ideální prostor pro vyjádření, přestože v interview uvedla, že pro ni není důležité, když jí někdo neposlouchá. Toto pozorování zcela vyvrací také myšlenku z interview, že si není jistá, zda je schopna projevit svůj názor ve skupině. Je pozorovatelné, že účastnice |

| | | |
|---|--|---|
| <p>projevovat svůj názor ve skupině, rvát se za svou pravdu. Říká, že je deformovaná svojí prací, kde už dvacet let nemůže dát klientovi najevo, když nemá pravdu.</p> | | <p>se zachová jinak v případě intruze u jiných účastnic a u lektorky.</p> |
| <p>Pokud by jí místo v tramvaji zasedl někdo, kdo je starší nebo ho evidentně potřebuje, nic se neděje.</p> | <p>Když mají v rámci aktivity vyprávění říct jednu větu a promluví zároveň s jinou účastnicí, dává jí slovem „pardon“ přednost. Pokud však účastnice přemýšlí a neví, jak dál, říká svůj nápad, přestože není na řadě.</p> | <p>Účastnici evidentně nedělá problém potlačit své vyjádření ve prospěch jiné účastnice. Pokud ale cítí prostor, který jí dává odmlčením se jiná účastnice, využívá jej.</p> |
| <p>Pokud někomu neodpoví a odejde z místnosti, představuje si, že se člověk bude divit, proč neodpověděla a váhat, jestli neslyší nebo ho přehlídí.</p> | <p>Když ji nenapadá, jak by mohla aktivitu dál rozvíjet, slovně to komentuje. Slovně vysvětluje své jednání mimo akci, přestože není tázána.</p> | <p>Účastnice předpokládá, že při nevysvětleném jednání budou ostatní předpovídat špatnou motivaci jí samé či přemítat, z jakých důvodů jednala. Na lekci pozorujeme, že slovně komentuje případy, kdy jedná mimo akci nebo kdy se odmlčí.</p> |
| <p>Pokud nepochopí zadání úkolu, bude se muset zeptat zadavatele nebo někoho jiného, o co šlo. Někdy má problém jít přímo za zadavatelem a spíše se snaží zjistit informace od ostatních.</p> | <p>Často něco říká svojí dvojici či spolusedící i během zadání nebo akce. 3. lekce Snaží se vtipně reagovat na diskuzi, která se rozvíjí, a to nahlas mezi všemi.</p> | <p>Z interview vyplývá, že účastnice preferuje objasnění zadání od někoho jiného než od lektorky, častá intruze do aktivit může být způsobem, jakým účastnice zjišťuje doplňující informace od ostatních účastnic. U neformálního hovoru je možné pozorovat určitý posun od projevení se individuálně k jedné z účastnic, až po projev mezi skupinou.</p> |
| <p>Pokud by jí místo v tramvaji</p> | <p>V situaci, kdy se několikrát</p> | <p>Z lekce je možné pozorovat, že</p> |

| | | |
|---|--|--|
| zasedl někdo, kdo je starší nebo ho evidentně potřebuje, nic se neděje. Pokud by to byl někdo mladý, asi by se naštvála, ale neví, jestli by s tím něco udělala. Nerada jde do konfliktů a někdy ve chvíli rozčilení i koktá, což považuje za směšné. | doptává na informace mimo téma, ale lektorka ji několikrát upozorňuje, aby se držela tématu, když se chce poté znovu doptat, zakoktává se, otázku však vysloví a lektorka jí odpovídá. | účastnice opakovaně vyžaduje, aby dostala prostor a odpověď na svou otázku, přestože ví, že na to není vhodná chvíle. Při pokládání dotazu se zakoktává, avšak dostává odpověď. Účastnice uvádí, že koktá ve chvílích rozčilení. |
|---|--|--|

6.3.2 Neverbální komunikace

6.3.2.1 Vokální projevy řeči

Účastnice A

| Polostrukturované interview | Audio-video záznam | Interpretace výzkumnice |
|---|---|--|
| Když přijde do skupiny cizích lidí, bude slušná a myslí si, že vycítí, kde je jí dobře. Pokud by si nesesdla s novými lidmi, bude uzavřená do sebe. Když si sedne vedle cizího člověka a ten se na ni usměje, úsměv opětuje. | Směje se, když se smějí ostatní nebo po své promluvě. | Účastnice se přizpůsobuje naladění skupiny, smíchem končí svoji promluvu. |
| | Když chce odpovědět na dotaz lektorky, který byl reakcí na jinou účastnici, začne mluvit, poté se v řeči krátce zasekne, načež se omlouvá, že mluví za onu účastnici. | Zapojuje se do diskuze, nicméně poté vyjadřuje, že měla dát prostor jiné účastnici. Omlouvá se jí tedy, ale svoji promluvu dokončí. |
| Pokud ji někdo neprávem osočí, říká, že vybuchne. | Obhajuje svůj výrok před jednou z účastnic, ta jí nesouhlasně oponuje, dále nereaguje. | V této situaci je vidět jistá interference od výsledků z interview, kdy se objevuje konfliktní situace, na kterou A ale nereaguje a vyhýbá se tak hádce. |

Účastnice B

| Polostrukturované interview | Audio-video záznam | Vysvětlení výzkumnice |
|--|--|---|
| <p>Pokud řekne, že nechce dělat nějakou aktivitu, budou ji přemlouvat, nebo pokud to řekne dostatečně důrazně, nechají ji být. Také si prý můžou myslet, že dělá problémy.</p> <p>Když by nesplnila zadaný úkol, rozhodně by jí to nebylo jedno. Asi by se cítila provinile a snažila se chybu napravit co nejrychleji. Musí ale přistoupit na to, že úkol je potřeba splnit.</p> | <p>Směje se, když je tišena lektorkou, když udělá chybu a když se reflektuje její akce. Směje se, když se snaží utišit šum a diskuzi, kterou lektorka vyhodnotila jako nevhodnou. Usměje se, když ji lektorka vidí, jak v rámci aktivity neplní zadání a ihned to napravuje.</p> | <p>Z interview vyplývá, že účastnice předpokládá, že pokud se bude chtít projevit proti názoru skupiny nebo zadání, okolí si může myslet, že způsobuje problémy. V analogické situaci pozorujeme, že se účastnice usmívá.</p> <p>Smích či úsměv se pro účastnici projevuje jako univerzální nástroj, jakým řeší nekomfortní situace.</p> |
| <p>Když si sedne vedle cizího člověka a ten se na ni usměje, úsměv opětuje.</p> | <p>Po kontaktu s jinou účastnicí v rámci pohybové aktivity se usmívá. Usmívá se, když se přidává s někým do dvojice.</p> | <p>Úsměv je zde pro účastnici běžným projevem sounáležitosti či příjemné chvíle s jiným člověkem.</p> |
| <p>Pokud by jí místo v tramvaji zasedl někdo, kdo je starší nebo ho evidentně potřebuje, nic se neděje. Pokud by to byl někdo mladý, asi by se naštvála, ale neví, jestli by s tím něco udělala. Nerada jde do konfliktů a někdy ve chvíli rozčilení i koktá, což považuje za směšné.</p> <p>Pokud někomu neodpoví a odejde z místnosti, představuje si, že se člověk bude divit, proč neodpověděla, a váhat, jestli neslyší nebo ho přehlídí.</p> | <p>Když se jí jedna z účastnic snaží zvednout ze židle, nereaguje a na slovní výzvu opakuje, že ona už akci odehrála.</p> | <p>V této situaci je evidentní, že účastnice nepřistoupila na to, že by její místo potřebovala jiná účastnice, která jí chce zasednout. Zprvu nereaguje a dále sedí, čímž vyhoví svému požadavku, protože však účastnice, která jí chce zasednout místo, naléhá, odpovídá jí slovně, aby objasnila své jednání. Z interview vyplývá, že předpokládá, že při neobjasněném jednání budou účastníci reagovat negativními myšlenkami.</p> |
| <p>Když se jí jako malé něco</p> | <p>V situaci, kdy má jako další říct</p> | <p>Účastnice uvádí, že pokud</p> |

| | | |
|---|--|--|
| nepovedlo, otec ji vždycky upozorňoval, aby nezapadla mezi blbce. Proto se prý snaží chovat inteligentně. Pokud v improvizaci nezareaguje dostatečně rychle, bude se cítit trapně. | asociaci na slovo si odfoukne a odmlčí se. | nereaguje dostatečně rychle, cítí se trapně. Odfouknutím místo odpovědi dostává prostor pro přemýšlení a nonverbálně objasňuje ostatním důvody svého odmlčení. |
|---|--|--|

6.3.2.2 Pohyb periferních částí těla

Účastnice A

| Polostrukturované interview | Audio-video záznam | Vysvětlení výzkumnice |
|---|--|---|
| Když ji někdo neposlouchá nebo nevěnuje pozornost, mrzí ji to. Mohla by se ozvat, ale nedělá to často, se sestrou je ale schopná mluvit otevřeně a někdy je na její nepozornost až alergická. | Když ji při reflexi není slyšet, protože mluví někdo jiný, dívá se na lektorku a poté na svoji spolusedící. | Z interview vyplývá, že účastnici mrzí, když jí není věnována pozornost. Na lekci se snaží si získat pozornost očním kontaktem s lektorkou. Když toto nezafunguje, obrací se na spolusedící. |
| | Když stojí při reflexi nebo pauze, ruce sepíná před tělem, za tělem nebo dává ruce v bok. Pokud má dostat zadání, pouští ruce volně podél těla. Těsně před akcí má ruce podél těla a mírně zaťaté pěsti. Poté, co reflektuje svoji akci, zakládá ruce na prsou. | V této situaci je možné pozorovat, jak se pozice účastnice mění v závislosti na kontextu. Její volná poloha je s rukama před nebo za tělem, popřípadě v bok. Ruce uvolňuje do připravené polohy podél těla, kdy čeká na zadání a připravuje se na aktivitu. Je zde možné pozorovat lehkou křeč v mírně zaťatých pěstech. V situaci, kdy se někdo nebo ona sama vyjadřuje o své akci, má založené ruce na prsou. |
| Má ráda, když někoho pohladí. Když přijde do skupiny cizích | 2. lekce Často se dotýká paže účastnice, ke které mluví. | Zde se projevuje, že je účastnice kontaktní a dotek jí |

| | | |
|---|--|---|
| lidí, bude slušná a myslí si, že vycítí, kde je jí dobře. Pokud by si nesedla s novými lidmi, bude uzavřená do sebe | | dělá dobře, čímž je možné potvrdit, že se do skupiny dobře začlenila. |
|---|--|---|

Účastnice B

| Polostrukturované interview | Audio-video záznam | Vysvětlení výzkumnice |
|---|---|---|
| Není si jistá, zda je schopná projevat svůj názor ve skupině, rvát se za svou pravdu. Říká, že je deformovaná svojí prací, kde už dvacet let nemůže dát klientovi najevo, když nemá pravdu. | V situaci, kdy se rukou hlásí k aktivitě, dívá se střídavě na dobrovolnici a lektorku, poté lektorka zareaguje, že ji vidí a účastnice B přikývne. | V této situaci je viditelné, že pokud účastnice chce prostor pro vyjádření, je si jej schopna najít a nechává se ubezpečit, že jí byl dán. Vystává zde otazník, jak by jednala, kdyby druhá strana reagovala negativně nebo nereagovala vůbec. |
| | Sedí a má nohu přes nohu. Po delší době, kdy lektorka hodnotí aktivitu, si opírá hlavu o dlaň. Když má nápad, na židli se napřimuje. Když stojí a čeká na zahájení aktivity, má ruce volně podél těla, poté si je zakládá na prsou, když přichází lektorka, chytá si ruce za záda. Při akci rozpojuje ruce bez pokynu až v polovině aktivity. Když poslouchá reflexi, zakládá si ruce na prsou, poté si opírá hlavu do dlaní. Při jiné reflexi kříží nohy. | Na základě tohoto popisu je možné stanovit základní pozice účastnice. Je viditelné, že účastnice často kříží nohy, a to ať v sedě nebo ve stoje. Když delší dobu setrvává ve stejné pozici, opírá si hlavu o dlaň. V případě, že chce projevit svoji myšlenku, napřimuje se. Jako běžná pozice účastnice se neprojevuje pozice s rukama volně podél těla, ale snaží se je podél těla dávat zejména v situacích, kdy je na to vědomě upozorněna. |
| Když jí někdo neposlouchá nebo nevěnuje pozornost, není to pro ni důležité. Životně si | Když se podruhé dožaduje odpovědi na otázku, zvedá ruku. | Z interview vyplývá, že účastnice nepotřebuje prostor a je pro ni spíše důležité, aby se |

| | | |
|--|---|--|
| prý uvědomuje, že je pro ni důležité, aby se věci odvíjely tak, jak by se dle jejího názoru odvíjet měly. Málokdy chce ve skupině prosazovat svůj názor, v případě, že by to ale bylo hodně podstatné, musí si být nejdříve stoprocentně jistá a poté zasáhnout. | | odehrávalo vše dle jejich představ. Když si však hledá prostor pro vyjádření, používá jak verbálních, tak neverbálních prostředků. |
| Když někoho pohladí, je to hezká chvíle. | V rámci hry s jednou z účastnic postrkuje, po akci se jí dotkne rukou zad na znamení omluvy. Dotýká se rukou paže účastnice také v případě, kdy ji ujišťuje. | Účastnice je kontaktní a dotek používá při různých situacích s různými účastnicemi. |
| Pokud v improvizaci nezareaguje dostatečně rychle, bude se cítit trapně. | Při pohybové improvizaci, když lektorka zadává, aby pustila ruce volně podél těla, upaží a poté je pustí dolů. Ve štronzu končí s rukama upaženými, po čase je pouští volně podél těla. | Účastnice se snaží reagovat na podněty vždy dostatečně rychle. Reaguje dle svého výkladu zadání, což v této situaci znamená, že zadání neplní přesně dle představ. |

6.3.2.3 Pohyb celého těla

| Polostrukturované interview | Audio-video záznam | Vysvětlení výzkumnice |
|--|--|---|
| Otci se chtěla zavděčit, a proto si myslí, že se naučila být perfekcionistkou. | Bez vyzvání se posouvá na místo, kde má být, vždy mezi prvními. | Účastnice tvrdí, že je perfekcionistka, což se projevuje i tím, že se vždy připraví bez vyzvání k provedení aktivity. |
| Pokud v improvizaci nezareaguje dostatečně rychle, pociťuje strach a lehce se i zablokuje. Otci se chtěla zavděčit, a proto si myslí, že se naučila být perfekcionistkou. | Při pohybové improvizaci chodí přes celou místnost a na zadání reaguje takto: Když dostane zadání, že si má hrát s rychlostmi, ihned zrychluje. Když lektorka zadá, že má rychlosti střídat, ihned zpomaluje. Když ji lektorka na | V této situaci je možné vidět, že se účastnice snaží co nejpřesněji a ihned plnit zadání, která dostává od lektorky, přestože zadání jsou podána velmi volně. Poté, co se verbálně ujistí, že si může pohyb přizpůsobit a zapojit |

| | | |
|--|--|--|
| | její dotaz ubezpečí, že linie chůze může být různorodá, začne dělat velké kroky. | kreativitu, ihned zkouší nové způsoby. |
| | Když si stoupá před část účastnic do prostoru, kde se bude akce odehrávat, stoupá si co nejdále to jde, na výzvu lektorky se přisouvá. | V situacích, kdy má účastnice hrát akci před nějakým publikem, se jí poměrně hodně zvětšuje osobní zóna. |

Účastnice B

| Polostrukturované interview | Audio-video záznam | Vysvětlení výzkumnice |
|--|---|--|
| Pokud v improvizaci nezareaguje dostatečně rychle, bude se cítit trapně. | Při pohybové improvizaci se drží spíše v zadní polovině místnosti a na zadání reaguje takto: Když je zadáno povolit ruce, začíná se houpat v kolenou při chůzi a ruce jí vlají. Když lektorka zadává, že si má hrát s rychlostí, začne zpomalovat a poté střídá rychlosti. Když lektorka zadává, ať si uvědomí napětí v těle, kdy při rychlém pohybu je to volnost a na otázku účastnice odpovídá, že to nemusí být rovná linie, začne poskakovat. Když má při chůzi vymýšlet cíl pohybu, předloktí drží v pravém úhlu k paži. Když jí lektorka zadává, ať si vymýšlí cíl konkrétněji, přemýšlí a až po čase vyjde. | Účastnice na zadání při pohybové improvizaci reaguje okamžitě, s velkou razancí a snahou, někdy pohyb převádí až do nepřírozenosti. Pokud jí lektorka zadá nový podnět, okamžitě jej zkouší, hledá kreativní cestu, jakou může využít své tělo. Pokud si není jistá, čím bude pokračovat, zastavuje se a nechává si čas pro přemýšlení, neprojevuje však nervozitu nebo negativní pocity, i když z interview vyplývá, že pomalé reakce v improvizaci způsobují, že se bude cítit trapně. |
| Pokud by jí místo v tramvaji zasedl někdo, kdo je starší nebo ho evidentně potřebuje, nic se | Při jedné ze situací je potřeba, aby skupinově vymýšleli téma u imobilní účastnice. Účastnice | Z interview vyplývá, že je pro účastnici důležité, aby znala důvody, ze kterých je po ní |

| | | |
|---|---|--|
| neděje. Pokud by to byl někdo mladý, asi by se naštvála, ale neví, jestli by s tím něco udělala. Nerada jde do konfliktů a někdy ve chvíli rozčilení i koktá, což považuje za směšné. | B se poprvé přesouvá až na pokyn lektorky, při druhém opakování se přesouvá poslední, avšak sama a při třetím opakování přichází spolu s ostatními. | vyžadována nějaká akce. Jelikož imobilní účastnice vyžaduje, aby se účastnice B přisunula k ní, zprvu přichází neochotně, postupně si na tuto situaci zvyká a nemá s ní problém. |
|---|---|--|

6.4 Diskuze

Výzkumnice si v průběhu zpracování práce uvědomila, že sledování vývoje jednotlivých komunikačních kategorií v průběhu tří odlišných lekcí nelze provést vždy. Data proto nejsou tříděna dle jednotlivých lekcí, nicméně jsou interpretovány v kontextu komunikačních situací, způsobů práce a vytvoření podmínek pro komunikaci, čímž je zodpovídána jedna z podotázek této bakalářské práce.

Cílem tohoto výzkumného šetření bylo popsat konkrétní viditelné změny komunikace účastníků v průběhu navštěvování Dramatického kurzu SENior. Hlavní výzkumná otázka byla stanovena takto: Jak se mění komunikační schéma vybraných jedinců v závislosti na využití prostředků dramatické výchovy?

Podotázka č. 1: Jak konkrétně se proměnila verbální složka komunikačního schématu u vybraných jedinců za využití prostředků dramatické výchovy? Podotázka č. 2: Jak konkrétně se proměnila neverbální složka komunikačního schématu u vybraných jedinců za využití prostředků dramatické výchovy? Byly zodpovězeny z části. Vývoj komunikačního schématu napříč jednotlivými lekcemi se projevil v několika málo případech, které výzkumnice pokládá za obecné komunikační situace, které se objevují napříč odlišnými lekcemi s jiným cílem. Stávající stav komunikačního schématu jednotlivých účastnic v oblasti verbální i neverbální popsán detailně, a to hlavně pomocí pozorování.

Poměrně důkladně byla zodpovězena podotázka č. 3: Jaký vliv na verbální a neverbální komunikaci u vybraných jedinců má způsob vedení lekce. V jednotlivých situacích bylo možné pozorovat, jakým způsobem jednotlivci reagují na různé akce lektorky a v jakých případech je vyžadováno její zapojení tak, aby byla jejich komunikace efektivní. Podařilo se také detailně popsat situace, kdy zapojení lektorky komunikaci účastnic pozastavilo.

Ve většině situací byl pomocí pozorování potvrzen výrok, který vyvstal z interview. V několika málo situacích bylo možné pozorovat vývoj zapojení jednotlivců do skupiny a jejich sebeprosazení, které souvisí se schopností prosadit svůj názor. Oblast sebeprosazení se prolínala s většinou verbálních aktivit, avšak nebylo možné určit, do jaké míry je ovlivňuje. Interference, které v několika málo situacích nastaly mezi pozorováním a interview, mohly vyvstat z rozdílného kontextu komunikační situace. Výsledky výzkumu jsou doložitelné přepisem audiovizuálních dokumentů a přepisem polostrukturovaného interview. Negativním vlivem výzkumu může být případ, kdy byl projev účastnice neznatelný, a tudíž jej nezaznamenala ani výzkumnice, tuto příčinu ovlivnění se však snažila výzkumnice eliminovat a věnovala detailnímu pozorování dostatek pozornosti.

Tato bakalářská práce může být vhodným podkladem pro další zkoumání daných jevů jak pozorováním, tak pomocí interview na otázky, které v průběhu analýzy dat vyvstaly a byly by nutné pro jasnou interpretaci těchto dat. Základem pozorování změny je poznání současného stavu, které výzkumnice poměrně detailně provedla.

ZÁVĚR

Tato bakalářská práce byla rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část obsahovala části stárnutí, komunikace, aktivizace seniorů a dramatická výchova. Byla přiřazena kapitola, která se zabývala komunikací seniorů.

Cílem teoretické části bylo izolovaně popsat jednotlivé výše uvedené okruhy, které byly podkladem pro výzkum. V oblasti stárnutí byly popsány nejen změny, které se ve stáří objevují, ale také zde byla uvedena nezbytná periodizace stáří a sociologická a demografická východiska, jež činí tuto bakalářskou práci aktuální a potřebnou pro společnost. Oblast komunikace byla velmi podrobně popsána zejména z hlediska prvků a dělení komunikace na verbální a neverbální, menší prostor byl vymezen pro formy komunikace. Samostatná podkapitola byla speciálně pro účely výzkumu věnována komunikaci v malé skupině. Oblast dramatické výchovy byla zúžena jen na principy a přínos dramatické výchovy, a to z důvodu charakteru výzkumu, který se, spíše než dramatickou výchovou, zabýval právě změnou komunikačního schématu. Oproti původnímu plánu byla do teoretické části přidána kapitola aktivizace seniorů, která se ukázala být nezbytnou pro kompletní přehled aktivit seniorů.

V praktické části se bakalářská práce zabývala rozvojem komunikačního schématu seniorů skrze metody a postupy dramatické výchovy. Výzkum byl realizován na dvou účastnících Dramatického kurzu SENior. Byla použita metoda polostrukturovaného interview a dále studium audio-video dokumentů, na kterých byly zaznamenány jednotlivé lekce výše uvedeného kurzu. Jako metoda analýzy dat byla použita metoda vytváření trsů na základě vytvořeného kategoriálního systému, který vycházel z nashromážděných dat.

Kvalitních výsledků bylo dosaženo zejména v oblasti vlivu způsobu vedení lekce na verbální a nonverbální komunikaci jednotlivých seniorů. Bylo pozorováno, že způsob zadání a přístup lektorky na lekci je poměrně silnou proměnnou, která mění komunikační schéma jednotlivých účastnic. Bylo popsáno několik případů, kdy bylo vyžadováno zapojení lektorky tak, aby komunikace účastnic a jejich prosazení ve skupině bylo efektivní. Bylo zjištěno, že oblast změny nonverbální a verbální složky komunikačního schématu lze popsat pouze v obecných komunikačních situacích, které se objevují napříč lekcemi nezávisle na jejich cíli. Velmi detailně se podařilo popsat komunikační schéma jednotlivých účastnic. Zajímavých výsledků se dosáhlo při srovnání informací z polostrukturovaného interview a skutečností vyplývajících

z pozorování lekce. Ve většině situací potvrzovalo jednání účastnic na lekci jejich tvrzení z interview, avšak byl zde pozorován silný vliv ostatních účastníků na jejich domnělé komunikační vzorce.

V průběhu analýzy dat vyvstalo několik otázek a nejasných korelací mezi nestrukturovanou i strukturovanou částí interview, pro potvrzení dat by však bylo třeba dalšího zkoumání. Tato bakalářská práce je kvalitním podkladem pro další zkoumání jednotlivých účastnic také proto, že bylo důkladně popsáno jejich komunikační schéma v různých komunikačních situacích, následujícím postupem tedy může být právě pozorování vývoje komunikace v určitém časovém úseku s konkrétním obsahem.

Seznam použitých zdrojů

1. BARTOŇOVÁ, Dagmar. Demografická situace České republiky: proměny a kontexty 1993-2008. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. ISBN 978-80-7419-024-7.
2. ČELEDOVÁ, Libuše, KALVACH, Zdeněk a ČEVELA, Rostislav. *Úvod do gerontologie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3404-3.
3. DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace: 6. vydání*. Praha: Grada, 2008. Expert (Grada). ISBN 978-80-247-2018-0.
4. DUFFKOVÁ, Jana, URBAN, Lukáš a DUBSKÝ, Josef. Sociologie životního stylu. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 237 s. Vysokoškolské učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3801-236.
5. GRUBEROVÁ, Božena. *Gerontologie*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1998. ISBN 80-7040-286-5.
6. HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
7. JAROŠOVÁ, Darja. *Péče o seniory*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2006. ISBN 8073681102.
8. KOZÁKOVÁ, Zdeňka a MÜLLER, Oldřich. *Aktivizační přístupy k osobám seniorského věku*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1552-6.
9. LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998. Psyché (Grada). ISBN 80-7169-195-x
10. MACHKOVÁ, Eva. *Jak se učí dramatická výchova: didaktika dramatické výchovy*. Praha: Akademie múzických umění, Divadelní fakulta, Katedra výchovné dramatiky, 2004. ISBN 80-7331-021-x.
11. MACHKOVÁ, Eva. *Úvod do studia dramatické výchovy*. Praha: IPOS, 1998. ISBN 80-7068-103-9.
12. MIKULÁŠTÍK, Milan. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha: Grada, 2003. Manažer. ISBN 80-247-0650-4.
13. MIOVSKÝ, Michal. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada Publishing). ISBN 978-80-247-1362-5.

14. MÜHLPACHR, Pavel. *Gerontopedagogika*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-5029-7.
15. PETRUSEK, Miloslav. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-311-3.
16. POKORNÁ, Andrea. *Komunikace se seniory*. Praha: Grada, 2010. Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-3271-8.
17. RABUŠIC, Ladislav. *Česká společnost stárne*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. Rubikon (Masarykova univerzita). ISBN 80-210-1155-6.
18. RHEINWALDOVÁ, Eva. *Novodobá péče o seniory*. Praha: Grada, 1999. ISBN 8071698288.
19. ROSŁAWSKI, Adam. *Jak zůstat fit ve stáří: [cvičení a pohybové hry pro seniory, zdravý životní styl ve stáří, pohyb v době nemoci]*. Brno: Computer Press, 2005. Zdraví pro každého (Computer Press). ISBN 80-251-0774-4.
20. SAK, Petr a KOLESÁROVÁ, Karolína. *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada, 2012. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3850-5.
21. STUART-HAMILTON, Ian. *Psychologie stárnutí*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-274-2.
22. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.
23. VALENTA, Josef. *Metody a techniky dramatické výchovy*. Praha: Grada, 2008. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1865-1.
24. VALENTA, Josef. *Učíme (se) komunikovat: metodika komunikace v rámci osobnostní a sociální výchovy*. 2., (dopl.) vyd. Kladno: AISIS, 2010. Dokážu to?. ISBN 978-80-904071-5-2.

Seznam příloh

- I. Struktura polostrukturovaného interview
- II. Mapa kategoriálního systému
- III. Interview – účastnice A
- IV. Interview – účastnice B
- V. Kódovaný popis lekce č. 1 – 30.11. 2017
- VI. Kódovaný popis lekce č. 2 – 8.2. 2018
- VII. Kódovaný popis lekce č. 3 – 19.4. 2018

Přílohy

I. Struktura polostrukturovaného interview

Otázky na účastníky pro polostrukturovaný rozhovor:

kolik je mi let,

z kolika jsem sourozenců (jaký s nimi mám vztah),

bývalé zaměstnání – pracovní pozice,

čemu se věnuji v současnosti,

zdravotní stav (léky)

partner a rodina (mám dlouhodobého partnera/mám manžela/mám krátkodobého partnera/jsem rozvedená/jsem vdova/nemám partnera)

ČÁST 1.

- Jak se zachovám, když:

mi prodavačka špatně vrátí

mi někdo zasedne v tramvaji

mi lichotí někdo cizí

mě někdo neprávem osočuje

mě nikdo neposlouchá.

- *Jsem schopná projevít svůj názor ve skupině?*
- *Raději jsem ve skupině ve vedoucí pozici nebo poslouchám a pozoruji?*
- *Co mi rodiče říkali jako malému, když se mi něco nepovedlo?*
- *Co mi rodiče říkali, když jsem si neuklidil pokoj?*
- *S kamarády raději zajdu na pivo nebo do kina?*
- *Jaký je můj největší dětský zážitek s vrstevníky?*

ČÁST 2.

- Co si představuji, že se stane když

vstoupím do skupiny cizích lidí

cestuji do zemí, které neznám

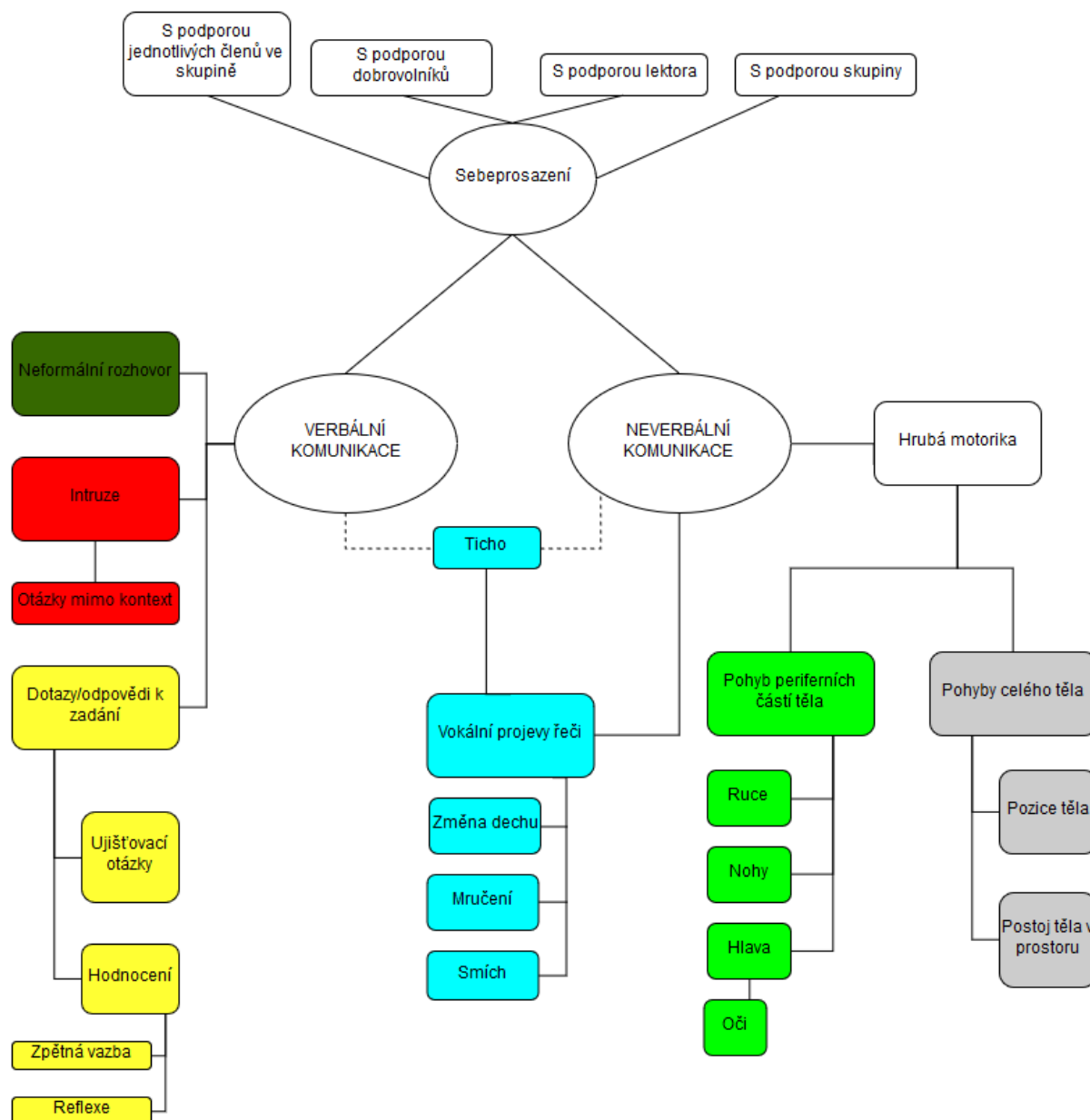
někomu neodpovím a odejdu z místnosti

někoho pohladím

se někomu hluboce podívám do očí
si sednu vedle cizího člověka a on se na mě usměje
řeknu, že nechci dělat nějakou aktivitu
v improvizaci nezareaguji dostatečně rychle
nepromluvím dostatečně nahlas
v rámci etudy svěřím tajemství
nesplním zadaný úkol
nepochopím zadání
nepřijdu do hodiny.

- *Co si představuji, že lektor udělá, když nejsem schopný vstát ze země.*
- *Co mi může přinést dramatická práce se mnou do života.*

II. Mapa kategoriálního systému



III. Interview – účastnice A

Účastnice A je žena, je jí 61 let, je vdaná, má dva syny a bydlí v domku na Svatém Kopečku u Olomouce s manželem. Její mladší syn žije již čtyři roky v Kanadě, je to geodet. Starší syn studoval spalovací motory, jeho zálibou jsou auta, často jezdí na závody jako technik, žije s přítelkyní a v březnu se jim narodilo první dítě.

Pochází z Droždína, kde bydlela do svých asi třiceti let s rodiči, sestrou a manželem. Říká, že doma neměla žádné zázemí, její rodiče spolu nežili hezky. Když měla rok, otec byl odsouzen na rok k trestu odnětí svobody za údajné rozkrádání majetku, které na něj svedli kamarádi. Myslí si, že kvůli tomu do dvou let neuměla mluvit. Když jí bylo 18 let, otec se odstěhoval. Má o čtyři roky starší sestru, se kterou bývala často sama a okolí si často myslelo, že jí sestra ubližuje, měly spolu komplikovaný vztah, kdy si sestra zvykla, že může své problémy přenechávat na A, ta se proti tomu ale již ohrazuje. Myslí si, že sama byla vždy maminčin mazánek, otec prý měl raději sestru a říkal o ní, že je na rozdíl od A nadaná. Otcí se chtěla zavděčit, a proto si myslí, že se naučila být perfekcionalistkou. Myslí si, že převzala model chování matky, která často křičela, pokud chtěla něčeho dosáhnout, ale otec ji nerespektoval. Myslí si, že kvůli tomu křikem hodně věcí pokazí a někteří lidé toho mohou zneužívat a brát ji jako špatnou osobu, křikem řeší i situace, kdy jí často dochází argumenty a neumí si obhájit svůj požadavek. Ráda dělá věci naplno a na sto procent, někdy se ale do nich tak ponoří, že je i emočně naplno prožívá a neumí se zastavit, v tom jí prý pomáhá manžel. Dlouhou dobu se vnímala jako zakřiklá a šedá myška, někdy se dokonce bála vstoupit do autobusu, má pocit, že se styděla kvůli své rodině.

Vystudovala střední ekonomickou školu, ale říká, že kdyby se narodila znovu, tak by na ni určitě znovu nešla. Chtěla by zkusit, jestli má talent na herečku nebo jiný umělecký obor, protože má ráda muziku, hraje na klavír a ráda zpívala. Do roku 1989 pracovala jako sekretářka, snažila se účetnictví vyhnout, ale zjistila, že se to zdá jako jediná práce, která ji finančně zajistí. Po revoluci tedy začala s účetnictvím, pracovala jako účetní ve školském odboru na oddělení mezd a poté pracovala v archeologickém centru jako všeobecná účetní, kde jí to velmi bavilo, z části také kvůli příjemnému kolektivu. Bohužel práci tam musela ukončit, instituce z finančních důvodů rušila celé ekonomické oddělení. Nejvíce jí bavilo dělat personalistku a mzdovou účetní, ale nepovažuje se za člověka, který by se pro tuto práci narodil.

V současnosti je společenská, říká, že je vždy ve „zdravém jádru“ skupiny a často odchází jako poslední z restaurací. Ve volném čase navštěvuje lekce taneční školy Coufalovi, které jsou vyhrazené jen ženám seniorkám, po lekci si ráda dá víno s kamarádkami. Také navštěvuje jednou týdně orientální tance, kde se může projevovat dle své libosti a říká, že ji to vždycky velmi nabije. Jednou za dva týdny navštěvuje Univerzitu třetího věku, kde se věnuje oboru psychologie a také každý týden chodí na lekce anglického jazyka. Každou neděli chodí se svojí sestrou na procházku k oblíbené chatě.

Ve strukturované části interview na otázky odpovídá takto:

ČÁST 1

Pokud by jí prodavačka špatně vrátila, záleželo by, jaká by to byla částka, ale asi by se ozvala. Je však pravda, že si toho často nevšimne.

Spíše by nikoho nepoprosila, aby jí pustil sednout v tramvaji. Jedinou výjimkou jsou zdravotní důvody.

Když jí zalichotí někdo cizí, poděkuje.

Pokud ji někdo neprávem osočí, říká, že vybuchne. Nesnáší blbce a nespravedlnost, i z toho důvodu to v totalitních letech neměla jednoduché.

Když jí někdo neposlouchá nebo nevěnuje pozornost, mrzí ji to. Mohla by se ozvat, ale nedělá to často, se sestrou je ale schopná mluvit otevřeně a někdy je na její nepozornost až alergická.

S věkem začíná být schopná projevovat svůj názor ve skupině, říká, že se blíží věku, kdy začíná být starší než všichni ostatní. Svůj názor ale musí mít podložený znalostmi a kontextem. Říká, že na sobě pracuje a stále se něco učí, díky čemuž přestává být „šedou myškou.“

Když se jí jako malé něco nepovedlo, nikdo na ni moc nekřičel. Byla prý „zamlklá a hodná“ a každému se jí zželelo.

S kamarády si nejraději zajde popovídat u červeného vínečka.

ČÁST 2

Když přijde do skupiny cizích lidí, bude slušná a myslí si, že vycítí, kde je jí dobře. Pokud by si nesesla s novými lidmi, bude uzavřená do sebe.

Kdyby cestovala do cizích zemí, díky angličtině si myslí, že by si dokázala poradit v dobrých i špatných situacích.

Jednou by chtěla dokázat, že někomu neodpoví a odejde z místnosti.

Má ráda, když někoho pohladí.

Pokud by se jí někdo hluboce podíval do očí, není to její manžel, ten je odtažitý. Když by to byl někdo sympatický, je to příjemné, pokud by to byl ale někdo cizí, včas uhne, protože si hlídá hranice.

Když si sedne vedle cizího člověka a ten se na ni usměje, úsměv opětuje.

Pokud řekne, že nechce dělat nějakou aktivitu, má za to, že chodí tam, kde by jí vyšli vstříc. Je to ale spíše výjimečná situace, protože pokud už začne něco dělat, dovede si představit, co ji čeká a počítá s tím.

Pokud v improvizaci nezareaguje dostatečně rychle, pociťuje strach a lehce se i zablokuje.

Myslí si, že neumí šeptat a vždy mluví dostatečně nahlas.

Pokud v rámci etudy svěří tajemství, myslí si, že jej vždy svěří do takové míry, aby to nebyla katastrofa a jen tam, kde si to může dovolit. Leda by byla hodně opilá.

Když by nesplnila zadaný úkol, asi by to bylo v rámci zapomnětlivosti. Pokud by to bylo záměrně, bylo by to velké mínus, ale to nedělá.

Pokud nepochopí zadání úkolu, zeptá se. Neví, co je příjemnější, ale správnou cestou je zeptat se toho, kdo zadání dával.

Pokud by nepřišla do hodiny, omluvila by se a mrzelo by ji, že ji chybí návaznost. Zeptala by se kamarádky, co se dělalo v hodině, kdy absentovala.

Pokud nebude schopná vstát ze země, tak se tomu poddá.

Dramatická práce jí může přinést poznání, co v ní je nebo není skryto. Chtěla by si říci, že o nic v životě nepřišla nebo naopak, že se dramaticky realizuje alespoň v pozdním věku.

IV. Interview – účastnice B

Účastnice B je žena, je jí 62 let, je rozvedená a v současné době o sobě říká, že má čtyři působiště-vlastní byt, byt její matky, chatu a byt dcery, pátým působištěm je prý v důsledku toho auto. Pracuje jako pojišťovací agent zejména kvůli tomu, aby se finančně zajistila, říká ale, že v 65 letech končí, jinak by ji zaměstnání odrovnalo. Vadí ji, že dělá službu lidem a nemá lidsky na to, aby byla aktivním obchodníkem, který stále něco nabízí a lidmi manipuluje, nechová se upřímně.

Její otec pracoval jako vojenský prokurátor. Jako dítě ani neměla jasnou představu o tom, co je náplní jeho práce, ale jednou jí udělal ostudu na maturitním plese, když se snažil dát do pozoru podnapilé vojáky. Říká, že každého kluka zajímalo, co je jako dcera svého otce zač. Její matka pracovala jako úřednice a vždy se prý snažila, aby z ní byl lepší člověk, aby se ukázala v lepším světle. Měla s ní problematický vztah, ale dodnes jí pomáhá. B měla staršího bratra, který již zemřel. Nikdy si s ním výrazně nerozuměla, ale velmi si rozumí s jedním z jeho synů. Sama říká, že toto měl být její bratr. Říká, že má s ním velmi cenné přátelství i v tom, že s nastupujícím věkem se stává více introvertní a přátelství z mládí jsou pro ni důležitější než ta, která naváže teď.

Vystudovala pedagogiku, obor čeština a dějepis. Do svých čtyřiceti let učila, poté dostala nabídku práce jako metodik v pojišťovnictví, a to přijala jako vítanou změnu. Nastoupila do nového zaměstnání po revoluci a má pocit, že se hodně lidí v této době snažilo dohnat, co zameškali během totality, že si chtěli něco dokázat, stejně jako ona. Nebylo to prý vždy dobře, ale hodně věcí by nepoznala nebo nezažila, kdyby neudělala velká rozhodnutí. Seberealizovala se prý ale více v povolání učitelky.

Má dvě děti. S dcerou, která má již dva syny, se snaží být v kontaktu alespoň jednou za tři týdny, aby o ní vnoučci věděli. Dcera jí je ale zatím nechce moc půjčovat, výjimečně toho staršího, kterému jsou čtyři roky. S dcerou měly složitý vztah, protože když jí byl jeden rok, narodil se B chlapeček, který záhy umřel. Pro B bylo velmi těžké přijmout, že má doma už tak velké dítě a ne novorozeně, záviděla všem těhotným ženám a podřizovala vše tomu, aby byla znovu těhotná, říká, že to pro ni nebylo šťastné období. Za tři a půl roku na to se narodil B syn, kterého brala jako náhradu. Šest let prý žila v mateřském opojení a protěžovala syna, přesto se syn, který v současnosti žije v Anglii, cítí se zpětně zanedbaný a B čeká, kdy zmoudří a zbaví se pubertálního odporu.

Za své nejlepší období považuje dobu, kdy jí bylo padesát let. Říká, že chodila tančit, získala zpět manžela, se kterým se dle jejích slov před rokem těžce rozcházela, jezdila na cyklistické výlety a měla spoustu dalších aktivit.

V současné době se od úterý do čtvrtka se stará o matku z Olomouce, která má 87 let a Parkinsonovu chorobu. Navštěvuje s ní Sjednocenou organizaci slabozrakých a neslyšících, kde dělá i dobrovolnici. Říká, že jí to přináší do života rovnováhu oproti zaměstnání. Její matka je registrována také jako dobrovolnice, a to kvůli otci, který přišel o zrak, nechce, aby její matka jednou umírala v nemocnici a počítá s tím, že se do Olomouce časem přesune více. Vlastní byt totiž nemá moc ráda, nastěhovala si do něj kancelář poté, co z práce odcházela do penze a teď říká, že je pro ni vysilující tam jezdit. Dříve si prý doma uklízela nebo dělala jiné činnosti, které mozek uvolní, ale nyní cítí tlak, že by na něm měla pracovat.

Posledním působištěm je chata, kterou rekonstruuje zejména kvůli vnoučkům ze strany dcery. Chatu rekonstruuje také kvůli tomu, že se tam jednou za rok sejde širší rodina, na chatě jí vypomáhá i kamarád, který sem z Kanady jezdí poznávat Česko, takže spolu cestují.

Ve strukturované části interview na otázky odpovídá takto:

ČÁST 1

Pokud by jí prodavačka špatně vrátila a ona to zjistila, nechtělo by se jí to věřit. Následovně by asi poodešla stranou, zkontrolovala by si peníze a nákup a pokud by to byla částka, která nemůže být náhoda anebo je to hloupá náhoda, šla by to řešit.

Pokud by jí místo v tramvaji zasedl někdo, kdo je starší nebo ho evidentně potřebuje, nic se neděje. Pokud by to byl někdo mladý, asi by se naštvála, ale neví, jestli by s tím něco udělala. Nerada jde do konfliktů a někdy ve chvíli rozčilení i koktá, což považuje za směšné.

Když jí zalichotí někdo cizí, poděkuje, ale obecně má problém s přijutím chvály, pokud si není jistá, že je zasloužená. Často také zkoumá, jestli to dotyčný myslí upřímně a něco tím nesleduje.

Pokud ji někdo neprávem osočí, záleží prý na tom, jaká je to situace. Kdyby se jednalo o něco osobního, rozhodně by se ihned ozvala. Pokud je to ale situace, která lidi rozděluje a jí se přímo netýká, hledá styčné plochy.

Když jí někdo neposlouchá nebo nevěnuje pozornost, není to pro ni důležité. Životně si prý uvědomuje, že je pro ni důležité, aby se věci odvíjely tak, jak by se dle jejího názoru odvíjet

měly. Málokdy chce ve skupině prosazovat svůj názor, v případě, že by to ale bylo hodně podstatné, musí si být nejdříve stoprocentně jistá a poté zasáhnout.

Není si jistá, zda je schopná projevovat svůj názor ve skupině, rvát se za svou pravdu. Říká, že je deformovaná svojí prací, kde už dvacet let nemůže dát klientovi najevo, když nemá pravdu.

Když se jí jako malé něco nepovedlo, otec ji vždycky upozorňoval, aby nezapadla mezi blbce. Proto se prý snaží chovat inteligentně. Do svých deseti let prý poctivě plnila úkoly, které měli doma s bratrem zadané. Měla ráda dobu, kdy bylo odpolední vyučování a ona mohla skákat do manželské postele a hrát si na gymnastku, poté ustlat postele v domě, což byl její úkol a jít do školy. Po desátém roce začínaly nějaké třenice mezi ní a rodiči.

S kamarády si nejraději zajde do kina a potom na pivo.

Její nejhezčí dětské období bylo kolem 11, 12 let, kdy lehávala s kamarádkami na kójích od popelnic a povídaly si a smály se.

ČÁST 2

Když přijde do skupiny cizích lidí, je zvědavá, co ji čeká. Málokdy očekává špatný vývoj a říká, že to někdy dopadne dobře a taky to někdy může stát za prd.

Cestování do cizích zemí ji už v poslední době neláká.

Pokud někomu neodpoví a odejde z místnosti, představuje si, že se člověk bude divit, proč neodpověděla a váhat, jestli neslyší nebo ho přehlíží.

Když někoho pohladí, je to hezká chvílka. Pokud by se jí někdo hluboce podíval do očí, je to vzácná chvílka.

Když si sedne vedle cizího člověka a ten se na ni usměje, úsměv opětuje.

Pokud řekne, že nechce dělat nějakou aktivitu, buď jí budou přemlouvát anebo, pokud to řekne dostatečně důrazně, nechají ji být. Také si prý můžou myslet, že dělá problémy.

Pokud v improvizaci nezareaguje dostatečně rychle, bude se cítit trapně.

Pokud nepromluví dostatečně nahlas, také se bude cítit trapně, ale bude se snažit výrok zopakovat hlasitěji.

Pokud v rámci etudy svěří tajemství, mohlo by se stát, že ji ten člověk odsoudí, změní své chování k ní.

Když by nesplnila zadaný úkol, rozhodně by jí to nebylo jedno. Asi by se cítila provinile a snažila se chybu napravit co nejdříve. Musí ale přistoupit na to, že úkol je potřeba splnit.

Pokud nepochopí zadání úkolu, bude se muset zeptat, o co šlo, a to zadavatele nebo někoho jiného. Někdy má problém jít přímo za zadavatelem a spíše se snaží zjistit informace od ostatních.

Pokud by nepřišla do hodiny, asi by jí to chybělo, možná by na ni i někdo čekal, ale zeměkoule se bude točit dál.

Pokud nebude schopná vstát ze země, bude se snažit sama se zvednout, pokud by to ale nešlo, nemá problém s tím, říct si o pomoc.

Dramatická práce jí může přinést hlavně kolektiv, kde fungují normální mezilidské vztahy nepokřivené obchodem a manipulací. Je to pro ni něco, co dělá pro sebe, pro svoji dobrou náladu a chtěla by, aby jí přinesla do života hravost, která jí chybí. Těší se, že to bude příjemná záležitost.

V. Kódovaný popis lekce č.1 – 30. 11. 2017

Úvod+ 1. aktivita

Lekce začíná, židle jsou uspořádány ve velkém kruhu, Ú sedí na židlích. B má ruce v kapsách, sedí s nohu přes nohu. L navazuje na hru, ve které se střídáním židlí Ú dovídali informace o ostatních: „A teď jsem zvědavá, jo. Zkuste schválně říct, co si pamatujete o člověku po pravé ruce.“ B se nahýbá směrem k D: „O čem? /otáčí se na L/ Cože?“ L: „Co si pamatujete o člověku, který sedí po vaší pravé ruce.“ B šeptem: „Ahaa.“ Hra začíná, D si nemůže vzpomenout na informace o jedné z Ú, ta jí napovídá, A do toho: „Ale to se potom vrátilo, že?“ L se na ni otáčí, komentuje to: „No, ale přiznala to.“ Hra pokračuje, poté mluví Ú o B, něco splete, ta kroutí hlavou, směje se a směrem k L: „Ne, to ne.“ Ú jí na to říká: „Drž hubu.“, smějí se. Poté ihned B začíná mluvit Ú: „Ráda pije bylinkový čaj.“, otáčí se na ni hlavou. Ú: „Já se do fyzickéjch dneska nezapojuju.“, B se diví a ukazuje k židli naproti: „Ani tam jsi vedle mě neseděla? Aha, já jsem myslela, že jenom po první ses změnila.“ L řeší situaci: /směrem k Ú/ „Ty to práskneš na sebe a ty, B, říkáš o A.“ B začíná: „Katrin Deneuve, Alana Delona?“ A na to: „Jo, myslím, že jo.“ B pokračuje: „Ježišmarja a teď už to bude těžké. /zavrací hlavu směrem od A ke stropu/. Ten bylinkový čaj?“, podívá se na A. A na to: „Jo.“,

B: „Ráda čteš večer?“ A: „Ano.“, B: „Ráda se zachumláš v posteli, poezii máš ráda.“ L polohlasem: „To už asi ne.“ A: „No, to jsem neříkala, protože teď už nečtu.“, L odpovídá: „Ale odpoledne si dáš šlofika.“, A rozhodně: „Jo!“ Poté mluví další Ú, domluví a L se podívá na A. A reaguje: „Teď já budu hádat, že?“ L přitakává. A hádá, když řekne Ú ne, bez zastavení pokračuje. No otázku A: „Katrin Deneuve máš ráda?“ odpovídá Ú že ne, B reaguje: „Ani Delona?“ Ú říká, že neví, kdo to je, B odpovídá: „Taková pěkná herečka, ještě možná vyšší.“, rukou naznačuje dlouhé vlasy. A rychle reaguje: „No a ještě starší možná.“, B přikyvuje. A pokračuje ve vyjmenovávání. Když skončí, B dodává: „Ale běžkuje ráda.“, bez odezvy. Pokračuje další Ú, když si nemůže vzpomenout, B jí skáče do řeči: „Bylinkový.“, L ji utiší, B se chytá za ústa, směje se.

2. aktivita

L: „Hele, chcete se ještě vyblbnout? Dáme ještě jednu na vyblbnutí?“, některé Ú odpovídají, že ano. L vstává: „Pojďte ty židle rozhodit do prostoru všude možné.“ Ú vstávají, B svoji židli otáčí opačně, A ji přisunuje doprostřed místnosti a ptá se: „Z různých jako stran, jo?“, L odpovídá: „Jo, z různých stran a čím víc od sebe, tím líp, jo?“, upravuje židle a odsunuje je z prostředka do krajů. A chytá svoji židli a posouvá ji také na kraj, sedá si na ni, rukama se drží za spodek židle, kolena má u sebe, sedí připraveně. L: „Tak, poseďte si na ty židle. Poseďte si na ně.“ Všichni si sedají, A se opírá. L pokračuje: „Tak, jestli chcete ještě na vyblbnutí, tak mám jednu takovou fajn hru na začátek. Jmenuje se řapaná, znáte ji někdo?“ A nereaguje, B: „Nee.“ L: „Mým úkolem je, já začnu, jo? /odchází do rohu místnosti/ Mým úkolem je sednout si na prázdnou židli. Já jsem omezená tím, že můžu pouze řapat, to znamená, kladu jednu nohu před druhou a vy můžete běhat. Vy se mi prostě snažíte zabránit v tom, sednout si na prázdnou židli.“ A: „Aháá.“, hraje si s prsty na rukách. L: „Pozor, ale nesmíte u toho kecat.“ A se snaží promluvit: „A?“, poté znovu: „Jako-“. L pokračuje ve vysvětlování: „Vy jste omezení tím, že nesmíte kecat, ale můžete běhat. Já musím řapat jenom“. Ú se nyní doptávají, jestli běhat a sedat, L přitakává, A mlčí, B se ptá: „A když si sedneš tak ten, kdo.“ L jí skáče do řeči: „Tak jsem vyhrála.“, B se doptává: „A ten kdo zůstane, tak jde řapat?“ L pokyvuje hlavou: „No.“ Hra začíná, B ihned běhá, A se rozhlíží. Další kolo říká L: „B, pojd', já jsem viděla, žes vyběhla.“, B na to: „Aha.“, vysvléká si svetr, smrká, rozcvičuje se. D to komentuje, že se připravuje jak na maraton. L nejdříve mává rukou do opačného rohu, než je B: „Pojd'“, poté si to rozmýšlí: „Nebo víš co, zůstaň tam a já jdu sem.“, přebíhá na volnou židli vedle B. B začíná hrát. Přichází návštěva z jiného kurzu, L s ní diskutuje, B hraje dál, vítězoslavně si sedá. L si toho všimá: „No co to.“, směje se. Na B

mluví Ú, B ji neslyší, vstává k ní, L si ale bere slovo a představuje návštěvu, B si zpět sedá na židli. Nově přichází se zapojuje do hry, L donáší novou židli, poté: „Kdo si sednul, B, že?“, B se na ni otáčí, kýve, L pokračuje: „Kdo si to chce zkusit?“ Vstává D, hrají se další kola, při jednom se B postrkuje s nově přichází o židličku, poté se jí omluvně dotkne rukou zad. Před dalším kolem mluví Ú o tom, že jedna židle přebývá, ostatní jí oponují, že nepřebývá, B to doplňuje: „To je hrací židle.“, poté vstane předčasně, uvolní místo pro hrajícího, chytá se za hlavu a chce začít ťapat, L ji zastavuje: „Počkej, tak nech někoho jinýho, ne? Ty už jsi byla.“, B se rozhlíží: „Kdopak nebyl?“, zvedá se Ú, B si znovu sedá: „Ano, děkuju.“, hraje se další kolo, Ú je u volné židle, chce se přesunout, ale A si na židli sedá. L to komentuje: „My se ti přesuneme, neboj.“ Při hře se B splete a uvolní židli, L se směje, ukazuje na ni, B se směje, chytá se za ústa, smějí se všichni. Po dalším kole se L rozhlíží: „Je ještě někdo, kdo nebyl?“, A se na židli rychle narovná a zvedne ruku: „Já jsem nebyla“, L ji pobízí: „Tak pojď.“ Odehraje se kolo, L: „Pojďte odložit ty židle.“ Všichni si skládají židli ke stěně, stoupají si do kruhu, A i B stojí rozkročené na šířku pánve, ruce mají volně podél těla.

3. aktivita

L: „Tak, pojďte pokaždý se rozhlídnout tady po místnosti a najít si nějakou skvrnu, nějaký bod, ke kterému se vydáte, toď všecko. Najdu si nějaký bod, nějakou skvrnu a k tomu dojdou. Nemusím, třeba když si najdu něco tam, tak nemusím dojít úplně před to, ale jenom se na to chvílku koukám, otočím se a najdu si nějaký jinej bod a k tomu se vydám. Toď vše, úplně jednoduchý zadání a já vám to budu ztěžovat a ztěžovat. Najděte si prostě vždycky nějaký bod, skvrnu, cokoli drobnýho, co si zjistíte a budete zkoumat, že tady v místnosti prostě je. Tak pojďte!“, rozchází se do prostoru společně s ostatními, obě mají ruce volně podél těla. L bočně vede akci. B se setkává s Ú, dívají se zpřímá sobě do očí. L: „A pojďte povolit ruce, pusťte ruce volně podél těla.“, B se usmívá, začíná se jakoby houpat v kolenou, ruce jí vlají. Tempo se zpomaluje, L: „Zatím je to jako jednoduchý, ale jedem, pojďte.“ B upaží, poté ruce zase pustí. L: „A přidávám, zkuste si hrát s rychlostmi, s jakou rychlostí se k tomu bodu vydám.“, A okamžitě zrychluje, chodí přes celou místnost, B se drží spíše v zadní polovině. L: „A zkuste si hrát s extrémy, buď jdu hodně pomalu nebo jdu naopak hodně rychle.“, B i A zpomalují, poté střídají rychlosti. L: „Pak si hraj i s tím napětím v těle, to znamená, když jdu pomalu, tak mám v sobě pocit jako těsně před startem, to znamená jako takovýto velký vnitřní napětí, který mě chce vyběhnout, ale já jdu pomalu. A když běžím, tak je to obrovský pocit volnosti.“ A se ptá: „A může ta čára být různorodá? Třeba nejenom celá čára jako.“, L sběžně: „Může být různorodá.“, A ihned pokračuje v akci, dělá velké kroky. B lehce poskakuje. L

bočně vede akci, upomíná rychlé, přesné změny. L začíná mluvit: „A zkuste si představit.“ A bez přerušení pokračuje, B sleduje L pohledem L na to: „Štronzo.“, všechny Ú se zastavují v pohybu. L: „Zkuste si představit, co ten váš cíl je. Já si určím cíl, otočím se, najdu si nějaký bod, vyberu si rychlost, jakou tam půjdu a zkusím si říct, co to asi je.“ B povoluje ruce, které jí ve štronzu skončily nahoře, L pokračuje: „Je to setkání s přítelem, kterého jsem dlouho neviděla, je to, že jdu za šéfem a vím, že jsem neodevzdal úkol. Co všechno by ten bod, cíl mohl být. Pokračujem, teď.“ Všichni se rozcházejí, B chodí s předloktím v pravém úhlu k paži. L: „Překvapujte se, jo. A přemýšlejte, jak vám to mění napětí v těle, když si během trasy změním trochu cíl a už vím, že to není jenom obyčejný bod, ale něco konkrétního. Co mi to přinese do těla? Jestli nějakou emoci mi to přinese, jestli nějaký napětí, uvolnění, co se změnilo, když je to konkrétní cíl.“ Poté zadává štronzo, obchází Ú s otázkou: „Kam jdeš a proč?“, A odpovídá: „Za vnučkou.“, L si poté stoupá za B, ale nedotýká se jí a čeká na odpověď předechozí Ú, B se otáčí, poté se vrací, L se jí dotkne, B: „Za psem.“ L: „Moc obecný, zkuste si to konkrétněji.“, uvádí příklad, A i B povolují tělo a otáčí se na ni trupem, poslouchají. L začíná znovu, bočně vede aktivitu, B chvíli přemýšlí, poté vyrazí, A vychází hned. Poté aktivitu zase zastavuje, první se dotýká A a ptá se: „Co máš jako cíl?“ A odpovídá: „Oběd – jdu na oběd s přítelkyní.“, na další odpověď se směje, zavravorá. B: „Vracím se domů a nechce se mi tam.“ L obejde všechny, poté se opět dotýká zad A, A nereaguje, L se na ni otáčí, A na to: „Já už jsem říkala.“ L: „Byla? Tak, už jste byli všichni? Pokračujem.“ Aktivita pokračuje. Poté L opět zastavuje hru, obchází Ú, B říká: „Jdu se podívat na dítě.“, A: „Jdu na návštěvu do nemocnice.“

4. aktivita

Ú jsou rozestavěny po prostoru z předchozí aktivity, L stojí u stěny místnosti a zadává: „Poprosím vás, teď zavřete oči, až tlesknu, budete mít za úkol otočit se, najít bod a já vám tentokrát určím cíl a vy si budete hrát s tím, že ten cíl bude stejnej, ale budou různý rychlosti. A budete si jenom pozorovat, co to proměnilo v emoci a jak to změnilo ty okolnosti.“ L zadává, nejdříve pošťačku s dopisem, na který dlouho čekaly, jdou nejprve rychle, poté hodně pomalu. Bočně vede akci, nabádá k pozorování emocí a okolností. Dalším cílem je reklamace knihy v knihkupectví nejprve pomalou rychlostí, poté běh s radostí. L: „Tak, proč, co najednou se změnilo, jak se změnilo okolnosti toho cíle. Kdo má nápad, řekne, jo?“ D říká, že byl hezký prodavač, L se dotýká A: „Máš nápad?“. A: „No, jak se změnilo-, to já jsem tomu nerozuměla.“ L: „Jak se změnilo okolnosti, proč běžím, proč mám radost.“ Ú říkají několik nápadů, poté se zapojuje A: „Protože můžu komunikovat s lidmi, dlouho jsem nikde nebyla.“

L: „Výborně.“ Aktivita pokračuje, L zadává, že omylem něco ukradly v supermarketu, rychlost je hodně pomalá a emoce čiré zoufalství. Poté se L ptá na nápady, jak se změnila okolnosti cíle, Ú říká nápady, A stojí v koutě, otáčí se hlavou, dodává: „Nejistota.“ Ú říká, že nepochopila, co to je omylem ukradl. A se na ni otáčí, nereaguje, upravuje si hodinky. Další je hodně rychlá chůze vstříc revizorovi v tramvaji, když jedou na černo, emoci si Ú vymyslí během trasy. L zadává nové podmínky: „A máte k dispozici slovíčko ty, já, my, které někdy během té trasy, než k němu dojdete, můžete říct.“ Akce se odehraje, L: Bezva, tak proč bych k tomu revizorovi – důvody, jak se změnila okolnosti- šla s touhle razancí?“, rozhlíží se, nikdo neodpovídá. A se ozývá: „Můžeme říkat?“ L: „No, říkej.“ Jiná Ú má nápad, skáče A do řeči, A opakuje: „Hypoglykemie.“, směje se, padají další nápady. L po čase: „Ještě něco vás napadlo?“, bez odezvy, pokračuje: „Tak pojďte blíž za mnou.“ Ú dělají těsný kruh kolem L, B má povolené tělo rovnoběžně s tělem L, ale je na ni otočená trupem, A se rukou dotýká svého krku a stojí čelně k L.

Reflexe

L se ptá Ú, která při aktivitě seděla, jak to na ni působilo. Ta uvádí, že si nedokáže představit zadání s tramvají a že fungovalo, pokud přemýšlely nad konkrétní věcí, že to změnilo výraz ve tváři a L doplňuje, že i tělo. L k ostatním: „Teď se vás zeptám, co vás u toho překvapilo, co vás pobavilo nebo naopak vůbec, co vám přišlo těžký?“ B se krátce rozhlídně, potom odpovídá: „S tím revizorem.“, ostatní přitakávají, včetně A: „Noo, to bylo těžký.“ L se ptá, proč to bylo těžký, Ú uvádí, že bylo těžké jít k nepříjemné situaci rychle, A dodává: „No, protože jsem v té situaci nikdy nebyla, to je možná ono.“ L to komentuje: „Taky taky, jo. To se trochu víc splyne, ale proč to bylo těžký. Co se tam najednou potkalo nebo šlo proti sobě?“ B si kříží nohy, Ú odpovídá, že právě rychlost s emocí. L to doplňuje, že na divadle se musí dávat výzvy v kontrastu, aby přinesly novou emoci a že je potřeba potlačit středovou rovinu, v které je nám dobře. L: „Co vás ještě pobavilo, co vás překvapilo?“ Ú reflektuje, že z ní mluvila zkušenost, vrací se k situaci s revizorem, L na to: „A teď když se pustíte od toho revizáka jako celkově tím cvičením, co vám najednou přišlo jako zajímavý, překvapivý, že nějak jako..?“ A odpovídá: „Že si to člověk jako v běžném /omlouvá se Ú, že mluví za ni, L ji pobízí/ v běžném životě neuvědomuje, že to všechno se vším souvisí/ spojuje ruce před hrudí/, aji ten výraz. To si tak člověk v běžném životě neuvědomí.“ B začíná mluvit směrem k L, když ještě A domlouvá, ale pokračuje: „Já jsem ještě měla pocit. Teda pardon. Pocit, že vždycky, jak se změnil ten úkol, tak mě začalo brnět někde jinde. Když jsem měla radost, tak mě brnělo v lokti, když tam bylo něco s tou obavou – počkat, něco s tím, nějaký jeden

z posledních úkolů – tak mě brnělo za hrudní kostí.“ L na to: „To je pro mě zajímavý, no. Já jsem byla měsíc na takovém mezinárodním divadelním projektu a režisér na mě řval *Kde v těle cítíš tu emoci?* A ono se to fakt proměňuje, to je pro mě neuvěřitelný, ty emoce, ta přítomnost v tom těle a najednou jak to chytneš, tak je to prostě přesnější, no. Když si uvědomíš nebo nějak jako zpřítomníš, jo, pro mě to bylo hodně zajímavý, no.“ A sepíná ruce před tělem. L se potom ptá dalších Ú.

5. aktivita

L: „Ženy, pojd'te si dát židle sem a poprosila bych tři dobrovolníky, kteří by tady rovnou zůstali sedět.“ Poté se s D domlouvají, že to udělají naopak, ať si posedají na pódium a nemusí řešit židle. A zpět skládá svoji židli, B klusem spěchá k pódiu si sednout. A něco prohodí k Ú ohledně místa, kde sedí. L: „Tak, tři dobrovolníky.“ Vstávají tři Ú. L směrem k publiku: „Tak, zkuste vymyslet společně nějaký cíl, ke kterému holky půjdou a ať je to trošku výzva a zkuste si to pošeptat, ať to neslyší. Takže pojd'te trošku dál/odchází s třemi Ú.“ A vstává, L se k nim vrací: „Jenom poprosím, B, pojd'te sem k Ú /která sedí/.“ A i B si nakročují, nahýbají se, šeptem se s ostatními domlouvají, obě živě diskutují. L mezitím vzadu zadává, že mají stát zády, chytit představu cíle, otočit se a držet emoci. L se jde poté domluvit, B se doptává, jestli i emoci, L odpovídá, že zatím jenom cíl. A má ruku před ústy. L se poté vrací k hráčím, B i A se smějí. L zadává, že se mají s představou cíle za úkol vydat pomalu k publiku, rychlost je pomalu a vidí cizí dítě, které se topí v bazénu. Akce se odehraje, L se ptá publika: „Tak, jak vám to připadalo? Za jakých okolností, když by to bylo topící se dítě, co jako holky najednou?“ Ú uvádí, že zjistily, že už není možnost záchrany, že se hrůzou nemohly pohnout, B doplňuje: „Ú1 se na to nemohla ani podívat.“ L začíná mluvit, ale B pokračuje: „Protože všechny hleděly tak nějak doprostřed k bazénu a Ú1 tam někam nahoru.“ Doplnují, že to vypadá sračky, že to Ú3 zkoumala, jestli se opravdu někdo topí nebo hrůza, že se nemůže pohnout a přesto jde, A to doplňuje: „Že je na to zvědavá.“ L potom mluví o tom, že je potřeba přesně držet představu v průběhu celé trasy. Ú1 uvádí, že u toho měla problém dýchat, A ji doplňuje: „U tebe to byla taková ta první reakce.“ Ú3 říká, že poprvé vyloudila nějakou emoci, A na to: „Ano, tys byla přesvědčivá.“ Ú potom reflektuje, že byla přesvědčivá i Ú2, že viděla vnitřní boj. Ú2 prý bojovala, jestli se nemá rozběhnout. L si stoupá naproti publiku a uvádí: „Hele a tohle mě víc baví než když jako budem – já už jsem o tom myslím i mluvila – pojmenovávat ta byla přesvědčivá, ta byla přesvědčivá. Mě spíš zajímá, hele, já jsem najednou tady u té cítila, že něco něco něco. Jako pojmenovávat ty věci, jo jenom bacha, zase kolem toho se motáme.“ A přikyvuje/ Jděte dozadu, my vám dáme něco

jiného a já vám to ztížím ještě.“ Hrající odchází dozadu, L se přesouvá do rohu, kde se domlouvaly, přesouvají se i A se spolusedící, poslední přichází B. Skupinka se domlouvá, A spíše přitakává, L potom vybírá jeden nápad, opakuje ho, všechny kývou. L potom odchází k hrajícím, jde s ní A, prohazuje k ní, že si jen vezme věci. L zadává, že na škále rychlostí 1-5 mají rychlost 4, kdy opírají na ohni špekáčky a mají chuť na špekáček, mají se otočit, pět vteřin stát s představou cíle a potom vyjít a zase se přesně zastavit. Cíl si mají najít nad hlavami publika, před nimi v očích. Akce začíná, Ú1 ihned vybíhá, L ji vrací, že musí být na místě, B to doplňuje: „Pět vteřin se těšíš a pak jdeš.“ A něco prohazuje k sousedce. Akce se odehraje, hrající reflektují, že nezvládaly zůstat stát, jedna z nich, že špekáčky nemá ráda. L poté mluví o herecké připravenosti, že je potřeba naučit se vnitřní přetlak jako před startem. Chvilí stát a hledat představu a emoci, nechat si čas a až poté vyjít nebo říct slovo. Poté vyzívá někoho jiného, aby si to šel zkusit, A zrovna kouše svačinu, rozhlíží se. Zvedají se dvě Ú a B, odchází si stoupnout ke stěně, zády k publiku. L říká, že první se dá lehčí a pak se to ztíží. polohlasem na publikum: „Pojďte to vymyslet.“, mává rukou do rohu. B couvá zády k publiku zpět: „Já si vezmu jenom kapesník tady.“ L je se skupinkou vymýšlejících a během domlouvání se ptá: „Kdo pak ještě nebyl?“ A: „Já jsem ještě nebyla.“ Ú také doplňuje, že ještě nebyla, ale L se jí ptá, jestli chce nebo ne, kvůli zdravotním problémům, ta říká, že ne. A: „To půjdu pak sama nebo co?“ L jí odpovídá: „Ne, to půjde někdo dvakrát.“, A na to: „Jo tak.“ B smrká, obouvá si boty, jde si stoupnout zpět, upravuje si oblečení, stojí rozkročená na šířku ramen, ruce volně podél těla. A je nakročená ke skupině a ohnutá, spíše poslouchá, než že by říkala nápady, přitakává. Vymýšlení se prodlužuje, B se nahýbá do stran, otáčí hlavu k rameni, Ú2 ji drbe loktem, naznačuje kreslení na zed', B se přidává, nesměle oproti Ú2. Poté se chytá rukama před tělem. Skupinka se domluvila, odchází si sednout, L se směje, A se usmívá, naznačuje rukou, že to dobře vymyslely. L odchází k hrajícím, zadává rychlost jedna, cílem je milenec, se kterým se chtějí rozejít. Vysvětluje, že ne přítel, ale milenec. Ú z publika něco prohazuje, směje se, A se na ni otočí, přikyvuje, také se zasměje. Poté si L sedá, akce začíná, v půlce akce B rozpojuje ruce, akce končí. L to komentuje: „Tý jo, wau.“, A jí odpovídá: „To bylo emoci, že?“, přikyvuje. Ú dodávají, že každá z nich měla jinou emoci, kdo se z nich bál a kdo si byl jistý, Ú říká, že Ú2 si byla jistá a B se bála. A na to: „Ne, já bych řekla, že – já jsem cítila, že Ú2 se bála, Ú2.“, B si zakládá ruce na prsou, usmívá se a poslouchá reflexi. D poté reflektuje boj emocí, které probíhali, A začíná mluvit do smíchu ostatních, ale mluví dál, okolí se časem ztiší: „U Ú1 jsem měla pocit, že je ještě našťvaná. U Ú1 jsem měla pocit.“ Ú dál komentují, A přitakává. Poté se rozvíjí diskuze, A říká spolusedící: „U B jsem měla pocit, že ani neví, jak to dopadne, že jí to bylo aji trochu líto,

no.“ B to komentuje: „Na to já jsem přeborník.“, směje se. L poté mluví o tom, že k tomuto zadání se objevuje ještě jedna oblast, a to vnitřní energie před divákem. Ú2 se na L otáčí, takže B se naklání ve stoji dopředu, aby viděla. B se narovná, přechází na bok tak, aby viděla. L pokračuje vysvětlením, že když pracuje s vnitřní energií, tak je jejich vystoupení poutavější. Poté opět posílá dozadu trojici a říká, že dostanou cíl, ale že jim to ještě trochu ztíží. L na publikum: „Pojďte vymyslet cíl, ale kontrastní, dost kontrastní aby to bylo.“ A přichází do rohu mezi prvními, obrací se hlavou na L, která odpovídá na otázku jedné z Ú, poté se dívá, kde jsou ostatní, Ú začíná diskutovat, A se rychle naklání: „Prosím?“, poté se domlouvají, B má chvíli ruce na prsou, ale když k nim přichází L se zadáním, chytá si je za zády. L zadává rychlost 3, pauzu po otočení. B si pčíká, chytá ruce před tělem. L pokračuje se zadáním, že kdykoli na trase, až budou cítit přetlak a budou chtít, mohou říct slova ty, já nebo my. B si pčíká po druhé. L dále pokračuje, že pokud je ale neřeknou, bude to taky cenné. Cílem je hora, na kterou mají vylézt. Akce se odehraje, B má celou dobu ruce chycené před tělem. L se ptá publika, co jim divadelně fungovalo. Ú říká, že se všechny tři rozhodly, že vylezou. Ú diskutuje s L o emocích, A něco říká, ale není ji přes jiné hlasy slyšet, rozhlíží se po L, poté po své spolusedlící. D se jí ptá: „Cože?“, A opakuje: „Že se na to nedá, že jak řekla to já úplně prostě.“, kýve nesouhlasně hlavou. D reaguje, že měla pocit, že je to pro ni pocta. Poté se na pokyn L střídají a A s D odchází dozadu, A smrká, poté si stoupá, ruce zakládá v bok, skupinka včetně B jdou vymýšlet téma. L říká nějaký nápad, všechny Ú souhlasí, ale A je nakloněná s otevřenými ústy, mlčí, ale jakoby chtěla něco říct, skupina se rozpouští, L jde dozadu, B se mezi posledními vrací na místo, neznatelně přikyvuje. Když L přichází, A pouští ruce podél těla, poté je chytá před tělem. L si stoupá ke zdi a čelem k hrajícím: „Tak, ženy, otočíte se, chvílku stojím a pak vyjdete. A zkuste to bez toho, aniž bych vám musela říkat já, že vyjdu, jo? Máte rychlost jedna a můžete kdykoli použít ty, já. Zatím dáme ty, já, to my ještě je těžký. Vidíte to přímo za námi si někde ten bod najděte. Někteří ho hledají nahoře, dole jo.“ A se doptává a natahuje ruku před sebe: „Jako ve výšce očí?“ L: „Jo jo. A jste v moři a vidíte před sebou vysokou vlnu. A pusťte si ruce, jo?“ Odchází si sednout, A ruce rozpouští. L poté říká i publiku, ať ruce uvolňují. Poté L: „Můžeme, teď.“ D s A se otáčí, akce se odehraje. L se poté ptá, jak to působilo na hrající. A se usmívá, chytá si ruce před tělem. B říká: „Já jsem měla pocit, že u D je to o kráse světa a u B o konci světa.“, zasmějí se, L říká, že měla pocit, že u A viděla smíření se smrtí, A to komentuje s rukama před hrudí: „A to já mám vodu ráda, aji vlny, ale když jsou obrovský, tak jako ne, to nemusím.“ Ú poté říká, že ji zmátly rozdílné emoce hrajících, L dodává: „A všimli jste si, že vůbec nepoužili ty, já nebo my?“ A na to: „Já jsem to chtěla, já už jsem to měla jako nachystaný, ale neměla jsem

odvahu.“ L na to: „V pohodě.“, poté mluví o tom, jak jde dech s emocemi a během akce se zastaví, je přerývaný, L posílá hrající dozadu a jde se domluvit na dalším cíli. A s D si mezitím vzadu vykládají, A má ruce volně podél těla. Po domluvě L odchází dozadu a zadává: „Vyjdete trojkou a poprvé vidíte miminko, vnouče svoje.“ Sedá si: „Teď.“ Akce se odehraje. Všichni se smějí, D se oklepává, že to bylo strašný, A si chytá ruce za tělem. L: „Říkejte, jak to na vás působilo?“ Ú hodnotí, že u A to byla radost, zatímco u D pýcha či hrdost. A se naklání k L a říká jí: „Protože mě se to týká, já budu mít vnouče.“ Poté ještě diskutují o D, A si hraje s rukama před hrudí. L vyhlašuje pauzu.

Pauza

A si odchází dolít čaj, Ú rozdává pamlsky k Mikuláši, A si jeden bere, poté odchází z místnosti, B se chvíli baví o svačině s L, poté si odchází sednout k jiné Ú, je spíše v pozici mluvčího. A se vrací do místnosti, mluví s jinou Ú, je spíše v pozici naslouchajícího. L během pauzy s každým prohodí slovo, poté rovná Ú na jednu stranu.

6. aktivita

L stojí uprostřed místnosti, Ú se postupně stahují do prostoru publika: „Ú1 a A, můžu vás poprosit? /obě k ní přicházejí/ Zkusíme jedno cvičení, který vychází z toho, co jsme dělali, uvidíte, jo?“ A stojí, má rozkročené nohy, ruce podél těla, mírně zaťaté pěsti. L: „Já vám ukážu teďka jedno cvičení, takový mezistupeň pro nějakou improvizaci, kterou budeme dělat a já jsem dost na vážkách, jestli si to teďka zkusíme nebo ne, ale zkusíme to.“ A si mne ruce před hrudí, je natočená k L, poslouchá. L: „Holky máte za úkol, abyste každá byly na jednom konci, to znamená jedna tady a jedna tady /rukama naznačuje místa v prostoru na rovnoběžce s publikem/, díváte se čelem, najděte si nějaký bod za náma. Teď uděláme to, že si v těle připravíte nějakou emoci. Máte za úkol se k sobě přiblížit /naznačuje úkroky do boku/ a až jste spolu uprostřed vedle sebe, tak cílem je, abyste měli stejnou.“ A se drží za ústa, po chvílce přemýšlení: „Tak to se ale na sebe musíme podívat.“ L reaguje nesouhlasným kýváním, A: „Nee, to vycítíme jo jako?“, kýve, zakládá ruce v bok, dívá se nepřítomně před sebe. L: „To je společný naladění, ale chytám si tu vnitřní představu, tu vnitřní emoci, ale zároveň teď už je tam rozměr já, ale i ten druhý. A uprostřed je to něco jako já – ty a my, uprostřed je to to my, společný. Není to úplně jednoduchý, no, chtěla jsem to vyzkoušet, pojďme.“ Sedá si, A kýve, posouvá se na místo L na kraj místnosti, L bočně vede akci, poté: „Ještě vydechněte, najděte si bod za náma.“ A se doptává s očima směrem ke svému bodu: „A musím ho dodržovat furt? Protože když půjdu, tak ten bod bude mít trošku sklon.“, naznačuje

sklon rukou. L vstává a dodává: „Tak ten bod se ti bude posouvat, aby byl fakt přímo před tebou.“, sedá si zpět, akce se odehraje. L vstává a jde si stoupnout vedle A, **ta se zasměje,** L: „Uu, pecka, co jste viděly“ **B začíná diskutovat:** „U Ú1 od nějaké zloby přes uvolnění a naladění se do A.“ D hodnotí, že A začínala s nervozitou, obavou. **A se podívá na L, poté na D:** „Mám to prozradit, co jsem si jako řekla? /D nesouhlasně zamručí/ **Ne.**“ L: „Zatím ne. A co jste viděly uprostřed?“ Ú hodnotí, že na sebe navzájem působily, že se obě uklidnily, že jedna druhé dodala odvazu a ta druhá ji uklidnila. L: „Zajímavý bylo, jak se vám postupně proměňovala pusa a ty oči tady na konci.“ Ú dodávají, že i ruce, že to působilo jako kouzlo. L se ptá hrajících: „A nepřemýšlely jste nad tím, že musíte něco dělat, oči nebo ruce?“ **A zakroučí hlavou:** „Nee, já jsem si představila situaci, kterou jsem chtěla jako ten pocit v té situaci.“ L se ptá: „A kterej to byl na začátku?“ **A:** „No že půjdu na nějakou, že půjdu přednášet něco o ekonomice, protože já jsem jako v té oblasti dělala a teď jsem si představila: aktiva, pasiva, bilance. No a pak jsem si říkala, že musím být přesvědčivá, žádný stresy a teď jsem si říkala, že jsme ženy a jsme krásné a pak už jsem šla.“, **směje se,** **zakládá si ruce na prsou.** L se poté ptá Ú1, ta odpovídá, že byla nazlobená až ztuhlá a cítila to v žaludku. Pak se prý blížili a začala emoce odplouvat a měla pocit, že A vypadá v pohodě, veselá. L: „Ale najednou to vzniklo, že? Najednou to mezi váma vzniklo.“ Ú hodnotí, že takové přebírání energií se děje i v kupé, L doplňuje, že se jedná i o sociální zrcadlo. **B se vkládá do hovoru:** „A ještě je dobrý, mně se to stalo teďkom, že jsem seděla zády pod podiem a dívala jsem se na lidi a tam byla ta paní, co byla v gulagu a vykládala svoje vzpomínky, tak to jako fakt mě bavilo se dívat po těch lidech, jak jim jdou emoce. Že někteří jsou zvědaví, někteří nevěří, někteří třeba plakali jako.“ **A se obrací na Ú1** a **polohlasem říká:** „Já jsem to v žaludku necítila.“, **pouští ruce volně podél těla,** mezitím L mluví o tom, že to je nový rozměr, o kterém se nebavily, rozměr přenosu emocí, D doplňuje, jestli nemohly hrající vycítit z publika, co cítí ta druhá. **A oponuje:** „Já jsem se na vás nedívala, já jsem se dívala tam.“, **jednou rukou se dotýká krku, druhou má nataženou na stehně.** L: „Já si myslím, že jim teďka hodně fungovalo to soustředění na sebe, to už je další rozměr, kterej je dost – to už je jako masakr. Já třeba vím, že mně se vždycky stávalo a mám to tak prostě, že hrozně cítím tu energii těch lidí a že je pro mě hrozně těžký si držet svoji energii, když něco hraju a někdy myslím na to, že někdo tam má jinou energii, jo.“ **A dodává směrem k L a obrátí se i na Ú1, která stojí vedle ní:** „Ale na to není čas. Já jsem na to vůbec neměla čas.“, **kýve nesouhlasně hlavou.** L doplňuje, že to je zatím hodně těžké, ten přenos mezi jevištěm a hledištěm, že se tomu říká zrcadlové neurony a zatím to funguje, dodává k hrajícím: „Teď je pro mě důležitý, že vám to zafungovalo tady, že jste nevytěžely a jenom jste byly a najednou to pro mě mělo tu sílu, že se mi zastavil

dech s vámi.“, A se usměje na Ú1, L: „Ale vy se to učíte vybudovat mezi sebou, vy se to učíte prožít a to že je tam ještě další rozměr, že jsme tam my, to už je vyšší stupeň. Pěkný to bylo holky. /k publiku/ Chcete si to někdo zkusit?“, A a Ú1 si pomalu odchází sednout, A si bere hrníček. Vstávají další dvě Ú, jedna z nich chce dát přednost někomu, aby se nehrnula, B reaguje: „Hrň se, běž, běž.“ L dává zadání, dvě Ú si začnou v publiku šuškat, A, která sedí vedle se k nim naklání, doptává se, přikyvuje, něco odpovídá. L si sedá: „Tak můžem, poprosím o soustředěnost i tady.“, mávne rukou směrem k Ú, které si šuškají. Diskuze končí, akce se odehraje. L: „A stop. Povídejte, co jste viděly?“ B: „Mně přišlo, že obě dvě měly před sebou tu skálu, na kterou jako se rozmýšlejí, jestli teda jako jo nebo asi jo.“ L si dřepá vedle hrajících a ptá se, co bylo vidět fyziologicky, co se stalo. D doplňuje, že si nebyla jistá, s čím začínají, ale v prostředku, že by to byla jedna věc. B: „Jakoby šly za jedním cílem.“ A diskuzi sleduje, poté říká L: „Jakokdyby užasly nad něčím, jakotřeba když vychází slunce nebo zapadá.“ B: „A obě dvě to zkoumaly, možná že Ú2 se zajímala o něco víc, nebo tak jako...“ Jedna z Ú jí skáče do řeči. L ji zastavuje, že potřebuje doříct toto téma. Mluví hodně o proměně úst, o tom, že se obličej sladily. Ú uvádí, že Ú1 si spíše držela emoci a Ú2 se spíše vedla, že u ní to byl strach a potom uklidnění. Ú2 uvádí, že se dívala na skálu, na které skákali kamzíci a měla strach, že by mohli spadnout, po cestě k Ú1 prý cítila pohodu a radostnou úlevu, že vedle ní někdo je. L doplňuje, že když přišly k sobě, tak se stejně nadechly a vydechly. Ú1 uvádí, že byly na podobné stezce, že se kochala a byla tam pohoda. L uvádí, že v určitý moment si tělo pamatuje práci a i když pracují dílčími kroky, přestanou Ú přemýšlet a akce plyne sama, že je to výzva a nezvládne to každý. L vstává, dívá se na hodinky: „Je ještě někdo, kdo si to chce vyzkoušet? A nemusí za každou cenu, jo.“ B se ptá: „Je tady někdo, kdo si to chce vyzkoušet?“ B opakuje, ostatní se smějí, že překládá: „Chce si to někdo vyzkoušet, já bych- šla s ním si to vyzkoušet.“ Nikdo se nehlásí, D vstává, že si to zkusí, B jde na scénu, stojí rozkročená na šířku pánve, L bočně vede akci, akce se odehraje. L: „A vydechněte, tak. Jestli chcete, můžete se obejmout.“, zasměje se. B se dívá do země, D ji obejmě, B to opětuje. L vstává k hrajícím: „No, co tam se stalo?“ Ú doplňuje, že D byla posraná strachy. D na to, že neví, co to bylo, ale bylo to hodně špatné. B celou dobu stojí, má přivřená ústa, ruce v kapsách. Ú uvádí, že to byla skepse, zmar nebo zdrcenost, ale při přiblížení se jim ulevilo. A: „Mně to připadalo jak tam na konci světa, že přišel konec světa, no.“ Další Ú říká, že se jí zdálo, že B něco řešila a D jakoby něco do sebe nasávala, poslouchala. Ú uvádí, že se jí zdálo, že byla B naštvaná, že měla zatlé ruce, jiná Ú jí oponuje, že jí B připadala odhodlaná, zatímco D byla spíše odevzdaná. A: „Jako nějaká špatná událost mně to připadalo.“ B se otáčí na L a prozrazuje: „No mně včera dcera říkala, že u nich v domě šla maminka k autobusu a ten starší

chlapeček, sedmiletý, přešel před autobusem a zezadu něco vyjelo a srazilo ho to. A já na to musím myslet, protože to byla náročná situace.“ D doplňuje, že si to myslela, že začínala s nezájmem a postupem času se v ní probouzel obrovský zájem o to, co se B stalo, že věděla, že to nebylo dobré, ale sdílela s ní. B dodává: „Aha, já jsem potřebovala někoho, kdo teda jako, nějak jak nechtěla jsem v tom být prostě sama. A jako docela mě teda zarazilo to, že vlastně tebe to aji nějak jako zasáhlo, že to jsem nečekala. Že nějaký ten přenos asi fakt jako...“ D říká, že úplně věděla, že jí předává něco hrozného. L doplňuje, že zajímavé je, jak ta akce nasedá na osobnosti. B si jde sednout, D jde vyhodit tyčinku od lízátko.

Reflexe

L: „Je za dvě minuty jedenáct, chcete něco říct k téhle lekci? Je něco nad čím ještě takhle budete uvažovat nebo přemýšlet si a co by vás zajímalo dál i rozvinout? Nějaký otázky, který vám vyvstávají?“ A se chopí slova: „No mě by zajímalo jako když je třeba napsanej scénář, jako když si tak improvizálně, tak to děláš z toho, co je, ale když někomu předložíš scénář, tak aby ty slova dokázal jako prožít jako při té improvizaci. Jestli je to těžší nebo..“ L odpovídá: „Dostaneme se k tomu ještě. Ještě se přiznám, že se mi úplně nechce. /B začne mluvit, ale L naA otáčí hlavu/ Já bych nechtěla, aby to bylo na takovou tu první dobrou.“ A přitakává, B: „A mě ještě překvapilo, čeho si teda asi nejsem schopná úplně všimát, že já jsem vždycky tak jako nějaký dojem měla celkový a ty jsi třeba říkala, jestli jsme si všimly těch očí, úst co dělaly. Já jako prostě jako asi neznalá té techniky nebo tak jako sleduju ten celkový dojem a ty že už seš schopná rozpoznat nějaké detaily i třeba takové jako, že se změní třeba...“, hledá slova, L ji doplňuje: „Napětí třeba ve svaly v obličejí.“ B přitakává: „Ano, ano, nějaké grimasy a tak a vůbec si je neuvědomujeme.“ A přitakává: „No já to taky tak mám.“ L doplňuje, že by ale nechtěla, aby si to uvědomovaly a záměrně něco dělaly. B se směje: „Zúžovaly oči.“ L pokračuje, že nejdříve musí fungovat vnitřní hmatové vnímání a ona potom vyzobává detaily. Ú uvádí, že jí to připomnělo pohádku, kdy měl princ hádat, na co princezna myslí. L uvádí, že lektor by neměl mluvit jako první, protože se často Ú chytají jeho představy a Ú prožívají jinak a vidí jinak, že by neměla vnucovat svůj názor. Že nerada dává návod a že akce nemají jednoznačné řešení. Že je dobré se učit, že je svět barevný a vnímat odstíny. Poté se ptá, jestli jim dnešní setkání na něco brnklo. A se ptá: „Ale ty když máš jako takový zkušenosti, tak ty musíš poznat aji lháře, ne, kdyby ti někdo lhal?“ L odpovídá, že patologického lháře nelze rozpoznat a že je to o dialogu. B s Ú si něco šuškájí, smějí se. D doplňuje, že je to tom, že člověk jen vypne hlavu a snaží se vnímat. L: „Tak jo,

přeji příjemný pěkný den.“, B odchází z místnosti, A skládá svoji židli a bere si hrnek. Lekce končí.

VI. Kódovaný popis lekce č.2 – 8.2. 2018

Židle jsou uspořádány uprostřed místnosti do jedné trojice a jedné dvojice, kamera je v rohu na pódiu. A již je v místnosti po individuálních lekcích, mluví s jednou z Ú na boku místnosti u okna, nalévá si čaj, je spíše v roli posluchače, ale pokládá otázky. Poté se opírá o topení, zdraví příchozí, pokyvuje hlavou, dále pokračují v diskuzi, jednou rukou gestikuluje, druhou drží čaj. Ú se pomalu scházejí, D uspořádává židle do kruhu. Přichází B, usmívá se, škrábe se ve vlasech, něco prohazuje k jedné z Ú, drží kabelku a posouvá si židli, chce si sednout, ale pak následuje Ú, která si tašku odkládá do rohu místnosti, upravuje si oblečení a sedá si vedle ní. B má ruce založené na prsou, hlavou je natočena ke spolusedící, mluví s ní o něčem, je spíše v roli vypravěče, dává si nohu přes nohu. A nadále diskutuje s jednou z Ú, přichází další Ú, hledí A po ruce, A se na ni hlavou otočí, usměje se, napřimuje se. Pokračuje v naslouchání Ú, pokyvuje, občas se otočí a usměje na nově příchozí, Ú s ní přestává mluvit, A dopije čaj, otočí se do středu místnosti a svižně odchází z místnosti. L usedá, ostatní včetně B ji následují, jedna z Ú zavírá dveře. D mluví o aktualizovaných pravidlech a rozdává je v papírové podobě, B se jako jedna ze třech Ú hlásí, že chce papírové, prohlíží si je, otáčí, něco prohodí, poslouchá D a přikyvuje. Přichází A, pije čaj, poté usedá, ruce si zakládá mezi kolena, poslouchá D. Ú mají několik dotazů ohledně placení a pozdních příchodů, mluví s lektorkou, A konverzaci pozoruje, B si dočte pravidla a také začne sledovat dění. Jedna z Ú říká, že dělaly „příjmačky“ na začátku kurzu. A se otáčí na L: „Já jsem si ani neuvědomila, že jsou to příjmačky.“ Poté pátrají, co to bylo, jednalo se o rozhovory do začátku výzkumu. Dále diskutují, A vstává z kruhu, pije čaj, objímá kolem ramen Ú, se kterou dříve diskutovala, ptá se, co to má v ruce. Ta jí předává vytisklá pravidla: „Chceš si to vzít?“ A si papír bere do ruky, v druhé má čaj, čte si pravidla, vrací je Ú se slovy: „Ne, to nemusím mít.“ Otáčí se zády k ostatním, usrkává čaj, sedá si zpět do kruhu. L se ptá, co se dělalo minule s B. Schneiderovou. B odpovídá s hlavou natočenou k L: „Povídaly jsme si, skrze karty. Poté pomocí věcí.“ L dále mluví o tom, že představení na festivalu Javoříčkovění by ráda právě postavila na spolupráci s onou lektorkou a na vyprávění. A i B pozorně naslouchají. Ú reflektuje, že ji přišly dvě hodiny málo, že to těžko chápala. B jí na to odpovídá: „My jsme tam potom musely rozvíjet takový nějaký ten příběh. Na čtyři otázky. Kdo jsem? Co mám v plánu? Kdo mi to kazí? A jak na to vyzraju?“ zasměje se a otočí se na lektorku. Ú říká, že si to neuvědomuje, jestli byla na lekci. B jí odpovídá: „Nevím, na co jsi byla, ale já vím, že

jsme tam zničily tu reklamu na to: Tatínku, já už ho vidím.“, ujišťuje Ú, co dělala a rukou se dotýká její paže. Dále L mluví o výstupu na festivalu, že nebude na pódiu, nýbrž v lese a zdůrazňuje, že se ještě je potřeba domluvit na výletě, kde by je jedna z Ú provedla, ta však říká, že to tam nezná. Řeší se odjezd a kdo všechno může vzít auto. B se dívá na lektorku a po krátké pauze říká: „Já mám taky auto. Kety má taky auto.“ Řeší se, v kolik by se odjíždělo, že by bylo lepší v 8 než v 9, B otáčí hlavou směrem k ostatním: „To si musíme dát sraz někde na nějakém parkovišti, ať se nezdržujem, že tady budeme parkovat někde opodál. Třeba v Šantovce na střeše.“ D se diví, proč na střeše. B jí odpovídá, ale sleduje L: „No, tam se parkuje tři hodiny zadarmo, tak tam si dáme sraz v určitou – třeba v těch 9 /pokrčí rameny/, sedneme do auta a jedeme.“ L namítá, že se jí tržnice zdá lepší, že je tam také parkování zdarma. B se ujišťuje: „Do devíti nebo od devíti?“ L na to, že do devíti. B říká stále otočená na L: „No tak.“, usměje se. L říká, že by bylo hezké udělat něco z přírodnin a u toho vyprávět, B jí skáče do řeči: „A kde to přesně bude?“, L ale mluví dál, B tedy znovu opakuje a zvedá ruku směrem k L: „A kde to přesně je?“ L odpovídá, že někde u Javoříčka, B se napřimuje na židli a otáčí směrem k L tělem: „Ona to tam, si myslím, docela dobře zná Ú, ona tam má chatu v Laškově a tam si to projíždí.“ Ú na to, že Laškov je sakra daleko, L přitakává, že si myslí, že je to dál. B odpovídá směrem k Ú a gestikuluje levou rukou: „No, je, ale ona to tam tak projíždí, že třeba se jezdí dívat na ty bývalý německý dálnice, co tam vedou a tak.“ Dál B i Ú mluví o trase, kterou půjdou, více lidí začíná diskutovat, L se zvedá z kruhu, B se opírá bradou o dlaň, A se zvedá a jde si pro něco do kabelky, po chvíli hledání si sedá zpět a jí jablko. Řeší se měsíc, kdy se pojedje, B navrhuje lektorce: „Já bych to viděla až na březen, až to tam začne pučet.“ L na to: „Až to tam pučí, že? Tak někdy konec března. Zároveň když se teď domluvíme, tak nevíme, jestli nebude třeba přšet, že.“ B neslyšitelně: „To bude podzimní atmosféra.“, L nereaguje, B se na židli narovná, stále nohu přes nohu. L: „Když bude přšet, tak samozřejmě nepojedeme.“ Některé z Ú si berou diáře, naplánuje se datum 5. dubna. D se ptá: „Vadí vám někomu, že bysme vyjely v osm?“ B nereaguje, stále otočená na L, A kýve nesouhlasně hlavou: „Nee. Ale to nám ještě řeknete, že?“, dál jí svoje jablko, D odpovídá: „Určitě, to jenom kdo si to chce napsat do diářků.“ Ú říká, že se musíme domluvit, kdo vezme auto, D s L říkají, že je vezmou. B se hlásí rukou a dívá se střídavě na L a D, L říká: „Tak kdyžtak ty ještě B, jo? Tři stačí.“ B přikyvuje. Nakonec přesouvají datum na 12. dubna, D říká, že si dají ještě vědět, L schovává mobil a říká, že se domluví operativně, sedá si zpět do kruhu. Ú sedící vedle B se jí na něco doptává, o něčem spolu diskutují, mluví více lidí, nastává šum. Jedna z Ú říká, že nebude moci řídit, B se jí ptá: „A ty seš odkad?“ Ú odpovídá, že je z Nákla, B na to: „Tak to by se možná dalo udělat po cestě, že bysme tě přibraly, ne?“

Když pojedeme směr Litovel.“ A vstává, uklízí jablko, sedá si zpět, upravuje si oblečení, zakládá si ruce na prsou. B dál diskutuje, tělem se nahýbá do kruhu, gestikuluje rukou: „My kolem toho Nákla pojedeme, jestli se můžeš přiblížit na tu hlavní.“ Nakonec se domluví, B přikyvuje, opírá se zpět.

- 1. aktivita

L: „Tak jo, holky, schovejte si diáře.“ Ú včetně B si jdou schovat věci do tašek a sedají zpět na místa, B si upravuje oblečení a zakládá ruce na prsou, nohu přes nohu. L začíná mluvit směrem k B, ta se na ni dívá: „A trošku navážem na to, co jste dělaly minule, na začátek. Já řeknu nějaké slovo a ty vymyslíš na to moje slovo první slovo, které tě napadne, další pak vymyslíš na tvoje a takhle to jede po kruhu, jo? Jenom asociace, na nějaké slova, jo? Tak zkusíme.“ Aktivita začíná, když je B podruhé na řadě, odfukuje si, sveze se po židličce dolů, poté promluví a zasměje se směrem k L. Na jeden výrok Ú říká A: „Jé, to mě zrovna napadlo.“ zasměje se, hra pokračuje bez reakce dál. B poté říká slovo průhledný a ptá se L: „Může být i přídavný jméno?“ Ta odpovídá, že jasně. L: „Vyměňte si místa teď.“ Všichni se prohazují v kruhu, B i A mají ruce sepjaté v klíně, B má nohu přes nohu, naslouchají L.

- 2. aktivita

L: „Zkusíme, já řeknu nějakou větu a vy zkuste na tu větu navázat tak, aby nám třeba vznikl nějaký jako příběh.“ Jedné z účastnic začne zvonit telefon, čeká se, až si jej vypne, pár účastnic si je jdou také pro jistotu vypnout. Aktivita začíná, když promluví A, všichni se smejí, A se škrábe na nose, také se směje. L v průběhu zdůrazňuje, že je potřeba navazovat, proběhne kolo, B končí větou, jedna z Ú začne tleskat, A a poté i L se přidávají. L se směje: „Holky, zkusíme, aby nám to všechno na sebe navazovalo, jo? A udržíme vypravěče, který se nastaví už na začátku. To znamená, jestli to bude vypravěč jako jedna z postav a pokud tam bude přímá řeč, tak si ji ale jako uvo- no, dejte si ji do uvozovek.“ Směje se. L: „Dobře. Má někdo větu, kterou by chtěl začít? A je to jedno, co.“ A začne mluvit, ale sřekne se s B, B jí slovem „Pardon.“ dá přednost. A tedy začíná větou: „Potkala jsem svůj idol.“ Ú se doptává, jestli nemá něco víc konkrétního, L reaguje, že to musí sama Ú konkretizovat. Aktivita pokračuje, po další větě se A otáčí a odpovídá Ú: „Však to je dobrý, to si pak můžeš přetvořit o čem chceš.“ Ú odpovídá, že by raději jiné téma, A nereaguje a obrací se zpět k aktivitě. L odbíhá otevřít jedné Ú dveře, další Ú opět zvoní telefon, aktivita přesto pokračuje a B ji posouvá dál.

- 3. aktivita

L se vrací do kruhu: „Teď zkusíme poslední věc, ale zkusíme ji trochu jinak. Kdo z vás bude mít nápad, tak začne, ale bude začínat větu naštěstí, ten vedle něho bude pokračovat bohužel. A takhle se to bude střídat, naštěstí a bohužel.“ B sama začíná první větou. Po jedné z promluv se A začíná smát, zakrývá si ústa rukou a říká „Už to vidím.“ ostatní se také zasmějí. Přichází nová Ú, A a pár Ú ji zdraví „Ahoj.“ B ještě s jednou Ú zamává, poté si založí ruce opět na prsa. A si rukou přejíždí po obličeji, naslouchá aktivitě. Jedna z Ú říká, že si neuvědomuje, jak to začínalo, B odpovídá: „Začínalo to, že sněžilo.“ L na to: „Tak tím skončí.“, protože B je zrovna na řadě. B dodává k Ú vedle ní sedící a gestikuluje rukou: „Ano, ta kamarádka, takže mám skončit. A tys říkala naštěstí, takže já bohužel.“ Při dalším kole L zadává, ať si nyní zkusí opačnou variantu a rozvine se krátká diskuze, jak posunout kruh, aby si každý zkusil opačnou variantu, přestože přišla nová Ú. Zapojuje se také B s nějakými poznámkami. Nakonec má začít Ú sedící vedle A se slovem naštěstí, A se ohrazuje: „Ne, ona měla naštěstí, protože já jsem měla bohužel.“ L tedy zadává, ať začne slovem bohužel. A je na řadě, zamýšlí se, L připomíná: „Naštěstí.“, A má hlavu sklopenou dolů: „Já vím, já vím.“, poté hlavu zvedá a promluví. Po jedné z promluv Ú se rozvíjí krátká diskuze, jaké má hrdinka práce a co jsou koníčky kvůli specifikaci příběhu, A objasňuje: „Že věnuješ část toho času těm slepicím.“

- 4. aktivita

L: „Hele, pojdte jenom otevřít kruh a čtyři lidi pojdte sem.“ Diskutují, co znamená otevřít kruh, nakonec se tvoří půlkruh židlí a dvě Ú zůstávají sedět před ním, B je na rozcestí, přisouvá se směrem k hráčím, sedá si nohu přes nohu, je nahnutá k lektorce a spoluhráčím, ruku o opěrátko židle. A sedí rovně na židli, ruce má založené v klíně, žmoulá si oblečení. L směrem k hráčím Ú: „Ú1, ty začneš, ty začneš a ty taky/k B/.“ L směrem k ostatním: „Holky, vymyslete pro B nějaké slovo, které ve svém vyprávění bude muset použít.“ Nakonec se domlouvají na slovech voda pro B, prkno pro Ú1 a prso pro Ú2, B si zakládá ruce do klína. L: „Holky, budete vyprávět příběh na téma, které zkusíte vystřelit, nějaké téma /směrem k publiku/. Ale během toho svého vyprávění budete mít za úkol někde použít tohle slovo. A budete v tom vyprávění na sebe navazovat zase v nějakým smysluplným jako celku, ale neznamená to, že furt pojedete v tom pořadí, který si nastavíte na začátku. Kdo má nápad navázat v tom příběhu, tak prostě naváže.“ Ú2 se ptá, jestli musí pokaždé použít zadané slovo, L odpovídá, že stačí jednou. B na to: „Jenom jednou, to nemusí být v každé větě?“ a směje se, nahýbá se k Ú1 a prohazují pár slov, smějí se spolu. Dále se vybírá téma, B otáčí hlavu směrem k publiku, domlouvají se na tématu návštěva ve špitále. B si opakuje nahlas:

„Návštěva ve špitále.“, L přitakává a sedá si, B začíná vyprávět. Po čase říká Ú2, že prso do vyprávění asi nedostane, B jí odpovídá: „Řekl prsaté sestřičce...“, směje se, opírá si hlavu o dlaň. L vstává: „Hrozně žvaníte a zjednodušte si to ženy, zkuste si to kratší...“ D dodává, ať si zkusí navázat na pět otázek, které se minule naučily. L: „A jak už jsem říkala, když se ti objeví nějaký motiv, rozvíjej ho. Jo, že se vám to trochu jako uzlí a tím pádem, co s tím, no...“ Dále je navádí, aby to úplně zjednodušily a pracovaly se základním motivem, který se objevil na začátku a vynechaly omílání, které nejde do jádra příběhu. B se rovná na židli, nohu přes nohu, ruce založené v klíně. L vybírá jiná slova, nakonec je vybrána pro B ponožka, pro Ú1 lednička a pro Ú2 vzduch. L: „Téma nebo nějaký základní-?“ A po chvíli ticha navrhuje: „Zase lednička nefunguje.“, L na to: „Zkuste to fakt odjinud, nepoužívejte v tom ty motivy.“ Další tipy jsou špek za ledničkou, nákup v obchodáku a podobně. L navádí, aby tématem už neurčovaly svoji představu a zadává výlet do lesa, říká, že mají být střídme. B si opakuje: „Já mám ponožku, /k Ú1/ ty máš ledničku...“ L opakuje: „Ponožka, lednička, vzduch, výlet do lesa.“ B se ptá Ú1: „Výlet do auta, jo?“ L: „Do lesa.“, sedá si. B se doptává L: „A výlet do lesa je téma?“ L přitakává: „Jo.“, vyprávění začíná Ú2, poté už se střídají jen B s Ú1. L po čase: „Najdi si konec.“ B hned další větou příběh ukončí, L k vypravěčkám: „Nic neříkejte holky. /k publiku/ Zkuste převyprávět obrazy, film, kterej vám jel v hlavě, když holky vyprávěly, zkuste to.“ D začíná loutkoherectvím, poté se vrací k začátku. L: „Zkus převyprávět úplně od začátku, cos viděla ve svý představě jako film, kdyby zavřelas oči a poslouchala jenom to, co holky vyprávěly. Klidně i někdo jinej, jo?“ D tedy popisuje první scénu, L nabádá ostatní: „Co jste viděly ještě?“ Ú říká, že viděla záběr do ledničky, kde je na policiče ponožka. L: „Hm, to jsi viděla. /obrací se směrem, kde sedí A/ Co jste pak ještě viděly, že s těma ponožkama se dělo?“ A odpovídá: „No já jsem viděla – mně se představuje jako kdyby to byl animovaný film a ta ponožka jak kdyby byl živej člověk jako. Najednou byla samostatná.“, rukou naznačuje samostatnou ponožku. L opakuje: „Jo, najednou byla samostatná a najednou ta ponožka jako-“, A ji doplňuje: „chodila.“ L: „Chodila po tý ledničce.“ A: „Ne, jako spíš když už šla na ten výlet.“ L: „Jo, ta ponožka šla pak na ten výlet. Hele to pro nás jednoduchý nebo těžký to rekonstruovat?“ Ú říká, že těžké. L: „Je to strašně brutálně těžký. /směrem k vypravěčkám/ Holky, jak jste to měly jako zevnitř? Co jste si stíhaly představit? Co jste tam viděly jako film?“ Ú1 říká, že se jí začátek zdál kostrbatý, potom už se jen bavily příběhem o hlavní hrdince ponožce. B naslouchá, poté směrem k Ú1 dodává: „Já jsem byla ponožka.“, směje se. Ú2 se do toho prý nemohla dostat. L k publiku: „Hele, co vám, co jste viděly, že fungovalo teda? Když vyprávěly ten příběh, co fungovalo?“ Ú říkají, že se držely základních postav, ale spíše vedly dialog. L: „Co by tomu teda pomohlo,

aby vyprávěly příběh?“ B se spíše ptá než odpovídá: „Vypravěč?“ L jim radí, aby se soustředily na to, že spolu vedou příběh a ne na glosy, aby se tím tak moc nezaujaly, aby se jim nevytratil oblouk příběhu. Dále mluví o tom, že slovo mohou použít, ale nemusí být tématem. Když už příběh vznikne, držet se ho. Poté dodává: „Může v tom příběhu být, říkála jsem na začátku, kdo je vypravěč a držet ho od začátku do konce, i když tam mám přímý řeči.“ A si opírá hlavu do dlaní. L začne skládat židle, na kterých seděly hrající: „Zkusíme teďka takovej pokus. Holky, vyměňte se, pojd'te se vyměnit někdo jinej a budete stát. Pojd'te si to zkusit.“ Vstává jedna Ú, že to tedy zkusí. Přidává se A: „Tak já teda taky.“, ruce si dává do zadních kapes a stoupá si k oknu, přidává se třetí Ú. L: „Holky, teď zkusíme, jedna z vás – to je hrozný, jak se opíráte, pojd'te blíž.“, směje se. Ú1 i A jdou více do středu místnosti, A se obrací na Ú2, ta zůstává opřená. L pokračuje: „Jedna z vás bude mít za úkol – a můžete si zvolit, kdo chcete být – vykreslovat prostředí a atmosféru, kdo to chce?“, Ú1 a A se přihlásí zároveň, nakonec Ú1 dává přednost A, L pokračuje: „Jo? A přikývne/ Další bude mít za úkol vždycky přímý řeči. /opět se nikdo delší dobu nehlásí, nakonec Ú1, A si olízne jazykem zuby/ Dobře a /směrem k Ú2/ na tobě bude budovat děj. Budovat zápletky a problémy, jo?“ A se posouvá směrem k Ú1, dotýká se rukou její paže, řeší s ní, že by chtěla raději přímé řeči, Ú1 nereaguje, A nakonec: „Tak nic.“, stoupá si zpět. L se doptává: „Tak jak si nastavíte na začátku, kdo je vypravěč? Jak chceš?“ A směrem k Ú1: „Ty ráda vyprávíš, to bude lepší opačně.“ L směrem k A: „Dobře, takže vykreslení atmosféry, přímý řeči, děj, budování děje, jo? To bude tvým úkolem a to budeš jako vlastně držet. /sedá si, směrem k ostatním/ Pojd'me jim zadat jenom prostředí, ve kterém se ten děj bude odehrávat. To, jaký příběh jim vznikne necháme už na nich.“ Nápady jsou na křižovatce, na horách, tramvajové depo, B: „Přístav.“ A začíná gestikulovat: „Tohle všechno jako?“, sepíná ruce před hrudí. L se směje: „Ne, počkej! Hele, já bych dala to tramvajové depo.“ A otáčí hlavu k Ú1, ta začíná vyprávět. Ú2 na jednu z vět odpovídá přímou řečí, L jí říká, ať to zkusí ve vyprávění, Ú2 opět používá přímou řeč. A: „No to už ti ale nesedí protože.“ L: „Ne, ne, ne.“ A mávne tedy rukou: „No, tak dobře.“, pokračuje ve vyprávění, hlavou sleduje vždy mluvčího. L je upomíná na momenty v ději, které musí rozvíjet. A popisuje spíše pocity přímo tramvaje, s přímou řečí „Au au, to bolí.“, spojí Ú2 příběh opraváře, který přišel o druhou nohu, všichni se smějí, A se chytá rukou za hlavu, něco prohazuje k Ú2 mezi smíchem. L: „Ta tramvaj nebo ten opravář? /směrem k A/ Podle mě, tys mluvila o té tramvaji, co jí se děje, ne?“ A odpovídá: „No, jo.“, mluví dál, ale L pokračuje, A má ruce volně svěšené podél těla. L připomíná, že každá mluví za jinou postavu a říká, že Ú2 musí okomentovat přímou řeč A tak, aby si to nespojila s tramvají. Ú2 začíná vyprávět, A větou končí vyprávění. L se ptá, co je potřeba pro vyprávění, jedna z Ú dodává,

že děj. D říká, že měly každá jiného opraváře. L: „Ale je fakt, že mi to teda dalo zabrat, abyste na sebe navazovaly, vy to musíte vidět jako film v té hlavě, celej jako obraz toho filmu. A je fakt, že kolem toho opraváře se mi to nejmíc rozpadalo, že jako pro mě bylo taky těžký si ho určit, vykreslit si tu postavu v hlavě.“ B se zapojuje do diskuze směrem k Ú2: „Já nevím, jestli to udělala Ú2 úmyslně, že zareagovala, když mluvila tramvaj, že mluvil opravář. Byla to náhoda nebo jsi to schválně přehrála? /Ú2 přikyvuje/ Schválně jsi to přehrála, hm, to bylo vtipné /směrem k L/.“ Ú dodává, že se jí zdálo, že byli dva vypravěči, Ú1 říká, že možná jela moc sólo, A na to reaguje: „No ne, ale já jsem to pochopila třeba že je to jako pohádka, o těch tramvajích, že sní a tak. Mě to tak připadalo, že tak mám reagovat.“, gestikuluje poměrně prudce rukama před hrudí. L na to navazuje: „Ale zase jsme u stejného problému. Jakože trošku si každá ještě jedete v tý svý komůrce, i když už máte určený to, že součástí příběhu jsou nějaký vypravěč, nějaký postavy, nějaký děj a přímé řeči, tak ale všechno to do sebe musí takhle zapadat /naznačuje sepjaté pěsti/. Jo, Ú má pravdu v tom, že jsem pořád necítila, že byste byly úplně propletený, že to úplně přesně do sebe zapadá. Ale už se to rozhodně daří mnohem líp.“ Ú se poté ptá, jestli může přímá řeč mluvit za více postav, A kýve, že ano, L dodává, že je potě úloha těch dvou, aby to dokreslily, aby bylo jasně znatelné, kdo mluví, ale že se to daří technicky již mnohem víc, A celou dobu poslouchá narovnaná, natočená k L, ruce chycené před tělem. L: „Tak, kdo nebyl?“, Ú se střídají. Ú2 se snaží zvednout B, ta nereaguje, poté se Ú B ptá, jestli už byla, B říká: „Já už jsem byla.“ Opakuje se cvičení s ostatními, nápady na prostředí jsou škola, L opakuje: „Škola, ještě další nahazujte..“, B: „Měsíc.“, další nápady jsou divadlo, vepřín, ten L vybírá. Dále L chce vědět nápady na dvě postavy, B: „Pasáček vepřů“, jedna z Ú, co mají vyprávět říká, že vepřín ne, nesouhlasí. A se usmívá, směrem k L: „Tak škola, ředitelna.“ L: „Tak dáme ředitelnu ve škole. Postava by mohla být prý pasáček vepřů.“, všichni se smějí, poté L dodává, že to bude traktorista a podnikatel, že to neznamena, že tam nemůže být někdo další. Ú se doptává na postavy. B jí doplňuje: „Podnikatel.“ L rekapituluje i prostředí, poté k ostatním: „Holky a vy máte pak za úkol, abyste z toho, co budou holky vyprávět, našly pak pojmenování pro ten příběh./sedá si, následuje dlouhá pauza/ Je jedno, kdy začnete, čím začnete a kdo začne.“ Začínají vyprávět, Ú2 používá přímou řeč i popis atmosféry, poté zmateně nechápe, co má říkat. B jí pomáhá: „Ty seš to vyprávění.“ Ú2 reaguje, že není vypravěč, ale popis atmosféry, B: „Já vím, ale /zakoktává se/.“ L jí skáče do řeči a vstává: „Takže baby, zase kecáme, pojd'te si to zkusit rovnou, změníme jim prostředí, zkusíme to znovu. Jiný prostředí? /k publiku/.“ B prohazuje: „Ale my čekáme na tomto prostředí.“ L se po ní ohlídně, ale nereaguje a pokračuje: „Jenom dovysvětlím. Děj, budování, gradace toho děje, zápletky, problémy. Popis prostředí, co je

popis prostředí a budování atmosféry v příběhu? A teď šátejte v hodinách literární výchovy.“

A se do toho vkládá: „No ale já jsem to teď nepochopila, popis prostředí, to je pro toho druhýho, jo?“ Jedna z Ú se jí snaží odpovědět, L zvyšuje hlas: „Otázka zní. Ode mě jako od lektora zní, dámy, popište mi, co je popis prostředí a atmosféra a nic jinýho teďka neříkejte. Co to je?“ Ú2 popisuje, co to je správně, ale přidává, že to je vyprávění. B se do toho vkládá: „Je třeba vyprávění a je líčení ještě. A vyprávění se soustředí na děj a líčení se soustředí, na co?“ směrem k L/“ L na ni: „No na co?“ B odpovídá: „No na popis prostředí.“ L souhlasí dodává, kdo tedy co má za úkol a hledají nové prostředí. Ú začínají diskutovat, že jim vadil vepřín a podobně, mluví jedna přes druhou, B se přidává, mává rukou: „Ale ty seš ve škole, seš u dveří ředitelny.“ L couve, aby doplnila kruh: „Hele holky a ještě musím okomentovat jednu věc, já to teď s váma řeším čtyři minuty. Víte o tom, že jste se rozkecaly ještě kolem, házíte vtipy kolem, ale nejdeme k jádru věci? Jo? Baby, co je?“ B dělá pššt, směje se, L přikývne. L: „Takže, změna prostředí, jsme v lese. Dvě postavy?“ Ú mluví zase hodně přes sebe, zapojuje se i A, ale neslyšitelně, padne několik nápadů, B dodává: „Myslivec a ježibaba.“ L: „Hledám něco, co zdánlivě se tam jako nehodí, ale spolu to může vytvářet jako zajímavého.“, padají další nápady, L z nich nakonec vybírá uprchlého vězně a turistu, sedá si. Ve vyprávění se trochu zamotají, Ú se ptá, jestli vypravuje, B dodává: „Prostředí dělá.“ L: „Vy jim do toho nevstupujte! Vůbec to nekomentujte, baby! A poslouchám, jasan už. Pšššt!“ , všichni zmlkli, pokračuje vyprávění. Poté se zaseknou, přemýšlí, kdo řekl přímou řeč, A se snaží říct: „Já taky.“ L je tiší, pokračuje vyprávění, B má ruce okolo kolen, A je předkloněná a hraje si s rukama, vyprávění poté končí. L vstává, stoupá si do středu: „Ženy, já potřebuju, když se budete pořád dohadovat a vstupovat jim do toho, když oni si to zkoušej, tak to nikam nepůjde. Ale zároveň vy se učíte i z toho, že slyšíte někoho jinýho, že tam něco funguje a něco naopak úplně nefunguje. /obrací se na vypravěčky/ Co vy jste měly zevnitř pocit, že vám tam fungovalo a nefungovalo? A já jsem na vás pak pro všechny vymyslela na to úkol, mám z něho úplně radost. /směje se/. Ale co si teď myslíte, že fungovalo a nefungovalo?“ Ú1 říká, že se jí zdá, že jí Ú2 přebírala vyprávění, Ú2 říká, že možná někdy jo. L doplňuje, že kromě úvodní promluvy všude. D říká, že bylo těžké si neuvádět přímou řeč a že tam dala dvě vedle sebe. B se do toho vkládá potichu: „Ale to bylo dobrý.“ A se doptává: „To byla chyba?“ D reaguje, že tím zamotala zbytečně děj. L říká, že to bylo těžké.

- 5. aktivita

L: „Hele, já jsem během toho na vás vymyslela takovej úkol. Vy se rozdělíte teďka do dvojic a jeden z té dvojice si najde nějaký předmět tady v místnosti, nejdřív jsem myslela, že si ho dá

do dlaně, pak jsem vymyslela, dáme jenom očima. A začne ho tomu druhému popisovat a ten druhý má za úkol ho nakreslit. Udělejte dvojice.“, odchází z místnosti. B se otáčí s výzvou na Ú sedící vedle ní, A sedí a nakonec se k ní přidává spolusedící, mluví o předchozím vyprávění, A jí odpovídá. Přichází L s tužkami a papírem, něco prohazuje k A s PA. B se otáčí s PB k sobě čelem. L: „Tak, jeden z dvojice bude kreslit, bude se snažit co nejpřesněji nakreslit to, co mu bude ten druhý popisovat, ano?“, B má hlavu opřenou o dlaně, A drží papír v klíně, B se narovná, usmívá se a něco říká PB. L: „Tak, můžem. A zkuste řešit jenom ten popis a nic jinýho. Co jste měly včera k večeři ne.“, směje se. A i B kreslí. Aktivita začíná, L postupně obchází dvojice, v tom se B zvedá a odchází k oknu. L to komentuje: „Kam jdeš, babo? Pojď si sednout a jenom to, co ti popíše PB, to nakreslíš.“, B se usmívá a jde si sednout zpět, když mají hotovo, přichází k nim L a říká B: „Tak co máš?“, B ukazuje obraz, L se doptává, jestli to neřekla PB přesně, ta říká že ne, L: „No, to je hezký, pojďte se vyměnit.“ Poté se má prohodit i A s PA, ale vykládají si mimo kontext. B s PB mají brzo hotovo, hrají si hru, kdy jeden popisuje a druhý hádá, většina dvojic už má hotovo, L: „Tak si můžete ještě zahrát hru, vyberte si vždycky nějaký předmět a zkuste ho jenom popisovat a ten druhý bude hádat, co to je.“ A předává papír PA, ta ho složí, hrají rovnou hru. B s PB jsou hotové, L jim zadává: „Zkusíte začít a vyberte si předmět a vymyslete si příběh, jaký jsem, tak aby ostatní přišli na to, co to je a vymyslete to obě.“ Poté zadává, že si mají také vymyslet, co vidí a jak se cítí i přímou řeč, to stejné poté zadává i A s PA, A se na něco doptává, L kýve. Poté ještě něco upřesňuje B s PB ohledně přímé řeči. L obchází další, B se na něco doptává dobrovolnice, L jí odpovídá. Všichni simultánně pracují, B s PB se hodně doptávají, živě diskutují, B gestikuluje. A s PA jsou klidnější, sedí čelem k prostoru, A má ruce složené v klíně. L po čase: „Hele, pojďte se na to jenom mrknout a určitě to dotvoříte, jo? Ono to není nic složitýho, nehleďte v tom složitosti, vy se trochu jako v tom zabředáváte. Nehleďte v tom nic složitýho.“ A se na židli narovná. L směrem B a PB: „Holky, pojďte. /B s PB vstávají a jdou do čela, B si upravuje oblečení, ruce si chytá za tělem, rozkročuje se/ Hele, jako fakt v tom nehleďte nic složitýho, vůbec. Úplně si to jako...“ PB začíná vyprávět, B houpe pánví a trupem, střídají se ve vyprávění. Končí vyprávění, Ú to uhádne, smějí se, řeší jiné varianty, B se usmívá, kříží nohy a opírá si hlavu do dlaně. L: „Ježiš, to byla taková dětská hádanka, to bylo fakt pěkný.“ Dále říká, co se jí líbilo a kdy se trochu ztratila v ději, že nebyla uvedena přímá řeč, jako že je vnější. A se snaží něco dodat: „Ale to mi připadalo-“ D jí skáče do řeči, říká, že nepochopila přímou řeč, že to vypadalo, že mluví o siréně, B jí skáče do řeči: „Jo, že to říká.“ L dodává, že by stačila jedna věta k uvedení přímé řeči, D dodává, že by chtěla uvést zvuk sanitky, že je vnější. A dodává: „Kolem, ano.“, poté A diskutuje s PA

zatímco L mluví. B s PB něco prohazuje, smějí se. L: „Holky, pojdte“, mává na další dvojici, ty se s nimi střídají, akce se odehraje. Ú začínají tipovat, zatím bez správné odpovědi, dvojice říká další nápovědu. D tipuje klíč, ostatní včetně A tipují mobil, poté dvojice dodává, že je to klíč. L to komentuje: „Je fakt, že na začátku vašeho vyprávění jsem si myslela, že jste mobil, ale mně napovědělo to, že nesnášíte rezavou barvu.“ Vstávají A s PA, A si upravuje oblečení, zatímco Ú ještě diskutují, A se naklání k PA, něco jí polohlasem říká do ucha, dotýká se rukou její paže, poté mávne: „Ale, to je jedno.“ narovná se, jednu ruku má v kapse, říká L: „Tak my začnem.“ L na to: „No a fakt nehleďte, holky, v tom nic složitýho, jo?“ A začíná vyprávět, střídají se, A končí větou: „To je všechno.“ B tipuje termostat od topení, A se doptává a natahuje k ní hlavu: „Co?“ B opakuje: „Termostat od topení nebo zase klíče.“ A přikyvuje: „No, ano, jako ten ventilátor.“ jdou si sednout. Další Ú začínají vyprávět, poté dokončí poslední větu, B ihned: „Elektrická zásuvka.“ A s PA si něco říkají polohlasem. Ú i L reflektují výstup. A s B pozorují diskuzi. B dodává: „Mně se líbil ten obraz, jakože tady jsem a že to sleduju.“ L stopuje diskuzi.

- Reflexe

L dřepí mezi publikem: „Tak, já vás jenom teď zastavím, v tom, že bysme potřebovaly další hodinu, možná dvě, jenom říkám, že je jedenáct. Myslím si, že dneska, jako asi bych chtěla spíš po vás nějakou reflexi, ale trochu, protože je jedenáct, nechci vás tlačit. Jenom si myslím, že fakt bylo těžký jako vytvářet nějaký už příběh a ještě jako být tam s tím druhým, jako myslet na to, že já si nevyprávím sama ten příběh, ale že najednou je tam ještě – mě hrozně překvapilo, že tam nefungovaly ty tři, že to najednou nefungovalo – a najednou si říkám, já to ještě musím vrátit ještě na dva. Myslím si, že každá jste jako velmi zajímavý vypravěč, co jsem tak jako si postřehla, ale najednou, já nevím, no... Pro mě bylo zajímavý jako pozorovat si, jak je to jiný v té skupině, to bylo pro mě hodně zajímavý, takhle z vnějšku a myslím si, že to vyprávění nabízí tu čistotu, tu radost z toho a čím si to udělám jednodušší, tím je to jako přesnější, že to není překombinovaný a držím si tu linii od začátku do konce. To je pro nás ještě si myslím jako taková výzva a ještě k tomu pak dát ty prvky, že.“ Jedna z Ú dodává, že nedělaly název. L: „No ještě název, pobavit se i o tom, kdo je vypravěč v tom příběhu, což užs ale nakopla jako moc brzo /směrem k dobrovolnici/, ale i udržet toho jednoho vypravěče od začátku do konce, když už to obsahuje tady ty prvky toho vyprávění a zároveň i ty přímý řeči. Ale všechno je takhle, spolu /naznačuje propletené prsty/, takhle. Aby to do sebe zapadalo, jo, když něco najednou vypadne, tak to tam pak musím zase vrátit, aby to spolu vytvářelo tu jednotu. A to ještě jsme se nebavily o tématu a o tom, že to má nějakou zápletku

teda.“ Jedna z Ú dodává, že si myslí, že se začalo těžším a L na to odpovídá, že je to její chyba, že nečekala, že to nepůjde, načež Ú reflektuje, že ji těší, že o nich smýšlela lépe. D tuto aktivitu poté srovnává s aktivitou ze Storytellingu, ptá se na rozdíly, Ú uvádí, že tamto byl předmět, se kterým byly spojeny a vztah vypoví něco o jednotlivci, poté diskutují o tom, jaká to mohla být věc a jaký vypráví příběh, B se vkládá do diskuze: „Ano, ale každý má svůj vztah, někdo do něho kouká hodně.“. D stáčí řeč na tom, jaký byl rozdíl v tom zadání. Ú uvádí, že rozdíl byl v tom, jestli mluví o předmětu nebo za předmět, že teď se snažila být tou věcí. A jí skáče do řeči: „To bylo dost složitý, no.“. L dodává, že příběhy předmětu, který něco slyší, vidí, v jakých okolnostech je nejprve používá s dětmi odděleně a pak to spojuje do vyprávění, ale že dnes postupovala opačně, protože viděla, že se potřebují obloukem vrátit k metafoře a přemýšlení v jiných souvislostech a také byl rozdíl ve vztahu k předmětu. Poté diskutují, jaký je rozdíl mezi hádankou a popisem, že výpověď předmětu je stejná. B se narovná, opatrně našlapuje a odchází z místnosti. L: „To hádanka by byla složená i jinak, to by bylo ještě s metaforou. No, to je vlastně stejný jako v improvizaci, když vám zadám tatínka a dcera, tak vás prosím, abyste to v té improvizaci neřekly jako „Zdar jsem taťka.“, ale abyste vlastně jednaly tak, že já z toho poznám, že jste taťka. /směje se/ Rozumíte mi?“ A vstává, upravuje si oblečení a také odchází z místnosti. Ú reflektuje, že za ni dobrý, že mají problém se sebezprezentací a se svou představou a že jim chybí napojení a spolupráce. Že by měla akce vznikat společně. L: „Jo, ale jedna věc je, že to je hezký, jakože si to pojmenujem a druhá věc je, jako jestli to skutečně činím. Já jsem si napsala poznámku, my budeme činit, jo? /B přichází do místnosti/ Jako nebudu dogmaticky trvat na tom, co chci, abychom stihly nebo s čím se seznámily, ale zaměříme se teďka na to rozvíjení nápadů a spolupráce, jo?“ B si sedá zpět na místo, dlaně opírá o kolena, krčí rameny a pozoruje diskuzi. Ú říká, že se budou snažit vymazat z hlavy prvotní myšlenku a soustředit se na druhé, na vymýšlení nápadů. L dodává, že je jedenáct deset, dívá se na hodinky. B i ostatní Ú vstávají, B jde k L, A přichází do místnosti a uklízí židle s dalšími Ú. L dodává, že byly strašně rozkecaný, B vytahuje telefon, sedá si vedle L a domlouvají si individuální hodiny. A si jde pro věci a kabelku k oknu. Lekce končí.

VII. Kódovaný popis lekce č.3 – 19. 4. 2018

Úvod

Uprostřed místnosti je umístěn stůl, na místě jsou B, L a jedna Ú, všechny stojí. B mluví o nějakém článku, který psala z rekondičního pobytu, že velmi záleží na tom, jak se text přečte, je v pozici mluvčího, L jí odpovídá, poté mluví L o předloze zpracované divadelně. L poté

diktuje název knihy, kterou si má Ú přečíst, odchází s ní do rohu místnosti, B jde také. B se do toho vkládá: „Mně se to moc líbilo.“, mluví o dalších knihách, které autorka napsala. Ú se doptává, co je to za knihu, B jí zeširoka odpovídá ohledně autorce, její rodiny a obsahu. Mezitím přichází další Ú, sedají si ke stolu. B si bere tašku, odchází si uvařit kávu, stoupne si nad D, která mluví s jinou Ú, chvíli čeká, poté když se odmlčí: „Chci se zeptat, D, cukru se tady asi nedočkám, že?“, D se raduje, dává jí cukr z krabice. B si poté odchází sednout vedle Ú, ruce má mezi kolena, nakloněná k Ú, je v pozici mluvčího. Do místnosti přichází A, vybírá si židli, D jí říká, že jí klidně může oddělat sako, kdyby chtěla být na té židli, A na to: „Jo, já půjdu tady.“, sedá si na židli vedle. L jí komentuje oblečení: „No taky šaty, teda.“, A se usmívá, upravuje si oblečení, sedá si, vyndává si věci z kabelky a nalévá si čaj. Ke stolu si postupně sedají všechny Ú, poslední zasedá L, B s Ú stále diskutují, B živě gestikuluje, je v pozici mluvčího. L poté vstává, donáší rtěnku, ukazuje ji jedné Ú, A se na to ozývá: „Jo, tuhle mám.“ L doplňuje, jak se rtěnka zbarvuje dle PH. B se doptává: „A to je rtěnka?“ Rozvíjí se živá diskuze, B mluví s A, A spíše přitakává. B vstává ze židle: „Já si to musím vyfotit.“, pár Ú se zasměje. Přichází Ú, která seděla vedle A, tam již není místo. A to ihned komentuje: „Ú sedni, máš tam místo.“, ukazuje na židli naproti. V místnosti nastává šum a každý s někým mluví, A se ozývá poměrně nahlas směrem k L s B, které diskutují o rtěnkách: „Kdybyste někdo takovou chtěl, já ji můžu objednat.“, pár Ú přikývne. B se poté vrací si sednout na místo, A na ni znovu: „Kdybys chtěla, tak ty tady mají.“, B na to: „Jo? Tak já ji chci. A chci žlutou, aby se zbarvovala do růžova.“, usmívá se. A na to: „Oni mají zelenou, ale říkají, že se to zbarví podle tebe.“ Diskuze utichá, L: „Dneska to vede D.“, A s B však stále diskutují, A diktuje B svoje číslo, ostatní už mlčí. D začíná mluvit ohledně Majálesu, A začne zvonit telefon. L na to reaguje: „Mohla by sis ten telefon vypnout prosím?“ A se naklání pro kabelku: „Jojo, můžu.“ D dál pokračuje uvádí datum konání, B polohlasem: „To je středa.“, A se doptává: „A kde že se to koná?“ L jí odpovídá, že ve Smetanových sadech nebo na Korunní pevnůstce. B: „Aha a v kolik?“, D odpovídá, že od 4 do 5. Dále mluví o tom, proč tu akci dělají, že chtějí narušovat zažité představy, jedna Ú to komentuje, že tedy žádné šátky na hlavy, B i A se na ni otočí, zasmějí se, B něco dodává. Poté se D ptá, jestli by tam chtěla A a jedna z Ú uvést svůj text z individuálních hodin. Jedna Ú to komentuje, že tam bude dobrá atmosféra. A se podívá na Ú, která by měla jít s ní, poté: „Neříkám ano a neříkám ani ne.“, rozhlédne se po místnosti a dál kouše jablko. D tedy komentuje, že je ráda, že může dílnu potvrdit, B je hlavou otočená na D a na to: „Já můžu.“, D dále mluví o tom, že odjíždí na přijímací zkoušky, B se doptává: „Na co?“, D jí odpovídá, že na sociální práci magisterské studium a B se znovu doptává: „A sociální práce?“, D přikývne. Slovo si bere L, uvádí

závěrečné datum vystoupení, B je otočená na L a sleduje ji, A si datum zapisuje do diáře, je skloněná nad stolem. B se protahuje. D dodává, že to by mělo být z organizačních věcí všechno, L: „Tak jo.“, A se okamžitě narovná, B se na ni otáčí.

1. Aktivita

L mluví o tom, že by dnes ráda rychle shrnula to, co se dělo na výletě ohledně festivalu Javoříčkovění, poté by se chtěla začít věnovat studiu literatury na závěrečný výstup, doptává se jedné z Ú na poznámky, ta reaguje, že je zapoměla. Venku je hluk, L odchází zavřít okno, B vstává a ze židle se natahuje pro složku papírů do kabelky. Poté L: „Holky, možná kdybyste shrnuly vy z našeho kurzu, ať nevyprávím já, kde jsme byly, co jsme byly, aby holky věděly.“, jedna z Ú reaguje, že všechno ví, že si to popovídaly v kavárně, A si upravuje brýle, nasazuje si je na vlasy. Jedna z Ú začíná vyprávět, B naklání hlavu, aby na ni viděla, A kouše jablko, smrká. Poté probíhá diskuze o land art a přírodních aktivitách, A občas k tématu něco nezřetelně řekne, avšak spíše pro sebe. L si bere fixu a přechází do čela stolu k flipchartu: „Jenom abysme si shrnuly o tom landartu, co jsme si teda řekly, že to pro nás jako je? Co to pro nás jakoby znamená a jak jsme to odpinkyly k těm akcím všem, který tam budou? Že to pro nás je co? Akce, která?“ B se dívá do svých papírů, A střídavě na L a na Ú. Ú říká, že je to akce, která vytváří vzruch, nějaký podnět k zamyšlení a vztažení diváka do společného zážitku. L dodává: „Že využívá vlastně i prostředky, které jsou vlastně z té přírody nebo tu přírodu nějak vlastně jako dotváří, dávají jí nový význam, že si tam můžeš vlastně prožít, zažít to místo trošku jakoby v nějakým jiným kontextu, je to tak? Nebo chcete mě nějak jako doplnit?“, je ticho, nikdo neodpovídá, L: „Ježišmarja to je ticho, tak-“, B jí skáče do řeči: „Že to člověka dostane do přírody taky, stane se její součástí a zároveň ji ještě jako vypíchne, ozdobí.“, gestikuluje jednou rukou. L pokračuje: „A máme už nějaký nápady a já bych je nějak jako sepsala. První co nás napadlo..“ Pokračuje diskuzí o stanovištích. Ú sedící vedle A jí něco šeptá, A odpovídá, pije čaj. Ú říkají další místa, když se diskutuje o mostu, A dodává: „U těch kadibudek.“ L zapisuje, doptává se: „Jak se píše kadibudka?“, směje se. B dodává: „S krátkým i, ne kadí, ale kadibudka.“, naklání se na židli dopředu, zasměje se. L dodává: „Já sem to snad ještě neviděla napsaný.“, pokračuje v zapisování a představování stanovišť, A na to: „To vy ani neznáte, že? My jsme na to chodili, ještě.“, zasměje se, ostatní nereagují. L mluví o tom, že by mezi kadibudkama vyselo prádlo, ale také, že by něco psali křídami na boudy. B dodává: „Nějaký trenky že by tam vysely a možná že by tam byl škopek, že by si taky mohli vyprat a pověsit.“, směje se. L zapisuje: „Valcha.“, B na to: „Valcha, no!“, opírá se. Ú mluví o dalším stanovišti, A se na ni otáčí hlavou, B s D o něčem mluví, smějí se. Ú

dále mluví, rozvíjí se diskuze o nějakém komínu na cestě, B se otáčí na L, začíná mluvit, diskuze utichává: „A ještě, /do ticha/ na kadibudce by mohl být nápis *Zde se vyserte a u valchy Zde si vyperte.*“, všichni se smějí. L to zapisuje a říká, že teď bude zapisovat všechno. Ú pokračuje v mluvení, B se naklání dopředu, čte si flipchart. B dodává: „A ještě jak jsme tam procházely pod tím mostem po bosy, to by si mohl každý vyzkoušet jako.“ L jí na to říká: „A víš, jak jsme tam lezly?“, směje se, B dodává: „Kdo chce jenom.“, krčí rameny, L: „Tak já to napíšu.“ Ú diskutuje o odrazech toho mostu, že byly hezké, B se naklání, otáčí na ni hlavu na opačnou stranu od L, dodává: „A co-co na mostě? Ten most byl moc hezkej, no.“ L mluví o dalším stanovišti, Ú ji doplňuje, A se naklání nad stůl, hlavu si opírá do dlaně, B se opírá, A si protírá oči, zůstává nakloněná dopředu, ruce má v klíně. B se chce zeptat: „A chápu to-“, nakonec nepokračuje. L se poté zamýšlí, co by se dalo střílet na louku, aby to bylo ekologické, Ú dodává, že hovno, všichni se smějí, B: „Taky mě napadlo.“, protahuje si ruce nahoru, škrábe se ve vlasech. Ú dále diskutují, B znovu zvedá ruce nad hlavu, poté do šumu začne mluvit, všichni se utišují: „My jsme někde říkaly, že tam jde vidět Bouzov. Pověsit tam rámeček a byl by tam výhled na Bouzov. A kdyby tam třeba byla veřejná galerie, třeba 4, 5 takových jako rámečků a tam by bylo třeba dole na rámečku napsaný Bouzov a někdo by tam přišel a koukal se přes něj.“, naklání se dopředu, naznačuje dívání se do rámečku, pokračuje: „A pak by koukl do jinýho rámečku a tam by bylo napsáno pole, rozlehlý strom anebo tak. Akorát ty rámečky teda.“, L to zapisuje, B se opírá. Ú se jí ptá, jak by to zavěsila. B říká: „Já bych to zavěsila normálně na tyčku, dopravní značku.“, zasměje se. L doplňuje, že důležitá je i technická stránka. A se narovná, je otočená směrem k L: „A můžu mít dotaz?“ L: „No?“ A pokračuje: „A ty poutníci půjdou najednou, že?“ A doplňuje: „Jo, půjdem všichni najednou, ale tak jako.“ A stále mluví: „Protože kdyby se to tam blemcalo, někde po lese.“, máchá rukama v úrovni hlavy. B odpovídá: „Ale to by bylo hezké, kdyby tam vysely ty rámečky někde na provázku.“ A se opírá, aby na B viděla a otáčí se k ní: „Ale jak tam o tom víš, kdyby se tam crckali někde lesem? To by musel jít první, za ním další a tak.“, naznačuje rukou cestu. Ú reaguje, že bude muset jít někdo první, B na to: „To asi nějak tak volně jako. Spíš takový jak ta Yoko Ono měla nějakou tu svoji výstavu a ten Lennon se do ní zamiloval, když přišel na tu výstavu, protože tam měla takový ujetý věci jakože vylezte na žebřík a bouchněte si kladivem tady do toho okna a tak.“ L přitakává: „Ještě něco nás napadlo?“, B pokračuje: „A každej tam přišel a udělal si co chtěl.“ Ú se ptá, jestli už někdo četl ty pověsti, pár Ú říká, že ano nebo některé, A jí odpovídá, ale sleduje flipchart: „Já ještě ne.“, Ú reaguje, že by to chtělo udělat anotaci na tu akci z úryvku těch pověstí. Ú diskutuje o dalším stanovišti, A polohlasem přitakává: „Ta byla krásná.“, mluví o přjeté žábě, kterou by mohli poutníci políbit a kdo se

odhodlá, ten ji dostane darem. B reaguje: „Polib žabku.“, A si protírá oči, kape si do nich. Ú mluví o válečné minulosti kraje, že by se jako připomínka dalo zarazit do krajiny perokresba vojáka v životní velikosti, L dodává, že už mají i obrazy od dětí. L se ptá: „Ještě něco?“, B na ni otáčí hlavu: „Galerie by se mohla jmenovat živé obrazy.“, L nereaguje, Ú dál mluví o předchozí válečné historii, D dodává, že to souvisí s prakem na jiném stanovišti. L říká, že hledá potom dramaturgickou propojenost, ale zatím by chtěla dělat brainstorming. L: „Ještě něco?“, rozvíjí se diskuze, šum, B mluví na L: „Ten prostřední rybník, co jsme tam viděly.“ L se toho chytá, natahuje směrem k ní ruku, nahlas: „Ten drugej rybník.“ B pokračuje: „A ten byl krásnej, že tam by taky jako bylo něco zajímavého, prostě jako zajímavá zastávka.“ Ú začínají říkat nápady, co by tam mohlo být, L říká, že tam bylo ohniště na opečení buřtů, B: „Udržovat ohýnek by tam někdo mohl, někdo jako- od toho. /Ú začíná polohlasem říkat nápady, B pokračuje/ Akorát tam to bylo až u té vody, že by tam mohl být někdo stylizovaný do udržovače ohně.“, směje se, bez reakce. A dodává: „A ještě bysme tam mohly zavít ty buřty a za dvacku je prodáme.“, B se na ni otáčí, směje se: „Ještě by jsme na tom mohly vydělat.“ L se poté ptá, co by se dalo dát na rybník, třeba uplést věnečky, B přitakává: „No..“, L to zapisuje, B se doptává: „A lodičky by se pouštěly u mostku?“, směje se, nikdo nereaguje. Ú pokračuje dalším stanovištěm, mluví o kvádru, který je na břehu rybníku, A se doptává: „Jako taková hráz, jo?“, Ú reaguje, že to není hráz, že tam jen leží a že by na něm mohl sedět vodník. B se směje: „Já bych vodníka opatřila.“, L reaguje, že jí to přijde hodně načančané, divadelní například oproti kůlu s fotkami jako náznak, probíhá další živá diskuze, B do ní: „A ten posed, co tam byl? Ten se nedá nějak použít?“, L: „U toho posedu jsme se bavily, že tam by byly ty rámy. My jsme se tam bavily o tom příběhu toho rámu.“, B reaguje: „Ano, jo jo jo. Ale u toho samotnýho posedu, jak ses tam fotila?“ Hluk utichává, L na to: „No, tak tam myslím, tam jsem vyprávěla ten příběh o tom malíři, co chtěl namalovat ten ideální obraz a končil ten příběh tím, že malíř si pořídil obří rám a pak s ním chodil prostě po krajině.“ B přitakává. Poté se L ptá, jestli je to všechno, Ú doplňuje přeskládávání klád, L píše na popsaný papír, B dodává: „Aha. A vlezte se to tam?“, Ú doplňuje, že záleží, jestli tam ještě budou, A se na ni otáčí hlavou, říká: „Ale to oni musijou furt odvážet.“, Ú reaguje, že to byla jen malá hromádka, jiná Ú se s ní pře, že to bylo dost velké. Poté všichni potichu přemýšlí, jestli je to všechno, B mluví směrem k L: „A špekáčky budeme teda prodávat nebo dávat zadara?“, jiná Ú reaguje: „To budeme nakupovat my?“, B pokračuje směrem k L: „A kdybysme to nakupovaly my, tak aspoň aby každej donesl pět klacků, ne?“ D se doptává, jestli se nebudou opékat špekáčky na konci pochodu. L na to: „Teď přemýšlím jakoby dvě věci, jo. Jakože jestli si – ale můžete mi oponovat, jo. A budu ráda, když mi budete oponovat-

jestli si jako udělat vlastní výběr toho teda co tam bude jakoby nahodile a nebo jestli si říct, že tomu dáme nějakou dramaturgickou jako rámeček. To znamená, že budeme vědět proč, že to nebudou jenom vlastně nahodilosti. A teď úplně plácnu, že to nebude prak a oheň, který spolu nesouvisí – nebo, to spolu zrovna souvisí – nebo že najdeme nějakou linii, která to vlastně všechno nějak jako propojí a tím pádem budeme vědět, co tam jako chceme a proč. Jestli vlastně ta cesta je najít tu linii tu dramaturgii toho v těch pověstech a nebo jestli toho, co ten kraj jako vlastně prožil, zažil, jaký stopy lidí v tom kraji zůstaly, ale vlastně zároveň i když to tak jako říkám nahlas jo, tak zároveň nechci, aby to bylo popisný, aby nám to bránilo v té kreativě v něčem. Nebo v tom nebát se udělat akci polib žábu a vyser se do kadiboudy. Rozumíte mi, co tím chci říct? Jakože vlastně ta dramaturgická linie, kterou tam najdem, že nám ale vlastně nebude bránit v tom, abychom ale tvůrčím způsobem ten prostor pojaly, jo?“

B se doptává: „Jasný, ta celá akce to je součást nějaké akce celé, jaký má motiv?“ L na to: „Ty Strouhalovy pověsti.“ B se ujišťuje: „Ty Strouhalovy pověsti jsou motivem celé té akce - bloudění, ano?“ L na to: „No já jsem to tak pochopila, no.“ B na to: „A co tam ještě bude jiná než třeba my? Aby to zapadalo taky do toho kontextu.“ L na to odpovídá: B se polohlasem baví s D: „Tomáš Kočko a orchestr, ale tam toho bude víc, já si myslím, že asi jako nemusí. Jakože asi jako není to podle mě takovej ten velký festival, co ti drží nějakou dramaturgii a prostě není to Divadelní flóra s tématem Proti zdi.“ D říká, že by to mělo z pověstí nějak vycházet, ale jedinci s nimi budou manipulovat volně. B na to: „Jasně.“, jiná Ú říká, že si myslí, že lidé chtějí začít něco, co by je vymanilo ze stereotypu, že by něco prožili a dověděli se, že by to mohlo být tématem akce. Jiná Ú doplňuje, že by se mělo vycházet z toho, co tam bude za lidi, co mají za kontext akce a že by je nezahlovala, že by to pojala spíše jako ilustrace v krajině, popřípadě performance, kterých se můžou, ale nemusí zúčastnit. Mluví o vyprávěné historii nebo skutečné, kterou by nezahlovala vysvětlivkami a krajinama. A jí pozorně sleduje, nasazuje si brýle a čte si zápisky L, má k ní natočený trup, B je opřena a sleduje spíše L, poté se snaží během řeči Ú na něco doptat: „A co si představuješ...“ bez reakce kohokoli. Když už Ú domluví, B se ptá: „A proč se jde na to Javoříčko, jenom procházka nebo tam bude i něco dalšího?“ Ú jí odpovídá: „Tam zase bude pokračovat ta akce.“ B si opakuje: „Ta akce, aha aha.“, D doplňuje, že tam bude koncert, Ú na to: „Nějaká výstava tam i bude.“, B: „A ještě se zeptám, není to trošku teda, my jsme vlastně, to jsou čtyři kilometry na to Javoříčko a my jsme udělaly tak dohromady...“ L jí odpovídá: „Čtvrtinu.“, Ú mluví o tom, že některé akce mohou být i na jiných místech, nastává šum, B do toho směrem k L: „Jestli to teda nebude jenom ze začátku a pak už nic.“, poté se baví o tom, které akce se dají rozvrstvit po celé délce trasy. Ú na to navazuje tak, že by měla

být vytvořená linie, aby jednotlivá stanoviště lidé našli a že by klidně chtěla, aby někdo provázel, ale ne nutil. L to komentuje tím, že by se právě chtěla vyvarovat tomu, aby tato výtvarná akce byla pouze kulisou v krajině. Ú komentuje, že jsou to diváci akční, které se performance účastní, takže budou mít chuť místa vyhledávat a zapojit se. Poté řeší, kde všude je akce propagována a co zde bude za diváky, jedna z Ú odchází z místnosti. B do toho skáče otázkou: „Ještě, můžete mi říct, ve který den se to bude odehrávat?“ Jedna z Ú jí odpovídá: „Nějak šestnáctého.“ B se doptává: „Šestnáctého června? /Ú kýve/ Šestnáctýho je sobota.“ L utichá, ptá se jí: „No?“, B opět: „Šestnáctýho června?“ L na to: „Patnáct, šestnáct.“ B opakuje: „Patnáct, šestnáct.“, jedna z Ú se o to zajímá a také se doptává na datum pochodu, L potom s D řeší přespávání. Jedna z Ú se poté složitě dotazuje na termíny a časy naplánovaných akcí, odpovídá jí zejména D a jedna Ú, poslední si píše a říká: „V sobotu 16. odpoledne, jo.“, B na to navazuje: „Se sejdem někde kde?“ L mlčí, po čase začíná mluvit a B ještě doplňuje: „Vypravíme se každý sám?“, L nepřestává mluvit: „Zase jako sorry holky, ale zase řešíme organizaci, ale vlastně jsme nevyřešily základní téma, který jsem vykopla, jo. Tohle mě trošku jako, vlastně jste to odhodily.“, naznačuje rukama odhození velkého balónu. B jí v polovině promluvy odpovídá: „Ano, promiň.“, poté se ihned doptává, gestikuluje rukama, dívá se na L: „Kolik času budeme mít na přípravu?“, L jí sleduje hlavou pevně, ale máchá rukama kolem těla, D jí odpovídá: „Jak moc chceš, můžem si tam přijet klidně ráno.“, B pokračuje, zakoktává se: „Ať to nemáme časově sousto takové, že to potom nezvládneme.“, L na to odpovídá: „To si teďka určíme a řeknem podle toho, co si jako intuitivně prostě nějak jako teďka vyberem. Prostě tohle fakt jako zase berem diář /podívá se na Ú/ a zase koukáte do nich, odložte je prosím, jo?“ Jedna z Ú se poté ptá L, jestli budou provázet nebo budou jedny z účastníků, které se zapojují do celého programu, A si upravuje vlasy. L jí odpovídá, že toto je také organizační věc, která vyvěrá z jádra, které nemají. Uvádí zpátky téma, že každá z nich chtějí zachovat prožitku člověka krajiny a zanechání jeho otisku tam. Řeší, do jaké míry jde o skutečný prožitek a do jaké míry je vhodná organizovanost. Jedno z témat je člověk, který zanechal otisk v krajině v průběhu věků, ale nemělo by to sklouznout jen do kulis v krajině, aby si člověk akci spoluprožil společně s Ú. Od toho se prý bude odvíjet další. B se po domluvení L naklání dopředu, nasazuje si brýle. Ú říká, že by to dala jako pel-mel. D uvádí, jak organizačně bude udělaný pochod a kdo tam bude vystupovat. Ú se doptává: „A tak L, neměly by k těm kulisám být postaveny právě ty Strouhalovy pověsti? Protože já tady nějakou souvislost s tím nevidím.“, B se narovná, otáčí se na Ú: „No, ano ano. Já bych to tam nějak-“, Ú pokračuje: „Toto si myslím, že teda jakoby, že v uvozovkách herci bysme mohli dotvořit.“, B se obrací na L: „Že bysme si měly i říct, co nás třeba v těch pověstech

zaujalo, třeba nějaký moment nebo-“, Ú nadále mluví o jednom z nápadů z knihy Švédové na Moravě, doplňují, že bohatou základnu v pověstech mají také strašidla. B sleduje L, jak si L začíná zapisovat na flipchart, poté se otáčí na jednu z Ú, začíná se houpat na židli, dodává: „Bludičky pod most, bludičky tam jsou.“, směje se. Ú reaguje, že ji tam určitě nechce dělat. Další L doplňuje, že by se mohla na začátek pochodu udělat kartonová tabule s titulem knihy, která uvádí, do jakého příběhu poutníci vstupují, dodává: „Jo, když už by to mělo být pojato jako vyloženě ty Strouhalovy pověsti týkající se tam toho místa, tak potom by to mohlo být.“, B se na ni otáčí a reaguje: „A měly bysme se možná zaměřit na, třeba i na pověsti /natahuje ruku ke knize/ tam se něco vztahuje k tomu Bouzovu určitě, něco z toho vypíchnout.“, Ú reagují, že kapitol o Bouzovu je tam mnoho, L se doptává, jestli knihu mají u sebe, B pokračuje: „Já vím, že tam jsou Přemyslovci, to už je z ruky. Je tam dokonce i Náklo, to už je z ruky.“, mává rukou, opírá se dozadu. Ú reaguje, že lidé měly v té době stejné problémy na Nákle i na Bouzovu, třeba poplenní Švédy, B se na ni dívá, přikyvuje: „Ano, ano, to jsou obecné výjevy, no.“, pohupuje se na židli, Ú říká, že strádání je stejné. L si bere slovo a ukazuje na flipchart: „Hele, tady se nám to propojuje ta veřejná galerie s těmi rámy vlastně s těmi siluetami po tom poli těch vojáků, na tom posedu.“ B přitakává: „To by bylo-“, L pokračuje: „A vlastně mi to trochu připomnělo teďka Slavkov, jo, já trochu odbočím. Tam vlastně byly vykreslený jako vlastně obrazy toho, jak ti vojáci leželi v té krajině na tom poli a ve mně to nechalo takovej intenzivní jako pocit, že vlastně v momentě, kdy já jsem na tom posedu, tak my jsme viděli na celý to pole, že jo, na celou tu oblast. Že tam by možná-, ale nevím.“ B se předklání, ruce má za hlavou a natahuje je nad sebe, poté začíná mluvit současně s další Ú: „Mě napadá jedna věc-“ natahuje pravou ruku jakoby v ní držela svisle kopí, obrací hlavu na Ú, která stále mluví, utichá a poslouchá ji, dává ruku k sobě. Ú říká, že by tam mohly být jak stojící postavy, tak i ležící, B v průběhu přitakává: „Jo.“, chce začít mluvit. Ú domluví, napije se, B si bere slovo a mluví k Ú: „A ještě mě napadá, z toho posedu, tam vlastně byl nějaký strom, já si teda neuvědomuju, jaký ten strom byl, ale že by ty rámy třeba /téměř nataženou rukou hýbe odshora dolů/ každé by vylezl na posed, tak tam by vysely ty rámy /natahuje ruce před sebe do prostoru/ z toho stromu a vlastně tam by se mohl podívat do nich /hlavu natahuje dopředu a rozhlíží se trhaně po prostoru/. A některý by mohly být samozřejmě i na zemi, jo? Ale třeba i využít tu /rukama kmitá před tělem/ aktivitu /krátce se zasměje/, že to bude na nich než když plácnu zavěšené rámy.“, střídavě se dívá na L i Ú. L začíná odpovídat: „A teďka úplně jako plácnu.“, obrací se hlavou na B, která stále mluví a podívá se na Ú: „Máme rámy?“, směje se. Ú reaguje, že je má vyrobit. B na to: „Přemýšlím, jestli my máme nějaké rámy třeba.“ L na to: „V Uničově, myslím, jsou na půdě, tak snad mi

to daj. A s tím vlastně se mi to teďka začíná propojovat s tím plátnem.“ B opět reaguje, opírá se dozadu, ale hned se předklání, dělá vláčné pohyby rukama v úrovni hrudě: „A ještě každý by třeba mohl, třeba by tam mohla být i nějaká aktivita ve smyslu natažené prostěradlo a každý by tam mohl třeba jít, vzít si ten štětec /naznačuje braní štětce rukou/ a něco svého vlastního třeba si tam tak pro radost mohl.“, zatřese hlavou, dívá se na L, Ú odpovídá, že malování v pleněru bude dopoledne. B: „Aha, tak to jo.“, krčí rameny, na Ú se nepodívá. L: „To už bych tam, no.“, začíná sundávat popsaný papír, jedna Ú odchází sednout na jinou židli, B: „Když ne tohle, tak třeba s těm šutýrkama, nějakou zídku.“, dívá se na Ú, se kterou diskutují, ta opět reaguje negativně, že jsou to aktivity pro málo lidí, že jich může být třeba osmdesát, a uvádí aktivitu s posedem, který je pro jednoho a ostatní přestane bavit. L Ú přitakává, B reaguje, gestikuluje rukama a naznačuje rovinu, ale zapojují se i jiné Ú, mluví hlasitěji než je běžné, nastává šum. Jedna z Ú reaguje, že by se to mělo vyzkoušet přímo v krajině, B nakonec bere do ruky telefon, něco prohazuje, pracuje s telefonem a dívá se do něj. D vstává a pomáhá L s papírem, jedna z Ú odchází z místnosti. D se loučí, odchází z místnosti, B ji zdraví: „Ahoj, ahoj.“, L sundává papír a dává ho na stůl: „Můžu to tady dát tak jako mezi vás?“, A se zvedá, odnáší konvici a hrníček, otočí se na L, pije u okna, některé Ú upravují stůl, B sedí klidně. L stojí u stolu a pokračuje: „Tak jo, tak co ještě s tím? Co bylo ještě za téma v těch pověstech? Co ještě by tam mohlo být.“, A se otáčí ke stolu, upravuje si židli. Poté si jde uvařit kávu. Ú říká, že hodně vodníci a hastrmani, B na to směrem k ní: „Já myslím, že se dá využít fakt toho mostku. /otáčí hlavu na L/ Že tam nějakej může sedět, nějaká bludička nebo-“, Ú jí doplňuje, že tam můžou být světýlka, co kradou děti a postrkávají svoje divoženské děti. L se dívá do papíru, krátce vzhledne k B, poté se dívá zpět: „No, takže vlastně...-“, B se naklání k Ú, usmívá se, říká: „Budeme krást děti, dejte si pozor na děti, divoženky.“ L už chce začít: Hele a-“, B dál pokračuje: „Nejdivočejší divoženka.“, L nepřestává mluvit, B utichá, obrací hlavu na L, ta pokračuje: „Ale to by bylo dost drsný jo, jako dát ty vojáky vlastně na tu louku a střílet po nich.“, B se na ni dívá: „To nee.“, ve stejnou chvíli se A obrací na L, jednorukou se dotýká obličeje a krku, mne si oči, poté se opírá o sedátko rukou a poslouchá. L: „Anebo jako udělat to tak, že ty si vlastně – a teď to řeknu naprosto asi hloupě, jak mě to napadá, jo – ty si vlastně hraješ hru. Víš, že si hraješ hru, ale ještě nevíš, co znamená. Že by se to třeba jako odhalilo až nějak postupně, no.“ Ú říká, že je to jako jedna hra, říká její název. B se zamýšlí, po pauze s nepřítomným pohledem na papír: „Když už po někom střílet, tak si dokážu představit, /jiná Ú začíná mluvit, B se zakoktává/ že třeba některý ten voják bude namířený k té cestě /dívá se na L/, že bude mít pušku nebo luk /natahuje jednu ruku/, jakože se budu vlastně bránit.“ A přechází k Ú, doptává se, o jaké hře

to mluvila, ta jí to během toho, co ještě B mluví vysvětluje, poté A na to: „Aha.“, vrací se zpět si stoupnout na místo. L zvyšuje hlas, ostatní se tiší: „Hele hele hele, jeden přes druhého, co?“, natahuje hlavu k A. A si chytá ruce před tělem, říká: „Já jsem se ptala, co to je ta hra.“ L: „Jo aha.“, poté dává prostor další Ú, která mluvila, prosí ji, aby to zopakovala. Ta říká, že by si měly rozhodnout, jestli jsou vojáci připomínka historie nebo hračka, jiná Ú reaguje, že připomínka historie. Ú dále pokračuje, B se mezitím opírá, něco říká své spolusedící, gestikuluje rukou, L jí do ní lehce klepne a pokývne směrem k mluvící Ú, B utichá a dívá se na L, A si zalévá kávu, sedá si zpět na své místo. L pokračuje další akcí a upozorňuje, že postava, která bude chodit po lávce na rybníku, tak bude muset vycházet několikrát v různých intervalech. Ú reaguje, že se může procházet, jiná se ptá na význam. L jí vysvětluje, že často se v různých pověstech objevují dívky, které se snaží svého milého rituálem očarovat a udělat z něj toho pravého, Ú doplňuje, že to bylo více různých postav, že to může být jakákoli fiktivní, B na to směrem k L: „Jenom tak chodit a.“, naznačuje přivolávání prstem. Ú doplňuje, že by měla chodit na druhé straně rybníka, B se předklání, aby na ni přes A viděla. L se ptá, co by se tam ještě dalšího hodilo. A něco prohazuje, směje se, L také něco prohazuje, ale více nereaguje, pokračuje dál: „Hele, vyzděný komín, zrcadlo. Pro mě to zrcadlo souvisí hodně i s tím- zase s těmi rituály, jakože takový to jak na tu hladinu, že se ti tam zjeví ten, koho si vezmeš a mně to teda trošku evokovalo to, když moje kamarádka – já na ty chlapy nemám tolik štěstí – tak mi dala zrcátko, ať se jako do něj koukám a tam uvidím pravého muže, tak mně to trošku evokuje s tím.“ B se naklání dopředu a říká: „A ještě my když jsme šly s Ú zkraje někde před tím posedem, tak tam byla taková díra v zemi, tak jsme říkaly, že by se toho dalo využít.“, Ú reaguje: „Jo, to je ono, no.“, B pokračuje: „A to si myslím, že by se tam dalo třeba-“, Ú jí zastavuje: „O tom se bavíme celou dobu.“, B se na ní obrací: „Přímou té díře?“ A celou diskuzi sleduje, dívá se vždy na toho, kdo mluví, potom B na to: „Jo.“, B se směje. Ú říká, že by tam nemuselo být zrcadlo, ale vzkaz, A se po ní poohlídne, potom přikyvuje: „No, to by bylo parádní.“, řekne si spíše pro sebe a napije se z hrnku. Ú ale oponuje, že to už má nějakou souvislost, jiná jí doplňuje, že by to nedělala tak konkrétní a nechala prostor i pro fantazii lidí. Další Ú jí oponuje, že u zrcadla jí to přijde dobré, B na to: „A mně se to taky líbí, no.“, Ú dále mluví o tom, že každá mají jinou představu o využití. L říká, že se fantazie a tajemno nevyklučuje s tím, že si určí linii akcí a omezí si akce a ví proč to děláme. Poté se dohadují, jestli se má reálně něco odehrávat nebo spíše nechat akci na poutnících, B prohazuje k jedné z Ú: „Co kdybysme tam přišly zpívat?“, směje se, Ú odvrací hlavu, nereaguje. Dvě Ú se dohadují, proč nemohou promlouvat i ony jako performerky, B na to reaguje, ale na Ú se nepodívá: „Ty tam můžeš být někde na paloučku, zpívat si, tančit si.“,

zasměje se a podívá se na spolusedící. L na to: „Ale můžeš. Jo, že třeba zase, teď si řekneme, že třeba někde si chceš sednout.“, B jí skáče do řeči: „Přeinštalovávat roští.“, L pokračuje: „Jo, že budeš předělávat klády a u toho si budeme vyprávět. To tam být může klidně.“, Ú něco prohodí. L se dívá na papír a ukazuje na něj: „Tak, co z toho, když se teďka na to podíváte, co z toho vám evokuje teda tu svobodu, která evokuje to prožít si to místo a buď vnímavý k tomu, co je kolem tebe. Co z těch akcí vám to ještě jako evokuje?“, nastává ticho, L vyjmenovává: „Být vnímavý, prožít si to místo.“, nakonec promlouvá A: „JZD komplex.“, L se na ni dívá, poté říká: „A bez komentáře, jenom vlastně tichá zastávka.“, A odpovídá: „No, je to takový nevtíravý, to prostě jdeš a jenom se podíváš, no.“, opírá se. Ú na ni reaguje, že je to první zastávka, jiná ale říká, že první je vstup, nadpis. Ú na to: „No a mě napadlo, jestli to neuděláme do těch oken.“, B se předklání, otáčí se na Ú: „Cože, že to neuděláme čím?“ Ú odpovídá: „Jako ty Strouhalovy pověsti, víš?“, nastává chvíle ticha, B do toho: „Tam v podstatě nemusí být ani napsáno Strouhalovy pověsti, tam může – mě pořád zajímá, na kolik je obtížné udělat nějakou postavu v životní velikosti třeba, jako nakolik je to obtížné třeba nějakou plošnou nebo kaširovanou – a ty postavy třeba když se zasadí nějak do krajiny, tak už jsou tím vstupem do toho, že někam jdu a teď abych si všimla, že u rybníka někde tam fakt sedí ta divoženka a zpívá si. Tam jde bába v lese, sbírá roští, někdo sedí u potoka, pouští lodičky nebo každý může přijít a pustit si lodičku taky.“, máchne rukou, dívá se na L. L doplňuje, že by v okně mohly být jeden, dva řádky z pověstí, které se dále objeví v akcích a to stačí jako průvodce, kdy poutníci si to prožijí sami a mají nabídku. Ú doplňuje, že by to minimalizovala na jeden, dva citáty nebo velmi málo. Ú doplňuje, že největší svoboda je ta cesta krajinou a že by tam herce nepotřebovala. Všichni jsou potichu, L se doptává: „Jo?“, A nezatelně přikyvuje, dívá se na papír. L se ptá, jaká další akce by evokovala téma svobody, Ú dodává, že by to mohlo být jezero, na kterém něco plave, L dodává, že by tam byly silné věnečky a nabídka si něco hodit nebo nemuset. Poté L: „No, mám z toho dobrý pocit jenom já, že se to začíná rýsovat?“, Ú odpoví, že ano, všichni se smějí, A se směje a zaklání hlavu. Poté Ú říká, že se jí to líbí, A přitakává: „Ano, jo, je to takový svobodný.“, mávne rukou. Ú dodává, že by nechtěla mít akce jako nahodilosti, že by se měla víla objevit vícekrát, jiná nahazuje, že se vodníci objevují hojně ve Strouhalových pověstech, myslí na herce vodníka, nakonec se shodují na vyskládaných hrnečcích, probíhá diskuze, více hlasů mluví najednou. B se mezitím naklání k Ú a ptá se: „Co se to říká o tom Sv. Janu, že lezou ti štíři nebo něco takovýho?“, Ú mává rukou a odpovídá jí: „Ne, to je na Jiřího.“, B přitakává a chce se opřít, pak se ale opět předklání: „A k Sv. Janu? Co je to ta svatojanská noc, to něco znamenalo? Nějací rytíři nebo tak? /Ú přikyvuje, B se naklání dozadu, dívá se na L/ Že mě přijde, že by se

toho taky dalo nějak jako.“ Ú jí skáče do řeči: „No a skáče se – ale to už je ukrajinský – skáče se přes ten oheň.“, B na to: „To jsou čarodějnice.“, Ú jí vysvětluje, že je to i tradice na svatojánskou noc, L přitakává, ale nápad dále nerozvíjí. L se poté ptá, jestli ještě něco. Domlouvají se na instalaci mrtvé žáby. A si nasazuje brýle, dává si nohu přes nohu, rovná se. L poté: „Je ještě něco, co bysme tam jako fakt – jenom se na to podívejte z toho, co máme, jo? /rukou ukazuje na papír/ Je ještě něco, co bysme jako chtěly?“, některé Ú vstávají, dívají se na papír. L říká: „Já vymyslím ještě něco s těma kartonama, ale.“, B se doptává: „S čím?“, L jí chce odpovědět, ale začíná mluvit Ú: „No to by se mělo vázat k těm pověstem nějak, ale jenom tak trošku, L jí přitakává. Mluví o dalších nápadech, B doplňuje: „A ještě ty věnečky jsou moc pěkný.“, jedna z Ú vyjmenovává stanoviště. L se zasměje: „Naším úkolem je napasovat ty kadiboudy do té pověsti.“, B na to: „Tak najdem strašidelný stavení“, L se směje a říká, že podle toho se uvidí, co tam navěsí, že si představuje košile nebo spodní prádlo, Ú začíná mluvit o tom, že by navěsila vojenské oblečení, L ji poslouchá, A dodává: „No, ty košile takový ty starodávný.“, ale L nereaguje, něco zapisuje. A dodává: „A ponožky třeba.“, někdo říká, že i spodky, B dodává: „Oni nosili onuce.“, Ú se zapojují a říkají, jaké spodky mají doma, zase se rozvíjí velká diskuze, B se naklání k jedné Ú, něco říká, Ú kýve nesouhlasně hlavou, B se opírá. Ú poté vypráví legendu o tom, jak se Napoleon zastavil u Bouzova a moc se mu tam líbilo, říká, že by mohl mít velitelskou čepku, A doplňuje: „Dát tu kšiltku Napoleona na tu budku.“, naznačuje pohyb nahoře rukou, dívá se na L, poté na B, spolu s B se zasmějí. Ú sumíruje, že budou kadibudky, šňůra a pověšené prádlo a B doplňuje: „A ještě by tam mohl někdo jet na koni.“, směje se, L jí říká, že to už je moc, ptá se, jestli ještě něco se dá využít. Ú spekuluje, jestli by se hodila i podprsenka, B se naklání dopředu, poté s pohledem na papír: „Pan Příborský si u nás nahrává zvuky ptáčků /A se také předklání, trup má natočený k B/, nevím jestli by se to dalo použít.“, Ú říká, že tam bude ptáků zpívat dost, smějí se. A otočená na B: „To bude taková parodie, že?“, Ú poté říká, že by bylo hezké nahrát nářek lidí, kteří tenkrát strádali a pustit ho v lese, B na to: „Voiceband.“, směje se. L říká: „Zase voiceband, no.“, něco zapisuje. Ú jí oponuje, že je to kousek od Javoříčka a připadá jí to nevkusné, A mezitím něco šeptá B, potom se otáčí na Ú, poslouchá, občas se dívá na L, poté vstává, odchází z místnosti. L se tedy domlouvá, že by to mělo být všechno, poté se ptá, jestli chtějí jet se podívat ještě na druhou půlku projít si to celé. Jedna z Ú se ozývá, že by chtěla. Poté diskutují, že se musí akce roztáhnout po celé cestě a nechat divákovi čas si akce promyslet. Jedna z Ú se ptá, jak vypadá konec, Ú reagují, že tam nedošly, B říká: „Je to asi čtyři kilometry.“, mává rukama nad hlavou, hraje si s vlasama. A se vrací do místnosti, sedá si. Poté řeší, kolik času jim cesta zabere, L doplňuje, že by si měly při

kontaktu s krajinou ujasnit, jestli jsou akce realizovatelné a diskutují o variantě, když bude špatné počasí. Ú se ptá: „Tak, kdy tam pojedem holky?“ L si bere do ruky telefon, A se naklání do kabelky pro diář, řeší, jestli tomu můžou věnovat ještě lekci. L říká, že když to bude dopoledne, že se stejně bude spěchat do práce a nebude naladěná. Dodává: „V to dopoledne to dávám, užiju si to, ale.“, A na to: „Ale víš, že máš další povinnosti, že?“ L: „No, právě.“ B navrhuje pátek odpoledne, Ú reaguje, že jsou volné víkendy že pátky už bývají plné a jestli to udělat než začne Divadelní Flóra. L reaguje, že to chce udělat před Flórou a nebo až po Flóře, ale že mohou jet i sólo, Ú reaguje, ať se stanoví společné datum pro všechny. L: „Tak hele, toho dvacátého šestého dubna mám kurz až od tří, takže teoretický mám celé ráno.“, Ú říká, že jde na gyndu, B navrhuje jiné datum, A do toho začíná mluvit: „A co až večer třeba? Jakože člověk pak už nemusí spěchat, děti malý nemáme nebo já nevím, třeba ve čtyři.“ L reaguje: „Jakože jestli najdeme společný, fajn, ale všechny se v tom už asi nepotkáme.“ B se doptává Ú: „A v kolik jdeš na gyndu?“, nakonec v ten termín stejně nemůžou všechny. Řeší se další termíny, A navrhuje: „Tak toho třetího? /ztišuje hlas/ a čtvrtek teda jsou ty prázdniny, jo?“ Ú reaguje, že třetího nemůže, L říká, že i prvního si budou chtít udělat pohodu. Řeší se dvacátého šestého, Ú říká, že odpoledne učí, A: „A co takhle večer, ne si udělat jako dopoledne, ale jako odpoledne, třeba ve čtyři.“, Ú reaguje, že se jí to líbí, L: „Do pěti je dětský studio, takže od pěti můžu sednout do auta.“ A na to: „Aha, ale v pět je docela světlo, dlouho.“ L říká, že příští čtvrtek nemůže, ale může toho třetího, A listuje v kalendáři: „To by šlo.“ L tedy: „Tak třetího května odpoledne. V pět.“, A se dívá do diáře: „Jo, to nebude dopoledne. A v pět jo, tady.“, podívá se na L. L říká, že o půl šesté by mohla být v autě, poté se domlouvají, že si dají sraz v šest u JZD. Ú na to: „Ale zase nějakou tu spolujízdu domluvíme z Olomouce, ne?“, A se na ni obrací hlavou: „No to bych teda uvítala, protože já kdybych vzala manžela, tak to škoda mluvit.“ L tedy říká, že bere auto, B na to říká: „Já si ještě nejsem jistá, jestli už ho budu mít opraveny.“, L na to: „Dobře, tak já beru B, ještě někdo?“, hlásí se další Ú, L si to píše do diáře, B do toho: „Když bych auto měla, tak-“, L jí skáče do řeči: „Ne, pojd'me se domluvit už napevno.“, další Ú poté říká, že bere auto, L znovu opakuje, že o půl šesté na tržnici, A dodává: „Tak, jak minule.“, B polohlasem: „Tržnice, Bouzov.“ A zvedá hlavu k L: „A dopoledne nebude?“, L na to: „Já bych to třeba nechala, protože já pak nemám ve svém harmonogramu kdy to nahradit.“, A odpovídá: „Ne, to kdybyste souhlasily, že by to bylo místo toho, že bys nám to nemusela nahrazovat.“, Ú jí znovu odpovídá, že L říkala, že to nejde. A na to: „No ne že to dopoledne bys ušetřila čas, že by to bylo místo dopoledne, tak by to bylo odpoledne nebo teda ten večer. Čili to by bylo jako dramatický kurz. Ale ty musíš individuálky zas.“, L na to: „Taky, ale zase na druhou stranu,

tohle je naše aktivita jako navíc v tom rozpisu.“, Ú se jí ptá, jestli by to nechala, L přitakává, A se dívá do diáře, říká si pro sebe: „Ježiš, já tady mám individuálku vlastně, já jsem si to nechala.“ L poté opakuje instrukce. Ú doplňuje, že na ně bude myslet, že to nestíhá časově, poté s L mluví o tom, co má v plánu. Ú řeší, jestli to mají rušit, A dodává směrem k Ú: „To neva, dáme to nějaký jiný den.“, navrhuje jiný den, kdy L nemůže, ale mohou jet bez L. L poté: „Takže třetího května mažu a vy se sólo druhýho května odvezete spolu navzájem, jo?“, odchází z místnosti. Přichází Ú, A na ni: „Ty, Ú, my jsme to zrušily.“, B se doptává: „Takže třetího května rušíme? /nikdo nereaguje/ Takže třetího května rušíme, je to tak?“ A se dívá na Ú, ta odpovídá, že neví, protože ani třetí květen není jistý. Ú říká, že asi také nemůže, ale že se tam klidně projede sama nikým neovlivněná. B jí skáče do řeči: „To je hezká procházka, no.“ Že by mohla přinést nový názor. Ú tedy říkají, že nechají třetího čtvrtek, kdy dvě z nich nemohou. Ú se ptá, jestli nemohou ve středu druhého odpoledne, B odpovídá: „Já můžu až tak od pěti hodin.“, Ú zamručí. Ú říká, že si tam zajede sama sólo, A na to: „Já asi taky.“, B se mezitím polohlasem domlouvá s Ú na čase, kdy ve čtvrtek končí s učením a pojedou. Ú se doptává: „Jak se to jmenuje, ta dědina, kde jsme byly?“, A na ni: „Bouzov. Ano, Bouzov.“, B se k nim naklání: „To je ten hrad.“, směje se. L přichází a ptá se, jak se domluvily, říkají, že se ponechává původní plán. Ú jí říká, že někteří jsou překvapení, že to bylo na Bouzově. B na to: „To nebyl Bouzov, to bylo JZD u Bouzova.“, směje se. Probíhá neformální diskuze, A se hodně baví se svojí spolusedící, smějí se, A je spíše v pozici mluvčího. L poté uzavírá lekci: „Tak jo, ženy, jsme takhle domluvený, tohle jsme vyřešily, domluvily jsme to na určitý čas. A další věc která ale teda my v tom kurzu budeme dál pokračovat, pravděpodobně – říkám to tak, jak to je – žádný představení nestihneme udělat, ale berme tu Zábranskou jako takové jako odrazovej můstek, protože se naučíme prostě dělat nějakou dramaturgii a tak, takže příští týden jedeme Zábranskou.“ Ú říká, že si ji koupí, A se doptává: „Takže ji budeme každěj potřebovat.“, L říká, že ji má koupěnou. B je opřená bokem a loktem o sedátko, hlavu má v dlani, druhou ruku natahuje a říká: „Byla jsem v antikvariátě, tam už ji koupíte.“ L dále diskutuje, že si knihu mají přečíst a zadává, co s ní potom, B se předklání, dál mluví ohledně antikvariátu s jednou z Ú. L se domluvila, B vstává a podává si knihu, začíná jí listovat, A se přidává do diskuze a říká: „V Kosmu ji mají, v Kosmasu. Já jsem byla na Dobrovského a tam ji nemají.“ L zvyšuje hlas: „Tak holky, holky ještě jedna věc. /Ú včetně A i B dále diskutují/ Ještě jedna věc, ať se pak neptáte, co s tím nebo tak. /Ú se utišují/ Až to budete číst, tak jediný jako z mé strany návod je, až si to budete číst, tak přemýšlet nad tím, co mě najednou hodně emočně zasahuje. Co mě jako nutí nad tím nějak dál přemýšlet, jo? To je cesta a takhle se o tom dál budeme bavit. Jaký témata to ve mně evokuje. Jako přemýšlet jakoby za ještě. Ale

návodný nebo cesta k tomu, co je to stěžejní, je vždycky v tom, co mě emočně jako nějak oslovuje. Jo, že každý tam máme svoje.“ Poté mluví L o střední skupině, Ú se ptají, s čím pracují. B začíná zase mluvit s Ú, je rozhodně v pozici mluvčího. A se doptává L, L se k ní naklání: „A kde to budete hrát? To tady budete hrát?“, L na to: „Ne, ne, my pracujeme prostě, že se učíme s tou předlohou pracovat, jedem, valíme, vy jste byly na Javoříčku, oni už mají reálnej text.“, A na to: „Aha, aha, oni pracují rychleji, že?“, L na to: „Ne, každej pracujete individuálně a to je cesta, jak to hledat.“ Ú se poté doptává A, jestli mají další týden individuálky, dál spolu s A diskutují, A se směje. B poté vstává, vyřizuje si hovor, A si balí na židli věci do tašky. Jedna z Ú se jí ptá ohledně individuálních hodin: „Nám to vlastně odpadá, že?“, L na to: „Co nám odpadá, nic nám neodpadá.“, A to doplňuje: „V ten čtvrtek to je.“, poté mluví o výletu na Bouzov, že si tam raději pojede sama. Kolem L se poté tvoří kroužek, neformálně si povídají o lekci, B si stoupá k nim s věcmi, L odchází, B zůstává na místě s A, sedá si, opírá si lokty o kolena a mluví spolu o denících Zábranové. Ú pomalu odcházejí, lekce končí.

ANOTACE

| | |
|--------------------------|-------------------------------------|
| Jméno a příjmení: | Kristýna Doubravová |
| Katedra: | Ústav speciálněpedagogických studií |
| Vedoucí práce: | Mgr. Oldřich Müller, Ph.D. |
| Rok obhajoby: | 2018 |

| | |
|------------------------------|---|
| Název práce: | Rozvoj komunikace u osob seniorského věku prostředky dramatické výchovy. |
| Název v angličtině: | The development of senior age communication using the means of drama in education. |
| Anotace práce: | Bakalářská práce se zabývá problematikou rozvoje komunikace u seniorů skrze metody a postupy dramatické výchovy v kontinuálním vzdělávacím projektu. Je dělena na dvě části. Teoretická část definuje oblasti stárnutí, komunikace a dramatické výchovy. Výzkumná část této bakalářské práce je realizována jako kvalitativní výzkum s cílem popsat konkrétní, viditelné změny komunikačního schématu dvou účastnic v průběhu navštěvování Dramatického kurzu SENior. |
| Klíčová slova: | Dramatická výchova, komunikace, komunikační schéma, senior, stárnutí, vzdělávací projekt, vzdělávání. |
| Anotace v angličtině: | The bachelor thesis deals with the development of senior age communication using the means of drama education in continuous educational project. The thesis consists of two parts. The theoretical part defines area of senescence, communication and drama in education. The practical part is a qualitative research focused on concrete, visible changes of communication scheme of two participants in Dramatický |

| | |
|------------------------------------|--|
| | kurz SENior. |
| Klíčová slova v angličtině: | Communication, communication scheme, drama in education, education, educational project, senior, senescence. |
| Přílohy vázané v práci: | <ul style="list-style-type: none"> I. Struktura polostrukturovaného interview II. Mapa kategoriálního systému III. Interview – účastnice A IV. Interview – účastnice B V. Kódovaný popis lekce č. 1 – 30.11. 2017 VI. Kódovaný popis lekce č. 2 – 8.2. 2018 VII. Kódovaný popis lekce č. 3 – 19.4. 2018 |
| Rozsah práce: | 59 s. + 45 s. přílohy |
| Jazyk práce: | Čeština |